

VI 1928:1682

FRANC. ALBERTI ÆPINI

Ph. & Th. D. Log. Prof. Ducal. Publ.
in Acad. Rostoch.

INTRODUCTIO

IN

PHILOSOPHIAM

IN VI. PARTES

distributa,

ac

INDICE RERUM

instructa

IN AUDITORUM SUORUM USUS.

*In memoriam sui presentem librum
Bibl. Gyn. Reval. dicavit
Christiang. Plüner, Geo-
Luo. S. Prof. 1726.*

ROSTOCHII ET LIPSIAE

IMPENSIS JOACH. WILDII, BIBLIOPOL.
Anno MDCCXIV.

SERENISSIMO PRINCIPI
AC DOMINO,
DOMINO

CAROLO
LEOPOLDO,

DUCI REGNANTI MECK-
LENBURGICO, PRINCIPI VE-
TUSTÆ GENTIS HENETÆ,
SVERINI ET RATZEBURGI,
COMITI ITEM SVERINENSI
TERRARUM ROSTOCHII

ATQVE STARGARDIÆ
DYNASTÆ,

DOMINO MEO
CLEMENTISSIMO.

SERENISSIME
PRINCEPS,
DOMINE CLEMENTISSIME!

CAROLO
LEOPOLDO,

DUCI REGNANTI MECK-
LENBURGICO, PRINCIPALI VE-
RITATE GENTIS HENETAE,
SVERINI ET RATZBURGI,
COMITITUM SVERINENSIS
TERRARUM ROSTOCHII

SERENITATIS T. ad pe-
des Opusculum hoc Philoso-
phicum, eminentissimo qui-
dem Ducali fastigio indignum, ani-
mo tamen, qui fidelem ac devotissi-
mum

mum fervum decet, humillimo, ceu
 obsequiosissimæ venerationis pignus,
 depositurum me audacia hæc mea
 ipsa, insignis vel impudentiæ vel im-
 prudentiæ insimulare posse, videtur:
 quapropter ausurus illud nunquam
 fuissẽ, nisi de SERENITATIS
 T. Clementia Gratiæque inter omnes
 abundantissime constaret, quotquot
 Illius Regimen subditi humillime re-
 verentur. Ut enim, quæ in Magnis
 Principibus suspici solent, Virtutes,
 nulla desiderata, omnes, easque in-
 ter cumprimis,

*cælitus accensi qua pectoris ara
 calefcit,*

quæque Supremum Dominantium
 Dominum Ipse, subditis tuis in ex-
 emplum, Domine Clementissime!

submisse veneraris, rara & sincera pietas, in T. SERENITATE fulgore omnium oculos percellente e-lucent, pariqve vocum concentu a maximis minimis efferuntur, & Ex-teris quoqve admirationi sunt, ut in unam Ejus Personam confluisse videatur, quidquid separatim in singulis Majorum Illius atqve Prædeces-sorum laudandum Annales celebrant; Ita, quæ Serenissimæ Ducali Domui Mecklenburgicæ nativa est atqve hæ-reditaria, in T. autem SERENI-TATE plane singularis Clementia adeo Sibi omnium corda devinxit, ut &, quasi propriæ suæ felicitatis pene obliti, pro tanti Principis salu-te ac incolumitate diurnas noctur-nasqve ad DEUM, per quem Re-

ges regnant, preces fundere non desistant, & eo majori cum fiducia **SERENITATIS T.** Ducale Solium venerabundi accedere non vereantur. Hæc igitur est, quæ, abs **SERENITATE T.** non nisi clementissime hoc levidense subjectissimi cultus testimonium acceptum iri, mihi persuasit, Eidemque ipsum humillime offerre iussit. Neminem etiam fugit, quam serio **T. SERENITAS** velit, ut quicumque certis muneribus præfecti in iisdem, suo quisque ordine, ita se gerant, qui non **DEO** solum, sed **T.** etiam **SERENITATI**, Illius in his Terris Vicario, justam quo-

cunqve tempore rationem reddere possint. Idcirco humillima opusculorum horum oblatione mei complures jam per annos in Academia hujus Studiosæqve Juventutis emolumentum, pro virium, quas largitum mihi Coelum est, tenuitate, suscepti pariter atque porro, DEO dante, suscipiendi laboris rationem, quasi redditurus, mandato me munere fungi, testari, ac in posterum functurum, obsidem sistere me posse, arbitratus sum. Quod si itaqve **SERENITATI T.** Domine Clementissime! isti labores, utut incultiores sint, non improbabuntur, terqve quaterqve memet felicem

cem æstimaturus sum, nihil ultra felicitati meæ superaddi posse, persuasus. De cetero, quemadmodum **SERENITAS TUA**, exorientis instar Solis, post intempestam noctem tristiaque formidolosissimi temporis nubila, Patriæ nostræ veluti lucem, animam atque spiritum reddidit; sic æternam illam, quæ cælum terramque gubernat, Majestatem supplex veneror, ut isti nostræ, haud satis unquam æstimandæ, felicitati perpetuitatem addat, **SERENITATEM T.** Regimine undique auspiciatissimo, Consiliis fecundissimorum successuum, & quantumcunque Principi suo devotâ sub-

ditorum vota apprecari valent, augustissima ac immarcescibili prosperitate donando, coronando, beando.

SERENITATI T.

ad preces & servitia

devotissimus atque humillimus

FRANC. ALB. ÆPINVS.

PRÆFA-

PRÆFATIO

ad

BENEVOLUM LECTOREM.

quam hic conspectui tuo, *Lector Honoratissime!* exhibeo Introductionem in Philosophiam, *Logicam, Metaphysicam, Physicam, Theologiam Naturalem, Ethicam* atque *Politicam*, scientifice dispositas, VI. partibus distinctis comprehendentem, non alium in finem publicis exscriptam typis volui, quam ut Auditoribus meis gratificarer, quibus in Prælectionibus meis præcepta hæc vel ex dictitantis ore excipienda hætenus fuerunt, vel de aliis exemplaribus describenda. Istud illis non minus ac mihi ipsi molestum atque tædiosum existit, multumque temporis, quod vel discursui impendi vel examini poterat, sibi postulavit. Hoc eo gravius, ne dicam inutilius, ipsis tandem evasit, quo pluribus mendis exemplaria msc̄ta, toties ab aliis aliisque exscripta, successu temporis aucta deprehendi. Quamobrem haud melius Commi-
lioni-

litionibus meis me consulere posse arbitratus sum, quam si opuscula hæc, a quo alias vel penitus abstinere decreveram, Typographiæ committerem, utramque sic difficultatem illam sublaturus. Neque enim scribendi prurigine impulsus, neque gloriolæ cujuspiam spe ductus ad hanc editionem accessi, intermissurus eandem, nisi, quod abs Hero meo clementissime mihi demandatum gero, muneris, Academiaeque nostræ status ratio, ac Auditorum speratum commodum aliud imperassent. Ut namque a scribendi facultate me destitutum novi; ita, quam quæerere multi solent, famam gloriamve, nisi quatenus publico bono magis inserviendi medium esse, aut occasionem dare possunt, inter inanes hujus seculi vanitates reputandas duco. Insuper & non posse eam hodie tali, quæ vale præsens est, scriptiois genere obtineri, abundanter persuasus certusque sum. Quapropter etiam, quæ facile prævideo, diversa, ut sunt varia mortalium adque taxandum prona ingenia, de qualicunqve hoc labore judicia non curabo, haud alioquin ignarus, quam difficultatis, ne dicam periculi plena nostro nunc tempore res sit, publicæ luci aliquod exponere Scriptum. Quod si tamen

men Censorem nactus fuero, qui se ipsum non dememinit hominem esse, fore, ut de homine, non nisi ceu hominem decet, humane ac modeste sit iudicaturus, confido. Interim cuilibet, quam mihi ipsi sumo, siue licentiam siue libertatem quam lubentissime concedo. Ab aliis enim ipsemet, attamen, ut mihi videor, non sine ratione, dissentiens, qui aliorum a me ratione nixum dissensum moleste aut inhumane ferrem? Cui autem hoc quicquid est laboris atque studii penitus forte displicet, is sciat, velim, non sibi hæc scripta esse, sed unice Auditoribus meis, quorum in gratiam & usum omnia disposita esse ac instituta, quilibet rerum ejusmodi intelligens facile animadvertet. Integra majorisque molis Scientiarum Systemata in Collegiis, uti dicuntur, Academicis, quæ destinata hæc Compendia sunt, proponere non licet; sed sufficit, primas quasi earum lineas duxisse, ac fundamenta posuisse, quibus, accedente varia lectione ac meditatione, totum successive eruditionis, in quolibet Scientiarum genere, ædificium superstruendum. Et hæc princeps causa est, cur Titulum INTRODUCTIONIS opusculo impositum cernis, quem forte nec ideo inconvenienter gerit,

gerit, quod crebrius, ubi opus visum fuit, Auctores alios citatos reperies, quorum vel ex fontibus hausimus ipsi, vel opera, utpote rem pluribus tractantia, evolvi ac ulterius legi merentur. Haud tamen eos magno numero accumulandos duximus, unum duntaxat alterumve commendasse satis arbitrati, & tales quidem eos, quorum copia haud difficulter fieri desiderantibus potest. Frustra enim tali in negotio studiosi juvenes ablegantur ad Libros, qui, diutius quæsit, rarius inveniuntur. Nec etiam multorum allegatio illis prodest, cum omnes legendi omnibus neque otium suppetat neque tempus. Ad singulas autem theses, quæ cunctis in Compendiis occurrunt, Scriptores citasse, eccujus usus foret? Modum tractandi quod attinet, eum, opinor, talem observavi, qui attentioni Auditorum sive augendæ sive conservandæ (hoc enim e difficillimis Docentium laboribus esse, experientia, optima rerum Magistra, docet) inservire queat. Exempla proinde pene nulla adjeci, quin ita subinde rem proposuerim, ut, evitata nihilominus, quantum fieri licet, obscuritate, explicationem ac illustrationem attente expectare habeant interpretaturum cum fructu audituri.

dituri. In dispositione singularum Disci-
 plinarum maximam partem sequutus sum
 ductum Præceptoris quondam mei, JOH.
 ANDR. SCHMIDII, acutissimi tum inter
 Jenenses Philosophi, hodie Theologi in A-
 cademia Julia Primarii Celeberrimi atque
 Abbatis Mariævallis, et, qui istum itidem
 sequi solebat, D. JO. PHIL. TREUNERI,
 Theologi hodie Famigeratissimi apud Au-
 gustanos Primarii & Rev. Ministerii Senio-
 ris, Præceptoris etiam mei atque Hospitis
 olim, cujus permagnis in me meritis me
 multum debere ad cineres cum gratitudi-
 ne debita profitebor. Hanc enim metho-
 dum accuratissimam expertus sum, cum
 omnia sic aptissime cohæreant, et ab una
 materia pertractata ad aliam facilis fiat
 progressus in connexionem suo modo ne-
 cessaria. Nulli me Sectarum addicere aut
 alicujus in Magistri verba jurare a teneris
 edoctus sum: quare nec Veterum simpli-
 citer rejicere placita, nec Neotericorum
 monita meliora negligere soleo, ut potius,
 utrorumque in rationes inquirere opti-
 mumque ex omnibus seligere, utile ac ne-
 cessarium ducam. Inde me, nec indefes-
 sum, qui quorundam hodiernorum, ne-
 scio qua levitate animi dicamne? an cul-
 pandi

pandi pruritu? in Veteres debacchantium, mos est, Antiquitatis castigatorem, nec perpetuum Recentiorum, sicubi quæ meliora invenere, contemptorem: nullius tamen partis mancipium, offendes. Sit, quisquis dixerit: dixerit modo ex rei veritate! Rationes namque Scriptorum ponderandæ sunt, nec quidquam ob nudum sive antiquitatis sive novitatis nomen aut magni æstimandum aut damnandum rejiciendumve. Probentur omnia, retineantur veriora. Cujus moniti & ipse me observantem exhibere studui, nihil asserendo quidquam aut proferendo, cujus non vel firmæ certæque vel vero saltem simillimæ, prout nimirum rerum natura & conditio permittit, rationes mihi essent, nullius certe ullius sola autoritate persuasus. Et hæc in genere de libelli hujus ratione Te, *Lector!* non nescire volui. Equidem etiam, quæ de singulis ejusdem partibus moneri possent, haberem: at prolixiori Tibi Præfatione molestus esse nolo, cum Commilitonibus autem meis, quæ præscitu illis necessaria erunt, occasione Prælectionum instituendarum communicabo. Valeas, *Lector!* faveas conatibusque nostris bene preceris.

INTRODUCTIONIS
IN
PHILOSOPHIAM
PARS II.
PHILOSOPHIA
TRANSCENDENTALIS
S.
METAPHYSICA

In
Auditorum suorum usus
edita

^A
FRANC. ALB. ÆPINO, D.

Q. D. B. V.

ORDO CAPITUM.

PROLEGOMENA.

DE

NATURA ET CONSTITUTIONE
METAPHYSICÆ.

PARS I.

De Objecto Metaphysicæ.

- Cap. I. De Ente & Non-ente.
II. De Existentiâ & Essentiâ.
III. De Substantiâ & Accidente.

Appendix.

De Entibus Moralibus.

PARS II.

De Principiis Entis.

- Cap. I. De Principiis essendi Entis.
II. De Principiis cognoscendi Entis.

PARS III.

De Attributis Entis.

- Cap. I. De Attributis in genere.

SECTIO I.

De Attributis Entis simplicibus.

Cap. II. De Uno

Appendix, de Unione.

III. De Vero.

IV. De Bono & Perfecto.

SECTIO II.

De Attributis Entis Disjunctivis Immediatis.

V. De Absoluto & Respectivo.

VI. De Potentia & Actu.

VII. De Principio & Principiato.

IIIX. De Causa & Causato.

IX. De Causa Efficiente.

Appendix.

De Causa Impulsiva & Exemplari.

X. De Causa Finali.

XI. De Causa Materiali.

XII. De Causa Formali.

XIII. De Necessario & Contingente.

SECTIO III.

De Attributis Entis Disjunctivis Mediatis.

XIV. De Universali & Singulari.

XV. De Simplici & Composito.

XVI. De Eodem & Diverso.

PHILOSOPHIÆ
TRANSCENDENTALIS
PROLEGOMENA.

De
Natura & Constitutione
METAPHYSICÆ.

§. I.

Metaphysicæ vocabulum, uti origine Græcum; ita compositum est ex præpositione $\mu\epsilon\lambda\acute{\alpha}$, & nomine substantivo: $\tau\acute{\alpha}$ Φυσικά. Præpositio $\mu\epsilon\lambda\acute{\alpha}$ in hac compositione *post* vel *trans* significat, ut Metaphysica vi vocis sit Scientia de postnaturalibus vel transnaturalibus. Postnaturalia dicuntur, non ratione doctrinæ, quod post Physicam demum doceri ac disci debeant; sed ratione inventionis, quod post Physicam ut illa, ita & ipsa hæc Scientia inventa sit. Nam singularia nobis notiora sunt universalibus. Transnaturalia dicuntur, quæ transcendunt naturalia, iisque universaliora sunt. Inde & Metaphysica Scientia Transcendentalis nuncupari solet.

§. II. Varias autem significationes nomen Metaphysicæ habet. Aliis pro universali quadam Sci-

entiâ usurpatur; aliis est Scientia de rebus incorporeis; aliis denotat Scientiam de Spiritibus, quam etiam Pneumaticam vocant; aliis est ipsa Theologia naturalis; iterum aliis habetur pro Scientiâ de ente in genere, ac in specie de entibus spiritualibus; aliis denique significat Terminologiam, seu Lexicon Philosophicum. Nobis verò erit Scientia de ente ejusque inferioribus & affectionibus generalioribus.

§. III. Varia quoque huic Scientiæ imposita sunt synonyma, multique Tituli satis magnifici, qui tamen non omnes in eodem respectu de Metaphysicâ Aristotelicâ & hodiernâ Scholasticâ dici possunt. Vocatur enim Philosophia absolute, Philosophia prima, Sapientia prima, Scientia principalissima, Scientia Theologica, Scientia universalis, Ontologia, quod nomen hodiernæ Metaphysicæ præ ceteris convenit optimèque omnium ejus exprimit naturam.

§. IV. Genus Metaphysicæ an Sapientia sit? prolixè disquirere parum utilitatis habet. Sufficiat, Sapientiæ hîc annotasse requisita, quæ ab ARISTOTELE *Lib. 1. Metaph. Cap. 2.* sequentia ponuntur. I. Omnia, ut possibile est, scire, non tamen habere singulariter eorum scientiam. II. Difficiliora, neque scitu facilia homini cognoscere posse. III. Certius & magis docere posse causas tradendo. IV. Sui ipsius gratiâ, & propter ipsum scire appeti. V. Aliis Scientiis præesse potius, quam ministrare, adeoque illis principaliorum esse. Hæc duo ultima requisita qui accuratè pensitat, vix affirmabit Sapientiam hodiernæ Metaphysicæ genus esse

esse posse, licet plerisque ita placeat, discrimen inter Metaphysicam Aristotelis & modernam non probè observantibus.

§. V. Est potiùs ipsum Scientia, & quidem Theoretica. Scientia est, quia est habitus conclusiones suas ex principiis firmis ac evidentibus firmiter demonstrans. Habet enim peculiare objectum, cui certæ competunt affectiones; quæ per principia certa de illo demonstrari possunt, ceu ipsa tractatio docebit. Theoretica autem Scientia est, quia in nudâ objectorum suorum contemplatione subsistit, neque ulteriùs tendit, ut aliquid vel agendum vel efficiendum præscribat; id quod iterum ex totâ ejus tractatione innotescet.

§. VI. Differentia specifica Metaphysicæ, tanquam Scientiæ Theoreticæ, desumenda est ab ejus objecto materiali & formali. Per objectum materiale intelligitur ipsa res, circa quam Metaphysica versatur, eam considerando. Objectum formale est modus sive ratio, sub quâ circa objectum materiale versatur ipsumque considerat. Et materiale quidem Metaphysicæ objectum, in totâ suâ latitudine sumtum, constituunt omnia illa, quæ in eadem tractantur, & vel ad objectum strictè dictum, vel ad affectiones ejus, vel ad principia pertinent. Peculiariter autem Metaphysicæ objectum materiale, ad quod cetera omnia referuntur, idque adæquatum, est ens cum suis inferioribus generatioribus. Circa hæc enim Metaphysica ita versatur, ut nec circa plura nec circa pauciora simul versetur. Considerat quidem etiam non-ens; ast

ut objectum secundarium tantum atque vi oppositionis.

§. VII. Objectum formale Metaphysicæ plerique in istâ constituunt limitatione : quatenus est ens. Vid. WEISSII *Comp. Metaph. Lib. 1. Cap. 1. Ax. XI.* & ibidem citati. Addatur DONATI *Metaphysica Usual. Cap. 1. §. 6.* ubi explicat, quid hoc sit dixisse: *quatenus ens est; nimirum ens spectatum quâ intrinsecam essentialemque sui rationem, atque adeo quâ ea, quæ ipsi in ratione entis vel inesse vel subesse deprehenduntur.* Hanc vero sententiam cum MUSÆO *Instit. Metaph. Cap. 1. §. 11.* rejicimus. Sic enim inadæquatum plane objectum formale Metaphysicæ exprimitur. Nam non agitur in eâ solùm de ente, quatenus ens est, verum etiam de substantiâ, quatenus est substantia; de actu, quatenus est actus; de causâ, quatenus est causa; de formâ, quatenus est forma; non autem duntaxat quatenus entia sunt, & sic in ceteris.

§. VIII. Dicendum proinde potius est, objectum formale Metaphysicæ in eo consistere, quod consideret ens ejusque inferiora generaliora, quatenus abstracta sunt a materiâ sensibili realiter secundum indifferentiam. Quæcunque enim in Metaphysicâ considerantur, considerantur sub hac ratione, quemadmodum ex inductione sequentium probari potest, ut igitur hoc verum & adæquatum objectum formale Metaphysicæ sit habendum. Ut autem eo clarius hæc intelligantur, de abstractione & abstracto quædam dicenda sunt.

§. IX. Abstractum non sumitur h. l. pro formâ
deno

denominante sine connotato subjecto, prouti concreto alias contradistinguitur, quin ipsum etiam concretum hinc dicatur abstractum, i. e. ab altero separatum. Abstractio enim est separatio unius ab altero. Estque vel realis vel rationis. *Ista* est potentia realiter existendi separatim sine altero. *Hec* est separatio unius ab altero à solâ intellectus operatione dependens. *Realiter abstractum* igitur à materiâ sensibili dicitur, quod re ipsa sine materiâ sensibili existere potest. *Ratione abstractum* à materiâ sensibili est, quod ratione nostrâ separatur à materiâ, licet re ipsâ sine eâ non existat.

§. X. Abstractio realis iterum subdividitur in permissivam, seu quæ est secundum in differentiam & eam, quæ est secundum essentiam sive excellentiam. *Ista* est potentia existendi sine altero, ita tamen, ut etiam cum eo existere possit. *Hec* est potentia existendi sine altero, ita ut ne quidem cum eo possit existere. *Secundum essentiam* igitur sive *excellentiam abstractum* à materiâ sensibili est, quod non tantum realiter, sine materiâ existit, sed nec cum eâ, per essentiam suam, existere potest. *Permissive* autem seu *secundum indifferenciam abstractum* dicitur, quod & sine & cum materiâ sensibili existere potest.

§. XI. Abstractio rationis etiam subdividi solet in præcisivam & negativam. *Ista* est intellectus operatio, quâ unum cognoscit sine altero. *Hec* est negatio unius de altero à mentis conceptu dependens. Igitur *præcisive abstractum* à materiâ sensibili dicitur, quod intellectus cognoscit, non

cognitâ simul materiâ, cum qua existit, etiam si realiter sine materiâ nunquam existere possit. *Negative abstractum* a materiâ sensibili dicitur, quod negatur de materiâ sensibili, licet reiplâ sine eâ non sit, sed in eâ, tanquam in subjecto suo, existat.

§. XII. Quando igitur §. 8. dictum, objectum formale Metaphysicæ in eo consistere, quod illa consideret ens ejusque inferiora generalia, quatenus abstracta sunt a materiâ sensibili realiter, & quidem permissivè seu secundum indifferentiam; sensus dictorum hic est: quod Metaphysica consideret ens ac generaliora ejus inferiora, quatenus & materialibus & immaterialibus rebus, adeoque & finitis etiam & infinito competere ac de iis dici possunt.

§. XIII. Et per hoc ipsum suum objectum formale Metaphysica à reliquis Scientiis Theoreticis distinguitur. Et quidem. I. à Physicâ, quæ considerat objecta à materiâ sensibili non abstracta, sed cum eâ conjuncta. II. A Mathefi, quæ considerat objecta sua à materiâ sensibili tantum ratione, & quidem præcisivè abstracta. III. A Pneumaticâ, si quæ datur, quippe quæ considerat objecta à materiâ sensibili realiter abstracta secundum excellentiam.

§. XIV. Definitio autem Metaphysicæ, ex hactenus dictis, nunc sequens exstruitur: Metaphysica est Scientia Theoretica de ente ejusque inferioribus generalioribus, quatenus abstracta sunt à materiâ sensibili realiter, & quidem permissivè seu secundum indifferentiam. Vel clarius: Metaphysica est Scientia Theoretica, de ente ejusque generalibus inferioribus, quatenus de rebus materialibus

terialibus & immaterialibus, finitis & infinitâ dici possunt.

§. XV. Dividi Metaphysica, etiam quæ mera Ontologia est, à plerisque solet in partem generalem ac specialem, ubi in istâ de ente in genere; in hac de inferioribus entis, substantiâ nimirum & accidente, agitur. Verum enim vero, cum non adeò multa sunt, quæ sub formali Metaphysicæ considerandi modo de his dicenda, satis erit, si statim cum entis consideratione jungantur. Nam & aliâs species cum genere in eâdem serie tractari solent. Ideoque in tres partes partiri Metaphysica satis accuratè potest, quarum *Prima* sit de Objecto, *Secunda* de Principiis, *Tertia* de Affectionibus sive Attributis. Rationem hujus ordinis videtis *P. III. Analyt. Cap. VI. §. 2. sq.* Singulis autem Capitibus necessarias eâdem de materia Regulas annexemus.

§. XVI. Utilitates, quas Metaphysica omnibus in communi Scientiis præstat, variæ sunt, dum iis prima principia subministrat, aliasque multas Regulas explicat ac limitationibus debitis restringit, ne nimia eorum fallamur universalitate; dumque terminos exponit, quorum perfrequens apud Scriptores usus est, ac genera causarum tradit, juxta quæ disponi materiæ tractandæ solent. In specie de ejus in Studio Theologico usu, præter eos, qui methodum Studiorum Theologicorum præscripserunt, prolixè & acutissimè disseruit Præceptor noster filiali cultu ætatem prosequendus Celeb. DN. D. FECHTIUS in *Noct. Christ. Exercit. I.*

Quan-

Quantum Studio juridico afferat utilitatis, demonstravit HARTUNGIUS in *Metaph. Jurid. Cap. I.*

§. XVII. Scriptores Metaphysicæ præ ceteris commendari merentur sequentes, eo fere, quo legi cum fructu poterunt, ordine relati. Fundamenti loco, cum hac qualicunque Introductione, ponatur SCHMIDII *Metaphysica positiva*, vel, si magis placuerint, PETRI MUSÆI *Institutiones Metaphysicæ*. Exemplis variis distinctiones & terminos Metaphysicos illustrat SCHARFII *Metaphysica Exemplaris*. Exempla Theologica multa habet DONATI *Metaphysica Usualis*. In applicatione rerum Metaphysicarum ad materias & controversias Theologicas accuratiores & proluxiores sunt VELTHEMII *Institutiones Metaphysicæ*, HEBENSTREITII *Philosophia Prima*, POSEWITZII *Metaphysica Theologica*, MEJERI *Regina Ministra s. Metaphysica Usualis Divina*, CALOVII *Metaphysica Divina*. Controversias cum Socinianis peculiariter tractat KESLERI *Metaphysica Photiniana*. Applicationem & usum quoad jurisprudentiam tradit HARTUNGII *Metaphysica juridica*. Accedi dein potest ad lectionem *Metaphysicorum* ARISTOTELIS, ejusque Commentatorum, qui innumeri ferme sunt. Interim ex Scholasticorum turba eligi præ ceteris potest SVAREZII *Metaphysica*. Axiomata Metaphysica, seu potius Regulas peculiari operâ quidam etiam exposuerunt, quo in negotio commendari possunt STHALII *Regule Philosophicæ*, SCHEIBLERI *Liber Sententiarum*, SCHELWIGII *Axiomata Philosophicæ*, DONATI *Regule Metaphysicæ*, ejusdem Metaphysicæ Usuali annexæ.

P A R S I.
 DE
 OBJECTO METAPHYSICÆ.
 CAP. I.
 DE
 ENTE ET NON-ENTE.

§. I.

ENtis vocabulum vel late vel stricte sumitur. *Late* quidem dicitur ens omne id, cui non repugnat existere, sive jam existat, sive non. Dicitur aliàs ens nominale, ens possibile. Quo sensu etiam ens potentiâ verum ens dici potest. *Stricte* vero tantum ens dicitur, cui non solum non repugnat existere, sed vere etiam existit. Alias vocatur ens actuale, ens participiale. Et ita nobis sumitur, ut in sequentibus nihil nobis entis nomine absolute veniat, nisi quod actu revera existit. Est enim ens participium præsentis verbi substantivi *sum*.

§. II. Quandoquidem vero ens hîc consideratur in abstractione a materialibus & immaterialibus, finitis & infinito, disquiritur, quomodo dicatur de hisce suis inferioribus? seu, qualis terminus sit? Ubi dicimus, terminum entis non esse Univocum. Non enim de suis inferioribus univoce & æqualiter dici potest, sed aliis primario, aliis autem secundariò tantum competit. Contrarium quidem statuunt *Franc. de OVIEDO Tom. II. Curs. Phil.*

Phil. in Metaph. Controv. I. & SCOTUS Lib. I. Sent. Dist. III. Qv. 2. 3. ast contra vid. SCHEIBLERUS Lib. II. Metaph. Cap. I. Punct. 3. HORNEJUS Comp. Metaph. Cap. IV.

§. III. Non tamen est terminus æquivocus. Non enim prorsus in diversâ significatione de suis inferioribus prædicatur. Sivè enim de substantiâ dicatur, sivè de accidente, utrinque significat habens essentiam & existentiam, sive essentiam existentem. Nam & accidens absolutè ac sine addito alienante ens dici potest. Alii thesin ita etiam probant: in æquivocis nulla datur contradictio, quando de eodem subjecto dicuntur, ob diversam eorum significationem; vera autem contradictio est, quando dicitur: accidens est ens, & accidens non est ens; E. ens non est terminus æquivocus. Vid. SCHEIBLERUS *l. c. Punct. 2.*

§. IV. Remanet itaque, terminum entis esse communem ab uno ad unum. Nam nec in prorsus eadem, nec in prorsus diversâ significatione de suis inferioribus dicitur, sed ita, ut aliis competat primariò, aliis secundariò, ob horum ab istis dependentiam. Substantiæ enim primariò competit, utpote quæ per se existit; accidenti autem secundariò, propter ejus à substantiâ dependentiam, siquidem nullum existere accidens potest, nisi in substantiâ quapiam existat. Ita & de DEO primariò dicitur, qui est à seipso; de creaturis secundariò, quæ esse suum a DEO habent. Vid. *Alard. VÆECKII Comp. Metaph. Cap. III.*

§. V. Ex

§. V. Ex quibus nunc consequitur, ens accuratè defini non posse, propter ambiguitatem suam. Accedit, quod ens est omnium primum, indeque simplicissimum esse oportet; quod autem definitur, ex genere & differentiâ componitur, id quod primo ac simplici repugnat. Imo terminus entis per se adeò clarus est, ut definitione non indigeat. Quid? quod nec describi quidem possit, ob suam claritatem. Quanquam verò varias videamus Entis descriptiones allatas, omnes tamen ipso hoc termino obscuriores sunt.

§. VI. Adeoque etiam ens, prout heic sumitur, Synonyma propriè loquendo non habet. Nullus namque habetur terminus prorsus idem cum ipso significans. Cognata tamen entis sunt: res, reale, aliquid. *Res* & *Reale* dicitur omne, quod in rerum naturâ datur citra intellectus operationem, sivè istud verum ens sit sivè non-ens. *Aliquid* nihil aliud est, quam aliqua res aut reale aliquid. Hi igitur termini termino entis latius patent, Ita & *Dari* dicuntur non-entia, ut privationes; *Existere* autem sola vera & positiva entia. *Dari* enim dicimus, quicquid non a solâ intellectus operatione seu fictione dependet.

§. VII. Quando *Conceptum entis* aliqui dicunt, distinguitur ille in objectivum & formalem. *Conceptus formalis* est idea, seu forma & imago rei, quam intellectus sibi fabricat, dum rem percipit. *Conceptus objectivus* est ipsa res, quæ intellectui ut cognoscendo objicitur ac representatur. *Conceptus*

ceptus entis objectivus multiplex quidem esse potest, licet in intellectu unus esse videatur ratione, & secundum quid; conceptus autem formalis entis semper tantum unus est. Terminus enim entis in intellectu conceptum gignit uniformem, qui omnibus entis particularibus communis est. Vid. HORNEJI *Comp. Metaph. Cap. V.*

§. IIX. Non ens definiiri non potest, partim ob ambiguitatem suam, partim quia essentiam nullam habet; describi autem ipsum, ob claritatem suam, opus non est. Ideoque statim ejus inferiora veniunt considerata, quæ sunt: impossibile in essendo, ens potentiâ, ens rationis, negationes, privationes, & certo in respectu ex mente Scholasticorum etiam ens per accidens.

§. IX. Impossibile est, quod neque existit, neque existere potest; unde impossibile in essendo vocatur. Est autem aliud absolute, aliud secundum quid tale. *Absolute* impossibile est, quod neque per finitam alicujus creaturæ, neque per ipsam infinitam DEI potentiam, adeoque nulla prorsus ratione existere potest. *Secundum quid*, seu in certo genere impossibile est, quod, licet per infinitam DEI potentiam possit, tamen per finitam potentiam, aut per potentiam hujus istiusve causæ non potest existere.

§. X. Ens potentiâ est, cui quidem existere non repugnat, nondum tamen vere existit. Licet ipsum sit non-ens, admittere tamen potest prædicata realis entis, quæ ei competunt, non absolute, sed secundum quid tantum, quatenus scilicet

licet ens potentiâ est. Ceterum differt ens potentiâ ab ente possibili ut angustius à latiori. Nam omne ens potentiâ est etiam ens possibile: sed non omne ens possibile est ens potentiâ. Quædam enim entia possible sunt actu, & omne ens actu tale est possibile. Eo enim ipso dum verè existit, non repugnat ei existere. Possible autem dicitur omne, cui existere non repugnat, etiamsi de præsentī non existat.

§. XI. Ens rationis est, quod reipsâ non existit, existere tamen fingitur ab intellectu nostro. Dividitur in ens rationis ratiocinantis & ens rationis ratiocinatae. Hoc est, quod quidem non existit, fingitur tamen existere propter aliquam causam & necessitatem, ita ut fictio in re ipsa aliquod fundamentum habeat. *Istud* est, quod non existit, fingitur autem existere sine omni causa & necessitate, ac absque fundamento in re.

§. XII. Negatio vel latè vel strictè sumitur. *Latè* sumta negatio est quævis absentia alicujus entitatis seu formæ in subjecto quocunque sive ejus formæ capaci sive incapaci. Et sic etiam privationem includit. *Strictè* autem dicta negatio est absentia alicujus entitatis seu formæ in subjecto ejus incapaci. Dicitur cum addito: negatio pura, & a privatione distinguitur.

§. XIII. Privatio etiam latè & strictè sumi solet. *Latè* dicta privatio cum negatione in latiore significato prorsus coincidit. *Strictè* verò sumta privatio est absentia alicujus entitatis seu formæ in subjecto ejus capaci. Et sic opponitur ne-

gationi puræ. Quamvis autem privatio in se considerata per suam formalem rationem non-ens fit, in subjecto tamen, cui inest, est reale aliquid. Datur enim in eo citra omnem intellectus operationem. Id quod idem de negatione observandum.

§. XIV. Dividitur Privatio I. in totalem & partialem. Privatio *totalis* est absentia alicujus entitatis seu formæ in subjecto ejus capaci omnimoda, ut nihil ejus formæ adsit. Privatio *partialis* est absentia alicujus entitatis in subjecto ejus capaci non omnimoda, sed ex parte tantum. II. In logicam & physicam. Privatio *logica* est absentia alicujus entitatis sive formæ in subjecto ejus capaci, cui nondum insuit. Dicitur hinc privatio formam antecedens. Privatio *Physica* est absentia alicujus entitatis sive formæ in subjecto ejus capaci, cui jam insuit. Et hinc privatio formam consequens audit.

§. XV. Non confundi debent privatio & privativum. Privatio enim ad privativum se habet per modum formæ denominantis, privativum vero denominativum est, adeoque duo importat, & subjectum, in quo est illa privatio, & privationem ipsam, quæ subjecto inest. Privatio est non-ens; aut non omne privativum statim est non-ens. Est enim simul subjectum privationis, sive concretum à privatione denominatum. Duo igitur involvit privativum: materiale, quod est subjectum privationis; & formale, quod est ipsa privatio. Quoad prius est verum ens, quoad posterius est non-ens.

ens. Idem etiam de negatione & negativo dicendum est.

§. XVI. Privativo ac negativo opponitur Pôsitivum, quod itidem bifariam sumitur: latè ac strictè. Latè atque impropriè positivum dicitur omne reale, quod non tantùm fingitur, sed citra omnem intellectus operationem in rerum naturâ datur, sive in se ens sit, sive non-ens. Strictè verò ac propriè positivum est, quod verâ ponit aliquid in rerum naturâ, seu entitatem propriè dictam habet.

§. XVII. Ens per accidens est ens compositum ex pluribus aliis entibus ad compositionem & unionem inter sese naturâ suâ ac per se, vel saltem primò non ordinatis. Certo modo ipsum, non quidè ex mente Aristotelis, sed Scholasticorum tantùm, uti observat MUSÆUS *Instit. Metaph. Cap. XXIX. §. 10.* ad classem non-entium refertur. Non eo in sensu, ac si planè non existat, prout aliàs non-ens propriè loquendo dicitur; sed solùm quatenus multum est, seu plura entia comprehendit, quorum unum, salvâ suâ essentiâ, sine altero esse potest, & ad unionem cum illo naturâ destinatum non est. Quicquid enim non est ens, (in singulari) illud est non-ens. Nam à propositione finita negante valet consequentia ad affirmativam ex parte prædicati infinitam.

§. XVIII. Est autem ens per accidens quadruplicis generis, prouti alio atque alio modo ex pluribus aliis entibus componitur. I. Ens per

accidens dicitur, quod compositum est ex pluribus entibus neque per naturam neque per certum ordinem inter se unitis. Vocatur ideo ens per aggregationem meram. II. Ens per accidens dicitur quod compositum est ex pluribus entibus per certum quendam ordinem tantum inter se unitis. Dictum hinc ens per aggregationem cum ordine. III. Ens per accidens dicitur, quod compositum est ex pluribus entibus per naturam quidem, non tamen per se, vel saltem non primò ad unionem inter se ordinatis. IV. Ens per accidens dicitur, quod compositum est ex pluribus entibus per solam artem inter se unitis.

§. XIX. Enti per accidens opponitur ens per se, quod bifariam sumitur. I. Ens per se dicitur ens simplex, quod planè non est compositum ex pluribus aliis entibus. II. Ens per se etiam est, quod compositum quidem est ex pluribus aliis entibus, sed talibus, quæ ad unionem & compositionem inter se natura sua ordinata sunt.

§. XX. Synonyma strictè loquendo non-ens non habet, cognatum autem ejus est *Nihil*, quando sumitur, præter alias significationes, pro non existente. Distingvi ita solet nihil in negativum ac privativum. *Nihil negativum* est, quod neque est aliquid, neque aliquid fieri aut esse potest. *Nihil privativum* est, quod quidem non est aliquid, fieri tamen ac esse aliquid non repugnat.

§. XXI. Ut entia vera à non-entibus accuratius distingvi queant, notanda utriusque criteria

teria sunt. Insufficiens est, nomen privativum ac negativum. Nam multa dantur entia in se verè positiva, quæ privativis signantur nominibus, partim ob defectum vocabulorum positivorum, partim quia faciliùs cognoscimus quid non sint, quam quid sint. Veræ autem vel saltem magis necessariæ notæ hæ sunt: I. Cujus omnia prædicata essentialia sunt vera entia, illud est ens positivum; & cujus prædicata essentialia omnia sunt non-entia, id ipsum non-ens erit. II. Cujus causa proxima est ens, id ipsum ens est; & cujus causa proxima est non-ens, id ipsum quoque non-ens est. III. Cujus contradictoriè aut privativè oppositum est non-ens, illud est ens positivum; cujus verò contradictoriè aut privativè oppositum est ens, illud est non-ens.

REGULÆ.

Reg. I. Inter ens & non-ens infinita est distantia.

Distingvendum est inter distantiam *positivam*, quæ est inter duo extrema positiva; & *negativam*, quæ est inter duo extrema, quorum unius positio simpliciter negatio alterius est. *Sensus Regule* est: Inter ens & non-ens est infinita distantia *negativa*. *Probatum*: quia ens & non-ens sunt contradictoria; ubi ens dicit veram & realem essentiam, quam non-ens in infinitum negat.

Reg. II. Plures realitates non inferunt plures res.

Distingvendum est inter realitatem *ultimatam* seu *adequatam*, quæ totum esse rei constituit ac absolvit; & non *ultimatam* sive *inadequatam*,

quæ non constituit ac absolvit totum esse rei. *Sensus Regule est*: Plures realitates *inadaquate* seu *non-ultimate* non inferunt plures res. *Probat*ur: quia de unâ eademque re plures inadæquati conceptus formari possunt, qui diversæ realitates sunt, re tamen ipsâ quoad totum suum esse unâ manente.

Reg. III. Non-entis nulla sunt prædicata.

Distingvendum est I. inter non-ens *proprie* dictum, quod esse positivum citra intellectus operationem non habet; & *improprie* tale, prout ens per accidens dicitur non-ens. II. Inter prædicata *essentialia*, quæ vel constituunt rei essentiam, vel ex eâ necessariô fluunt; & *accidentalia*, quæ de re, salvâ ejus essentiâ, dici & non dici possunt. III. Inter prædicata *positiva*, quæ rei aliquid inesse dicunt; & *negativa*, quæ rei aliquid dicunt non inesse. IV. Inter prædicata *intrinsecè denominantia*, ut forma denominans in ipsâ re sit, & *extrinsecè denominantia*, ut forma denominans extra rem existat. V. Inter prædicata denominantia *extrinsecè à sensibus internis*; & denominantia *à sensibus externis*. VI. Inter prædicata denominantia *in presenti tempore*; & denominantia *in præterito vel futuro*. *Sensus Regule est*: Non-entis *proprie dicti* nulla sunt prædicata *accidentalia, positiva, intrinsecè & extrinsecè à sensibus externis, in presenti tempore denominantia*. *Probat*ur: quia non dato subjecto, non possunt dari ejus accidentia positiva. Imo si ea haberet, esset

esset non-ens, & non esset non-ens simul, quod contradictorium.

Reg. IV. Non-entis nulla est Scientia.

Distingvendum est I. inter Scientiam *strictè* dictam seu *positivam*, quâ, positivas quasdam affectiones rei inesse, cognoscitur; & *late* dictam seu *negativam*, quâ cognoscitur, affectiones positivas rei non inesse. II. Inter Scientiam *directam*, quâ aliquid cognoscitur primariò & per se; & *indirectam*, quâ aliquid cognoscitur secundariò, propter aliud & vi oppositionis. *Sensus Regule* est: Non-entis nulla est scientia *positiva & directa*. *Probat*ur: quia non-ens non potest terminare intellectum, nec, dum essentiâ caret, affectiones habet ad objectum scientificum requisitas.

Reg. V. Non-entis nullæ sunt operationes.

Distingvendum est I. inter operationem *physicam*, quâ per physicum influxum causa effectum producit; & *moralem*, quæ impellendo, aut alio quocunque morali influxu aliquid producit. II. Inter operationem *præsentis & præteriti* temporis. *Sensus Regule* est: Non-entis nullæ sunt operationes *physicæ, præsentis temporis*. *Probat*ur: quia, quod essentiam non habet, neque potentiam seu vires agendi habere, necesse est. *Negatâ* autem potentiâ, non potest dari actus.

Reg. VI. Privatio præsupponit habitum.

Distingvendum est I. inter privationem formam *antecedentem*, & formam *consequentem* ex §. 14. II. Inter præsuppositum *de facto*, quod

rei reverà inest vel infuit & *de jure*, quod rei inesse debebat. *Sensus Regule* est: Privatio *formam consequens* præsupponit habitum sive *de facto* sive *de jure*. *Probatur*: quia privatio est absentia habitus rei inesse debiti. Quando igitur privatio est in subjecto quopiam, nihil aliud erit, quam sublatio oppositi habitus. Aliàs enim privatio esset, & non esset privatio simul, id quod contradictorium est.

Reg. VII. A privatione ad habitum non datur regressus.

Distingvendum est I. inter privationem *totalem* & *partialem* ex §. 14. II. Inter habitum *specie* & *numero* eundem. III. Inter potentiam *naturalem* & *supernaturalem*. *Sensus Regule* est: A privatione *totali* ad habitum *numero eundem* non datur regressus *per potentiam naturalem*. *Probatur*: quia privatio totalis non actum solùm, sed & potentiam rei tollit, ad quam naturaliter regressum non dari, experientia comprobatur.

Reg. IIX. Habitus & privationis idem est subjectum.

Probatur: quia privatio est absentia habitus; non autem absentia rei in subjecto aliquo dari potest, in quo habitus ei oppositus esse non debebat.

CAP. II.

DE

EXISTENTIA ET ES-
SENTIA.

§. I.

ENS per existentiam & essentiam suam habet, quod est ens, unde de his dicendum erit. Existentia accuratè definiri nequit, minùs autem rectè à Scholasticis describitur, quod sit id, per quod ens extra suas causas est. Non enim DEO, qui ens est, convenit, utpote qui nec causas habet nec habere potest. Quanquam etiam phrasis illa: *extra suas causas esse*; à quibusdam negativè explicetur, ad eum modum, quo DEUS à se ipso esse negativè dicitur: tamen ambiguitate laborat, quam à definitione & descriptione remotam esse oportet. Meliùs itaque hoc modo describitur: Existentia est, per quam ens ci-
Definitio
Existentia

tra omnem intellectus operationem in rerum natura verè & actu positum est, sive per causas sive absque causis.

§. II. Essentiæ vocabulum variè sumi suevit, & quidem I. quatenus vel ipsam existentiam designat, aut saltem comprehendit, quomodo essentiæ & existentie nomina promiscuè usurpantur; vel quatenus existentie contradistingvitur. II. Sumitur vel latè vel strictè. *Latè* sumpta denotat primum conceptum cujuslibet rei, sive verum ens sit, sive non-ens. *Strictè* autem dicta essen-

essentia est conceptus primus & adæquatus veri ac realis entis.

§. III. Quod ut melius intelligatur, notandum est; conceptum rei alium esse primum, alium secundum. Conceptus *primus* est prædicatum, quod primum in re concipimus, ac ita ei competit, ut nulla ratio à priori assignari queat, cur ipsi competat, sitque simul fundamentum & ratio reliquorum prædicatorum rei essentialium. Conceptus *secundus* est prædicatum rei verè competens propter primum ejus conceptum, tanquam rationem à priori.

§. IV. Conceptus primus iterum distingvi solet in totalem & partialem, sive in adæquatum & inadæquatum. Conceptus primus *adæquatus* est, qui essentiam rei plenè ac perfectè exprimit. *Iste* integrâ definitione exprimitur; *hic* tantum parte quâdam definitionis, vel genere vel differentiâ denotatur.

§. V. Quanquam essentia nonnunquam existentia contradistingvatur; non tamen realis quædam inter eas differentia intercedit. Fieri enim non potest ut una sit sine alterâ: ea verò realiter differunt, quorum unum sine altero esse potest. Formaliter autem differunt non uno modo. Nam I. per existentiam respondetur ad quæstionem, an sit? per essentiam verò ad quæstionem, quid sit? Ideoque per existentiam ens habet, quod simpliciter seu absolutè ens est; per essentiam verò habet, quod est tale ens. II. Existentia essentiam in rerum naturâ ponit præsentem

sentem, ut dici possit essentia realis; cum sine existentia tantum esset essentia idealis. III. De essentia sermo esse potest, non facta mentione existentiae, siquidem ipsa ab essentia semper praesupponitur Vid. HEBENSTREITII *Philos. Prim. P. I. Cap. II. tb. 2.*

§. VI. Existentia Scholasticis alias dicitur actus entitativus; essentia vero actus formalis. Ceterum essentiae strictè dictae synonyma propriè loquendo non dantur, quod si verò in latiore sumitur significatu, respondent ei Ratio formalis, item Natura, quae heic dicitur id, per quod res in esse tali constituitur, ac ab aliis quibuscunque rebus distinguitur. Quo in sensu etiam essentiale dici solet naturale. Et sicuti essentialis est vel constitutivum, vel consecutivum; ita & naturale non solum dicitur, quod ipsam rei naturam ingreditur, verum etiam quod eandem consequitur.

§. VII. Essentiae oppositum est absentia, quae est negatio vel privatio verae ac realis essentiae. Quando est absentia essentiae respectu subjecti incapacis, dicitur negatio; quando autem est absentia essentiae respectu subjecti capacis, dicitur privatio. Vocari solet absentia *formalis*, ut distingveretur ab absentia *virtuali*, quae est nihil aliud, quam repugnantia quaedam terminorum, unde & contradictio in adjecto vulgariter dici solet.

REGULÆ.

Reg. I. Unius entis una tantum est essentia.

Distingvendum est I. inter ens *incompletum*, quod per suam naturam ordinatum est ad unionem cum alio ente ad constituendum tertium quoddam compositum; & *completum*, quod per naturam suam ad unionem cum alio ente ad constituendum tertium ordinatum non est. II. Inter ens *per se* & *per accidens*. ex *Cap. I. §. 17. & 19.* III. Inter essentiam *adequatam* sive *ultimatam*, quæ totius, ut talis, essentia est, & *inadequatam* sive *non-ultimatam*, quæ tantum partium totius essentia est. *Sensus Regulae* est: Unius entis *completi ac per se* talis una tantum est essentia *ultimata* seu *adequata*. *Probat*ur: quia ens per essentiam est id, quod est. *Conf. Cap. I. Reg. II.*

Reg. II. Essentiæ rerum sunt æternæ.

Sensus est: Essentiæ rerum ita sunt comparatæ, ut salvis rebus nunquam aliter se habere queant, quin, si essentia non sit talis, nec talis res esse queat. Quanquam DONATI *Metaph. Usual. Doctr. Reg. Loc. II. Reg. V. §. 13. sqv.* eam bonam genuinamque Regulam esse neget; tamen *probat*ur: quia ens per suam essentiam habet, quod sit tale ens, unde nec per omnipotentiam divinam fieri potest, ut ens aliquod sine propria sua essentia detur, quod tamen tale ens sit.

Reg. III. Essentiæ rerum sunt sicut numeri.

Sensus est : Essentiæ entis nec addi nec detrahi quidquam potest, si eadem manere essentia debet; æque uti numero nil addi nilque detrahi potest, si idem manere debet numerus. *Probat*ur : quia ens per essentiam suam tale ens est, unde fieri haud potest, ut maneat tale ens, mutata ejus essentia.

CAP. III.

DE

SUBSTANTIA ET ACCIDENTE.

§. I.

Generalissima entis inferiora sunt Substantia & Accidens, quæ in Metaphysicis aliâ prorsus ratione, quam in Logicis, sumuntur. In Logicâ enim consideratur duntaxat substantia materialis, quantitas molis & accidentia finita, quæ DEO neutiquam convenire possunt; Metaphysica autem de substantia & accidente agit, quatenus abstrahuntur à materialibus & immaterialibus rebus, & infinito pariter ac finitis entibus conveniunt. Hæc enim formalis considerandi ratio Metaphysicæ est. Vid. *Proleg.* §. 8. & 12.

§. II. Substantiæ vocabuli acceptiones diversas & descriptiones exposuit Logica *Cap. III. Prælimin.* §. 5. Hoc loco Substantia est ens non existens in alio, tanquam in subjecto. Non esse in

se in alio, in rigore philosophico, dicitur I. quod planè non est in alio quodam; II. quod quidem in alio quodam est, sed ita ut sit ejus pars vel compars, ac ut etiam sine eo separatim existere possit. Sensus itaque descriptionis est: Substantia est ens vel planè non existens in alio, vel existens quidem in alio, sed ita, ut sit ejus, in quo existit, pars aut compars, ac ut ab eo separari & separatim etiam sine eo existere possit.

§. III. Etiam si aliàs variæ adduci substantiæ divisiones soleant, negari tamen nequit, eas plerasque alterius Scientiæ, & præsertim Physicæ, esse, adeoque prædicamentali potius, quam transcendentali substantiæ convenire. Quòd si verò quædam adsunt transcendentali substantiæ convenientes distinctiones, e. g. in universalem & singularem, in completam & incompletam; exactius Parti III. Metaphysicæ & tractationi de attributis entis reservantur, quam hoc loco, velut in sede suâ, exponuntur. Vid. SCHMIDII *Metaph. Posit. P. I. §. 5.*

§. IV. Interim quidam dantur peculiare substantiæ singularis quasi Status, Suppositum scilicet atque Persona, de quibus heic agi commodè potest. Ubi statim notandum, suppositum, quod & subsistens, græcè ὑποκείμενον dicitur, à substantiâ singulari differre, ut angustius à latiori. Omne nimirum suppositum est substantia singularis; sed non quævis substantia singularis est suppositum. Nam suppositum potest agere: non autem omnis substantia singularis agere potest.

§. V. Describi vulgariter solet Suppositum, quod sit substantia singularis, completa, ultimato subsistens. Ast hæc descriptio iusto est angustior, nec suppositis divinis applicari potest, saltem ob æquivocationem suam. Quando enim dicitur, tres esse distinctas personas, & consequenter tria esse distincta supposita divina, colligi inde posset, tres esse distinctas naturas sive essentias divinas, si suppositum dicitur substantia, & tres Substantiæ singulares in DEO sunt. Nam substantia etiam naturam notat. Quod alii advertentes, longè cautiùs suppositum describunt, quod sit ens singulare essentiam & subsistentiam peculiarem habens.

§. VI. Quid sit essentia, ex Cap. II. §. 2. sqv. constat; subsistentia verò, quæ Scholasticis barbarè Suppositalitas, græcè ὑπόστασις dicitur, est status substantiæ singularis, per quem illa existit completè, incommunicabiliter ac ita, ut aliunde sustentari opus non habeat. Quando aliqui inter ὑπόστασις abstractivè & concretivè consideratam distinguunt, id nihil aliud est, quam distingvere inter ὑπόστασις & ὑφιστάμενον, sive inter subsistentiam seorsim consideratam, & suppositum subsistentiam habens.

§. VII. Persona ad suppositum se habet, sicuti hoc ad substantiam singularem. Omnis persona scilicet est suppositum; at non omne suppositum est persona. Persona enim cum ratione agit, non autem omne suppositum. Est namque Persona suppositum intelligendi vi pollens. Abstractum ejus est personalitas

nalitas, quæ est status peculiaris suppositi intelligentis, per quem existit completa, incommunicabilis, ac ut aliunde sustentari opus non habeat.

§. II. Non igitur persona solam substantiam, neque naturam solam & neutram in casu recto importat. Si enim naturam in casu recto denotat, sequitur tot esse naturas sive essentias distinctas, quot sunt distinctæ personæ; id quod in divinis non procedit, ubi tres distinctæ personæ sunt, est una tantum natura est. Si autem persona dicitur esse substantia in casu recto, concretum diceretur ipsum esse abstractum, quod falsum. Itaque persona in casu recto importat conflatum quid ex naturâ & substantiâ. Vid. BEJERI *Comp. Theol. Posit. P. I. Cap. I. §. XXXIII. numer. (a.)*

§. IX Dividi solet persona in *αἰσύνθετος* sive simplicem, & *σύνθετος* sive compositam, quæ distinctio Theologis præsertim usitata est. Persona *αἰσύνθετος* seu *simplex* est, quæ subsistit in se separatim, extra unionem cum aliâ quâdam naturâ. Persona *composita* sive *σύνθετος* dicitur, quæ subsistit in unionem cum aliâ quâdam naturâ cui suam substantiam communicat ita, ut utraque natura eandem habeat substantiam.

§. X. Accidens est ens existens in alio, tanquam in subjecto. Esse in alio, in sensu philosophico, dicitur, quod ita in aliquo existit, ut neque sit ejus pars, neque compars, neque separatim sine eo existere possit. Ut sensus descriptionis huc redeat: Accidens existit in substantiâ

tia ita, ut nec sit pars ejus, nec ejus compars, nec existere unquam possit, nisi existat in substantiâ aliquâ.

§. XI. Accidens in genere distingvi solet in physicum & metaphysicum. Accidens physicum est, quod a subjecto, in quo est, realiter distingvitur, & realem cum eo compositionem facit, adeoque aliquam dicit imperfectionem. Metaphysicum accidens est, quod a subjecto, in quo est, realiter non distingvitur, neque realem cum eo compositionem infert, adeoque nihil imperfectionis importat. Hujus inferiora sunt: Quantitas, Qualitas, Relatio, Actio, Passio, Duratio, Esse in Ubi.

§. XII. Quantitas hîc consideratur in abstractione à quantitate molis & quantitate virtutis. Quantitas molis est extensio substantiæ corporeæ, secundum tria illa dimensionis genera. Hinc dicitur quantitas extensiva. Quantitas virtutis est quælibet rei perfectio, sive essentialis, sive accidentalis. Inde dici solet quantitas intensiva.

§. XIII. Qualitatem aliqui describunt per accidens, quo substantia intrinsecè perficitur. Vid. DONATI *Metaph. Usual. Cap. XXXVII. §. 1.* Ast hæc descriptio vapulat. Quodsi enim etiam in DEO dantur qualitates transcendentales, sequeretur exinde, DEUM ab illis intrinsecè perfici, id quod enti perfectissimo repugnat. Melius itaque describi Qualitas potest, quod sit accidens quodcunque, sive physicum sive metaphysicum, à quo res aliqua certam accipere denominationem potest in actionibus & passionibus suis.

§. XIV. Relatio est accidens, per quod unum ens respicit alterum quocunque modo. Relata hinc sunt, quæ se invicem quocunque modo respiciunt. Relatio *prædicamentalis* est inter ea, quæ se invicem respiciunt ut purè terminos, i. e. ut totum esse relatorum, quatenus relata sunt, in eo consistat, ut sint ad aliud. Ast in relatione *transcendentali* aliud quid præterea involvitur, tanquam ratio, ob quam iste respectus fit. Relatio prædicamentalis necessaria; ast transcendentalis non semper necessaria est. Hæc ista latius patet.

§. XV. *Actio* est exercitium potentiae activæ cujuscunque, sive à subjecto suo distingvatur sive non. Dividitur I. in *immanentem* sive *internam* & *transeuntem* sive *externam*. *Ista* est, quæ in subjecto, à quo oritur, etiam recipitur atque terminatur. *Hæc* est, quæ extra subjectum agens terminatur ad effectum productum. II. In *instantaneam* & *successivam*. *Ista* est, quæ in momento temporis & sine intervallo tota peragitur. *Hæc* est, quæ per temporis aliquem tractum, aliquando & per intervalla, peragitur atque absolvitur.

§. XVI. *Passio* est exercitium potentiae passivæ, seu receptio & retentio alicujus rei. Non differt *passio* ab *actione* realiter, sed formaliter tantum & ratione nostrâ, siquidem unus & idem utriusque motus est. Idem enim motus dicitur & actio, quatenus denotat influxum ab agente proficiscentem; & passio, quatenus ejusdem influxus receptionem denotat.

§. XVII.

§. XVII. Duratio triplex est: æternitas, ævum, tempus. *Tempus* est vel internum vel externum. *Internum* est duratio initium & finem habens, & ab existentia rei, quatenus ut perdurans concipitur, verè distincta non est. *Externum* est motus corporum coelestium, ad quem duratio rerum mensurari solet. *Ævum* vel æviteritas est duratio, initium quidem, non autem finem habens. *Æternitas* *impropriè* usurpatur pro tempore diuturno; *propriè* verò vel latè vel strictè sumitur. *Latè* aliquando sumta denotat ipsum ævum; *strictè* autem dicta est duratio nec initium nec finem habens, sine omni vicissitudine ac successione per prius & posterius. BÔETHIUS *Lib. V. de Consol. Phil. Prof. VI.* eam describit, quod sit interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio; quam descriptionem accuratè exposuit ac vindicavit HEBENSTREITIUS *P. L. Phil. Prim. Cap. II. th. XVII.*

§. XIX. Esse in Ubi triplici modo dicitur: repletivè, definitivè, circumscriptivè. *Repletivè* in Ubi est, quod totum est in toto spatio, & totum in quâlibet ejus parte, & simul etiam totum in reliquis spatiis omnibus existit. *Definitivè* in Ubi est, quod totum est in toto spatio & totum in quâlibet ejus parte, præter illud autem in aliis spatiis simul existere non potest. *Circumscriptivè* in Ubi est, quod totum est in toto spatio, non verò totum in quâlibet ejus parte, neque præter illud in aliis spatiis simul existere potest.

REGULÆ.

Reg. I. Quidquid est, vel substantia est vel accidens. Distingvendum est I. inter ens *late* & *strictè* dictum, ex *Cap. I. §. 10* II. inter ens *universale* & *singulare*. *Sensus Regula* est: Omne ens *singulare strictè dictum* vel est substantia, vel accidens. *Probatur*: nam quodlibet est, vel non est; quidquid igitur est, vel alteri inexistit, vel non inexistit alteri. Si non inexistit alteri, est substantia; si verò alteri inexistit, est accidens.

Reg. II. Quot sunt distinctæ personæ, tot sunt distinctæ essentiæ. Vel; Numerus personarum, est etiam numerus essentiarum.

Distingvendum est inter personam *finitam* & *infinitam*. *Sensus Regula* est: Quot sunt distinctæ personæ *finitæ*, tot etiam sunt distinctæ essentiæ. *Probatur* ex inductione.

Reg. III. Agere est suppositorum.

Distingvendum est I. inter denominationem quæ fit ab actione *ultimò* & *simpliciter*, quæ quid agere dicitur, ut principium quod; & quæ fit *non-ultimò*, quæ quid agere dicitur ut principium quo. II. Inter suppositum *strictè* dictum, descriptum §. 5. & *late* sumtum, pro eo, quod per modum suppositi se habet. *Sensus Regula* est: Quicquid ita agit, ut ab actione *ultimò* atque *simpliciter* agens denominetur, illud suppositum est, aut saltem per modum suppositi se habet. *Probatur*: quia nihil *ultimò* agens denominatur, ceu inductione constat, nisi sit ens *singulare*, cui essentia & sub-

sisten-

sistentia peculiaris est, aut minimum per modum talis entis sese habeat.

Reg. IV. Agere cum ratione personarum est.

Distingvendum etiam hic est I. inter denominationem *ultimatam* & *non-ultimatam*. II. Inter personam *strictè* dictam, descriptam §. 7. & *late* sumtam, pro eo, quod per modum Personæ se habet. *Sensus Regule* est: Quicquid ita cum ratione agit, ut *ultimò* atque *simpliciter* cum ratione agens denominetur, illud persona est, vel saltem per modum personæ se habet. *Probatur*: quia nilquidquam *ultimò* cum ratione agere dicitur, ceu iterum inductione constat, nisi sit suppositum intelligens, aut minimum per modum ejus sese habeat.

Reg. V. Accidentis totum existere est inexistero.

Sensus Regule est: Non datur accidens aliquod, nisi in substantiâ quâpiam; seu: extra omnem substantiam nullum accidens existere potest. *Probatur* per inductionem. Conf. §. 10.

Reg. VI. Accidentis non est accidens.

Distingvendum est inter subjectum *ultimum*, quod a nullo alio subjecto sustinetur; & *non-ultimum*, quod quidem aliud sustinet, ipsum verò etiam ab alio quodam sustinetur. *Sensus Regule* est: nullum accidens potest alterius accidentis subjectum *ultimum* esse. *Probatur* ex Regulâ præcedente.

Reg. VII. Quantitatis nulla est efficacia.

Distingvendum est I. inter quantitatem *molis* & quantitatem *virtutis* ex §. 12. II. Inter quantitatem

titatem *abstractivè* consideratam, i. e. in se & suâ naturâ, & spectatam *concretivè*, quatenus huic istive materiæ seu subjecto inest. *Sensus Regule* est: *Quantitatis molis abstractivè* spectatæ nulla est efficacia. *Probatur*: quia quantitas in formali suâ ratione, nihil aliud, quam extensionem substantiæ materialis, dicit. Vid. §. 12.

Reg. II. X. Agens nobilius est patiente.

Distingvendum est I. inter agens spectatum *materialiter*, i. e. in se & quoad essentiam suam consideratum; & spectatum *formaliter*, i. e. quatenus agit. II. Etiam patientis eodem modo distingvi debet. *Sensus Regule* est: Agens *formaliter* spectatum nobilius est patiente *formaliter* spectato. *Probatur*: quia agere perfectionem, pati autem imperfectionem importat.

Reg. IX. In patiente passio peragitur pro conditione ipsius.

Sensus Regule est; Sicuti potentia recipiendi quidquam vel major vel minor est, in diversis subjectis; ita plus vel minus recipere ea possunt. *Probatur*: quia omnis actus respondet suæ potentiæ, E. qualis est potentia, talem etiam oportet esse actum.

Reg. X. Distinctio temporum non tollit æternitatem.

Distingvendum est inter æternitatem *proprie* & *improprie* dictam, ex §. 17. *Sensus Regule* est: Distinctio temporum non tollit æternitatem *proprie* dictam. *Probatur*: quia talis distinctio seu vicissitudo non competit rei duranti intrinsecè, sed

sed extrinsecè tantùm, eique tribuitur partim quia tempus ipsi coëxistit, partim quia intellectus durationem aliquam sine successione vix concipere potest.

APPENDIX

AD

PARTEM I.

DE

ENTIBUS MORALIBUS

§. I.

Quamquam Metaphysica ens atque non-ens universalissimè ac in summâ latitudine consideret; non tamen abs re erit entia moralia peculiariter spectari, ob singularem eorum habitudinem. Quæ etiamsi ut talia ad Metaphysicam propriè non pertineant, nihilominus in eadem non inconvenienter exponi poterunt, dum subordinata quædam Scientia illa est, aliis Disciplinis, quibus utuntur, terminos suppedians explicansque. Sequemur autem in hac materiâ cum primis ductum PUFENDORFFII *Lib. I. de jur. Nat. & Gent. Cap. I.* & HARTUN-
GII *Metaph. jurid. Cap. II.*

§. II. Ens morale HARTUNGIUS §. 6. describit, quod sit id, quod habet essentiam moralem seu civilem, seu quod civiliter existit, vel quod habet esse civiliter seu moraliter reale. Quo in autem illa essentia moralis consistat, PUFEN-

DORFFIUS §. 3. clarius exprimit, describens entia moralia, quod sunt modi quidam, rebus aut motibus physicis superadditi ab entibus intelligentibus, ad dirigendam potissimum & temperandam libertatem actuum hominis voluntariorum, & ad ordinem aliquem ac decorem vitæ humanæ conciliandum. Vocatur ens morale etiam ens civile, analogicum, lege tale, fictum, quodammodo tale, quales cognatas denominationes plures collegit HARTUNGIUS l. c. §. 18. seq.

§. III. Non-ens morale igitur est, quod civiliter non existit, vel quod esse civiliter seu moraliter reale non habet. Hinc patet, non omne non-ens naturale statim esse non-ens morale; nec omne non-ens morale esse ideò non-ens physicum. Inferiora autem non-entis moralis sunt negativum, privativum & ens rationis. Non-ens morale *negativum* est absentia essentiae moralis seu civilis in subjecto ejus prorsus incapaci. Non-ens morale *privativum* est absentia essentiae moralis seu civilis in subjecto ejus alioquin capaci. *Ens rationis* morale est, quod esse moraliter seu civiliter reale non habet, habere tamen fingitur.

§. IV. Essentia moralis quid sit, ex descriptione entis moralis facile agnoscitur. Est nimirum is ipse modus, qui rebus naturalibus à substantia intelligente superadditur, ad dirigendam libertatem actuum hominis voluntariorum & ordinem atque decorem vitæ humanæ conciliandum

dum. Quod enim talem modum superadditum sibi habet, illud ens morale dicitur; quod non habet, est non-ens morale, ac nulla ei competit vis in Disciplinis jurium atque morum. Existentia in moralibus distingvi solet in nudam & effectivam. *Ista* est, quæ est absque operatione. *Hæc* est, quæ operationem & effectum conjunctum habet.

§. V. Inferiora entis moralis sunt substantia & accidens sive modus. Substantia moralis, quatenus talis est, per se subsistens nulla quidem datur, cum entia moralia in classe modorum potius censenda sint; concipiuntur tamen ad modum substantiarum, quia in iis alia moralia immediate fundari videntur, pari ferè ratione, quâ substantiis corporeis quantitas & qualitates inhaerent. Vid. PUFEND. §. 6. Describi itaque substantia moralis potest, quod sit ens physice per se existens, sustinens accidentia moralia.

§. VI. Substantiæ moralis inferiora sunt personæ & res morales. Res moralis est res certis qualitatibus moralibus affecta. *Persona* moralis est vel vera vel ficta. *Vera* est, quæ certum statum, munus ac relationem ad vitam communem importat, adeoque effectum moralem post se relinquit. *Ficta* est, quæ alterius veræ personæ statum ac munus simulat, ejus habitum, gestus & orationem exprimit, ita ut nullum tamen post se effectum moralem relinquat. Ideoque æquivocè duntaxat persona moralis salutatur. Persona moralis vera autem distingvitur in

simplicem & compositam. Persona moralis *simplex* est singularis quædam persona, sive unum individuum humanum, certum statum, munus ac relationem ad vitam communem importans. Persona moralis *composita* est systema plurium personarum moraliter inter se ita unitarum, ut quæ vi istius unionis volunt aut agunt, pro unâ voluntate unâque actione censeantur, quatenus relationem quandam ad vitam communem important.

§. VII. Persona moralis simplex est vel publica, vel privata, vel repræsentativa. Persona *publica* est, quæ munus aliquod gerit immediatè ad usum vitæ communis spectans: Persona *privata* est, quæ proprium duntaxat in societate humanâ commodum immediatè spectat. Persona *repræsentativa* est, quæ aliam quandam personam refert, à quâ auctoritate ac potestate agendi ita est instructa, ut ejus negotia eodem cum effectu expediat, ac si ab illâ ipsâ confecta essent. Persona Publica iterum est I. vel Ecclesiastica vel Politica. *Ista* est, quæ munus aliquod gerit religionis negotium & curam immediatè spectans. *Hæc* est, quæ munus aliquod gerit negotia & curam Reipublicæ immediatè spectans. II. Est vel Principalis vel minùs principalis. *Principalis* est, quæ vel cum summâ potestate regimen exercet, vel potestate à summo Imperio delegatâ partem regiminis exsequitur, vel circa regimen exercendum consilia suggerit. *Minus principalis* est, quæ operam minus nobilem in vita

com-

communi præstat. Iisdem etiam modis distingvi & subdividingvi persona moralis composita potest.

§. VIII. *Quantitas moralis*, dicta PUFENDORFFIO §. 17. *modus æstimativus*, secundum quem personæ & res æstimari aptæ sunt; est vel actionum, vel rerum, vel personarum. *Quantitas moralis personarum* est, juxta quam dignitas personarum æstimari solet, & dicitur existimatio. *Quantitas moralis rerum* est, juxta quam dignitas rerum ac operarum in commercium venientium æstimari solet, ac vocatur pretium. *Quantitas moralis actionum* est, juxta quam honestas ac turpitudine actionum substantiarum intelligentium æstimari solet. Consistit itaque in majori aut minori convenientiâ vel disconvenientiâ cum lege.

§. IX. *Qualitas moralis*, dicta *modus affectivus*, secundum quem personæ certâ ratione affectæ intelliguntur; est affectio quædam substantiæ morali ab entibus intelligentibus superaddita ad decorem quendam vitæ communi conciliandum. Dividuntur PUFENDORFFIO *l.c.* qualitates morales in formales & operativas. *Qualitas formalis* est, quæ non tendit aut ordinatur ad actum aut operationem aliquam, sed tantum ad instar nudæ formæ subjecto convenit & tribuitur. *Qualitas operativa* est, quæ ad actum aliquem aut operationem tendit atque ordinatur.

§. X. Qualitates morales operativas Idem §. 19. porro distingvit in activas & passivas. A-

ctive

Activa potiores sunt *Potestas*, quæ est qualitas moralis, quâ quis legitime & cum effectu morali aliquid agere potest; *Jus*, quod h. l. est qualitas moralis, quâ rectè vel personis imperamus, vel aliquid possidemus, vel cujus vi aliquid nobis debetur; *Obligatio*, quæ est qualitas moralis, quâ quis præstare aliquid, aut pati necessitate morali tenetur. Ad *Passivas* qualitates præcipuè pertinet *jus*, quod h. l. est qualitas moralis, per quam quis jure ac rectè aliquid accipere potest.

§. XI. Duratio in Moralibus haud parum habet momenti, potest tamen, in quantum effectum moralem habet, dividi in *junioratum* & *senioratum*. Uterque dicitur vel in respectu ad durationem existentiae in vitâ humana; vel in respectu durationis existentiae in certo quodam statu adventitio. Sic & dividitur in minorennitatem & majorennitatem. *Ista* dicitur, cum quis ob judicii imbecillitatem aut affectuum pravitatem rebus suis non satis dextrè præesse præsumitur, quare tutore adhuc aut curatore opus habet. *Hæc* verò dicitur, cum quis per ætatem & judicium res suas satis dextrè ipse administrare posse judicatur.

§. XII. Ubi morale nihil aliud est, quam status, qui, citra respectum ad quantitatem moralem, vel naturalis est vel adventitijs. Status *Naturalis* est vel absolutè vel respectivè talis. *Absolutè* talis est conditio illa, in qua homo constitutus est in se & ab omnibus reliquis animantium

tium generibus distinctus. *Respective* talis est, qui erga alios homines importat relationem, resultantem ex univertali cognatione, quæ ex naturæ similitudine resultat, citra peculiare pactum aut aliud factum humanum, quo alter alteri obstrictus redditur. Status *Adventitius* est, qui relationem importat erga alios homines, ex peculiari pacto, aut alio facto humano, quo quis alteri obstrictus redditur, resultantem.

Hic planè varius est, de quo
in Politicis.

I. 2.

PARS II.

P A R S II.

DE

P R I N C I P I I S E N T I S.

C A P. I.

DE

P R I N C I P I I S E S S E N D I -
E N T I S.

§. I.

P Rincipii vocabulo in genere denotatur omne id, à quo aliquid est quocunque modo, sive ab ejus essentia verè distinctum sit, sive minùs. Principia essendi vel latè vel strictè sumuntur. In *latiori* significatione etiam sub se comprehendunt principia fiendi; *strictiùs* verò sumta principii fiendi contradistinguuntur. Et sic principium *fiendi* est, unde aliquid procedit; principium autem *essendi* est, unde aliquid durationem essentiae suae habet. *Principia fiendi* sunt *externa*, habentia se per modum causarum efficientis & finalis; *Principia essendi* sunt *interna*, habentia se per modum causarum materialis & formalis. Hoc loco principia essendi nobis in *latiori* significatione sumuntur.

§. II. Atque sic principia essendi distinguuntur in formaliter & virtualiter talia. Principium

um

um essendi *formaliter* tale est, à quo reverà aliquid dependet, tanquam aliud & ab ipso realiter distinctum. Principium *virtualiter* tale est, à quo aliquid est, non tamen ab ipso realiter & quoad essentiam distinctum. *Istud* verè & citra omnem intellectus operationem in aliquo causarum genere est; *Hoc* autem verè non est in aliquo causarum genere, sed ab intellectu tantum nostro velut causa quædam concipitur. Unde etiam per ipsum responderi potest ad quæstionem, cur sit? ad quam per causam aliàs respondendum est.

§. III. Entium finitorum singularium principia essendi dari, extra omne dubium positum est, sive *formaliter* sive *virtualiter* talia fuerint. Verum, quando hic agitur de ente in acceptione universalissimâ, prouti nimirum abstrahit à materialibus & immaterialibus finitis & infinito; dicendum est, non dari entis principia essendi *formaliter* talia; sive, ens non habere causam efficientem, finalem, materiam, aut formam propriè loquendo.

§. IV. Ens enim omnium primum est, principia autem essendi *formaliter* talia priora sunt suo principiato; non igitur sine contradictione dici poterit, ens talia principia agnoscere. Neque negari progressus in infinitum poterit, admissis principiis essendi entis *formaliter* talibus. Hæc enim ipsa principia rursus ab aliis dependere principiis necessum foret, & sic porro usque in infinitum, cum tamen in aliquo primo subsisten-

sistendum necessario sit. Accedit, quod ens hic consideratur in abstractione à simplici atque composito. Sicuti igitur contradictorium est, simplex esse, & tamen ex materia & forma compositum; ita etiam repugnat, ens habere principia essendi formaliter talia. Denique, si ens universaliter dictum principia essendi formaliter talia haberet, etiam DEUS, qui ens est, eadem haberet, id quod enti infinito, à se subsistenti, simplicissimo ac perfectissimo manifestò repugnat. Unde clarum est, entis non dari, neque dari posse principia essendi formaliter talia.

§. V. Neque etiam dantur, imò nec dari possunt entis principia essendi virtualiter talia. Hæc quidem non dicunt prioritatem realem, neque initium inferunt principiati; concipiuntur tamen ab intellectu nostro tanquam priora, & principiatio essentiam largientia. Ens autem ita primum est, ut ne quidem aliquid eo prius concipi queat, cum fieri haud possit, ut in infinitum progrediantur conceptus nostri, quin potius terminum habere eos oporteat, ultra quem extendi nequeant. Neque DEUS principia essendi virtualiter talia admittit, quippe quo prius concipi nihil potest. Si autem entis in universali talia essent principia, non possent non etiam DEI esse.

§. VI. Quod attributa entis attinet, eorum etiam nulla dantur principia essendi formaliter talia. Sicuti enim essentiam entis consequuntur, ita cum eadem simplicissimè unum sunt. Igitur
æque

æque uti ens ipsum principia essendi formaliter talia non agnoscunt. Agnoscunt tamen principium essendi virtualiter tale, id quod ipsa essentia entis est. Ex hac enim illa fluunt & demonstrari per ipsum queunt, velut per rationem a priori, quemadmodum intellectus noster sibi rem concipit. Cognito etiam uno ex essentia entis attributo, ex eodem jam cognito possunt alia porro cognosci. Hæc enim tanquam posteriora, illud tanquam prius intellectus concipit, adeoque per modum principii sese habet; ex quo reliqua fluunt atque cognoscuntur. Conf. SCHMIDII *Metaph. Posit. P. II. §. 1. n. (a.)*

CAP. II.

DE

PRINCIPIIS COGNOSCENDI ENTIS.

§. I.

Pincipium Cognoscendi est, ex quo aliquid probatur ac cognoscitur tanquam ignotum ex notiori. Dicitur principium, quia id, quod ex eo cognoscitur, si revera non est, se tamen habet ad principium, uti effectus ad suam causam. Sunt autem principia cognoscendi varii generis, & dividuntur primùm in communia & propria. Principia *communia* sunt, ex quibus plurimum, vel etiam omnium Scientiarum conclusiones probari ac cognosci possunt. *Propria*

principia sunt, quæ una tantum Scientia sibi vendicat, ut ex iis conclusiones suas probet. Principia ratione usus communia Metaphysica, tanquam Scientia universalissima, tradit; ita tamen, ut ratione considerationis eidem propria sint. Sunt enim principia entis, quod solius Metaphysicæ objectum est.

§. II. Deinde dividitur principium cognoscendi in absolutè & exclusivè tale. *Istud est, ex quo aliquid non tantum cognoscitur, sed & simul ab ipso esse suum habet. Hoc est, ex quo aliquid tantum cognoscitur, non autem simul ab ipso esse suum habet.* Unde facilè apparet, entis in se spectati nulla dari principia cognoscendi absolutè talia. Hæc enim simul sunt principia essendi, qualia ens habere non potest, juxta *prac. Cap. §. 4. 5.* *Attributorum entis verò principium cognoscendi absolutè tale est ipsa essentia entis. Vid. prac. Cap. §. 6.*

§. III. Porro principium cognoscendi est vel complexum vel incomplexum. Principium *incomplexum* est signum quodpiam in aliarum rerum cognitionem nos ducens. Seu est terminus vel res simplex, unde aliquid probatur & cognoscitur. Principium cognoscendi *complexum* est integra quædam propositio, ex quâ aliæ propositiones probantur & cognoscuntur. Incomplexa principia nulla alia dantur in Metaphysicis præter naturam sive essentiam entis, utpote ex quâ solâ attributa entis deducuntur.

§. IV. Denique principium cognoscendi dividitur in primum & non-primum. Istud est, ex quo aliquid probatur & cognoscitur, ipsum verò ex alio principio se priori probari nec potest nec debet. *Hoc* est, ex quo quidem aliquid probatur & cognoscitur, ita tamen ut & ipsum ex alio priori principio probari possit ac debeat. Principium primum iterum est vel absolutè vel secundum quid primum. *Istud* dicitur, ex quo aliquid probatur & cognoscitur, ipsum verò probari nec potest nec debet quacunque in Scientiâ adhibeatur. *Hoc* est, ex quo aliquid cognoscitur & probatur, ipsum verò in suâ Scientiâ, cuius proprium principium est, probari opus non habet, licet in aliis Scientiis probari & possit & debeat.

§. V. Principia complexa prima dicuntur etiam indemonstrabilia. Indemonstrabile autem quid est vel absolutè vel secundum quid. Absolutè indemonstrabile dicitur principium, quod neque à priori neque à posteriori, adeoque nullâ prorsus ratione demonstrari, neque deductione ad absurdum firmiter probari potest. Indemonstrabile secundum quid dicitur principium, quod non quidem à priori, à posteriori tamen demonstrari atque per deductionem ad absurdum firmiter probari potest.

§. VI. Dari principia quædam absolutè indemonstrabilia negari plane non potest. Fieri enim nequit, ut in infinitum intellectus noster cognoscendo atque probando progrediatur, quin

in aliquo primo tandem subsistendum ei sit. Subsistere autem non potest, nisi in tali aliquo principio, quod ita verum, ut ulterius probari neque possit neque opus habeat. Alias namque non obtineretur firma cognitio, sed semper fluctuaret intellectus, hæsitans, num verè rectequerem cognoverit, an falsò. Quandoquidem igitur desiderium sciendi innatum omnibus est, necessarium erit, ipsum expleri posse per ejus evidentia principia quæ nullà ulteriori probatione indigeant.

§. VII. Præsupposito igitur, dari necessariò quædam principia cognoscendi absolutè prima & indemonstrabilia, haud opus erit prolixè demonstrare, ea in Metaphysicis investiganda esse. Metaphysica enim universalissimum habet objectum, adeoque & principia ejus erunt universalissima atque notissima. Nam quò quid est universalius, eò notius naturâ est. Et hæc principia ratione usus quidem communia sunt, ratione considerationis autem Metaphysicæ propria. Quin & ei dicuntur ratione usus propria, quatenus ex iis suas conclusiones probat, siquidem nulla alia Scientia ex illis ejusmodi communia objecta, quam hæc, cognoscit. Conf. §. I.

§. IIX. Tale absolutè primum & indemonstrabile principium cognoscendi, idque unicum, est Axioma illud Metaphysicum: *Impossibile est, idem simul esse & non esse*; quod ARISTOTELES Lib. IV. Metaph. Cap. 27. fortè clarius ita effert: *Impossibile est idem de eodem simul affirmari & negari*

negari. Vel ut alibi: *Contradictoria non possunt simul esse vera.* Ut autem de vero Axiomatis sensu cò clarius constet, notandum est, (1.) per *Impossibile* intelligi absolutè tale, quod nec per divinam omnipotentiam quidem fieri potest. (2.) Voces *idem* & *simul* complecti omnia veræ contradictionis requisita, ut terminus utrinque sumatur in eadem significatione, secundum eandem partem & naturam, in eodem respectu, eodemque tempore. (3.) Verbum *esse* & *non esse* non exprimere tantum esse absolutè, sed & cum addito tale. Quin nec semper requiratur, ipsum verbum substantivum poni, sed & quodlibet aliud idem præstare, cum omnia verè contradictoria æquè inter se pugnent.

§. IX. Hocce Axioma primum cognitionis esse principium ac indemonstrabile esse, asserimus. Primum est, quia est certissimum omniumque apertissimum, ut nihil magis esse clarum possit; & quia, quæ demonstrantur, omnia in ipsum sive immediatè sive mediatè ultimò resolvuntur. Indemonstrabile est, quia, præsupposito, dari necessariò quædam principia indemonstrabilia, nullam aliud inveniri principium, aut excogitari potest, quod magis ipso sit indemonstrabile. Continet enim in se non immediationem tantum, verum etiam repugnantiam contradictoriorum: quare, si demonstrari posset, vel daretur quædam ejus demonstratio ostensiva, vel probaretur deductione ad impossibile; quorum neutrum sine vitio petitionis principii fieri potest.

Nam demonstratio ostensiva fit ex notioribus, ecquid verò hoc principio notius? quin potius, si ex aliquo quis probare ipsum vellet, contra omnem rationem notius probaretur, si non ex ignotiori, certè ex æque ignoto. Deductio ad impossibile item locum non habet, quia nullum majus esse absurdum potest, quam si hoc principium negaretur. Unde verissime AVERRÔES *Comment. in IV. Metaph. Aristotel. cap. 3.* asseruit, tantæ ipsum certitudinis esse, ut qui hoc negat, neget omnem Philosophiam, necesse sit.

§. X. Quamvis autem demonstrari hoc principium, aut deductione ad absurdum confirmari nequeat, licebit tamen illud probari contra adversarium præfractè ipsum negantem probatione dialecticâ κατ' ἀντιφασιν, quò ex ipsomet, quod ultrò concedit ille, absurditas negationis hujus principii evincatur. Modos redarguendi adversarium principium hoc negantem alii alios commendant, quorum aliquo; adduxit HEBENSTREIT. *P. I. Phil. Prim. Cap. I. Ax. I. p. 117. seq.* è quibus sequentem commendare sufficiet. Adversarius hoc principium ideo negat, quia falsum esse ipsum statuit: juxta ipsum verò fieri potest, ut aliquid falsum sit & simul non sit falsum; Concedat itaque necesse est, principium hocce nostrum, juxta propriam suam hypothésin non esse falsum, etiãsi illud falsum esse dicat. Quod si hoc intelligere se negat, contra negantem principia ulterius disputandum non erit.

§. XI. Sed vix, tali principii hujus probatione opus esse, videbitur, cum nemo, cui sana contigit mens, tam absurdus esse præsumatur, qui aper-
tissimam hanc veritatem negare velle in animum sibi inducere possit. Verum Aristoteles Heraclitum quendam inducit, quem ipsum negasse refert; quanquam alii de eo dubitent, existimantes, Aristotelem Heraclito errorem hunc affinxisse tantum, ut occasionem haberet quendam principium dictum confirmandi. Utut verò de eo sit, hoc tamen certum est, tenebrionem quendam fuisse, sub Christiani Israëlita nomine latitantem, qui principium istud in peculiari Libello non in dubium vocare solum, sed & veritati fidei id adversum esse ac Christianam doctrinam indignum, persuadere orbi ausus fuit, referente STAHLIO *P. I. Regul. Philosoph. Disp. I. Reg. I. §. 6. seq.* Judæos etiam, idem simul esse & non esse posse, statuere, vel certè olim statuisse, videri potest in FRISCHMUTII *Disp. de Quest. An Ebrai statuunt, idem simul esse & non esse?* & apud HEBENSTREIT: *l. c. p. 119. seq.* Contra istiusmodi igitur hominum genera tali redargutione utendum erit.

§. XII. Præter hoc, de quo hætenus dictum, alia principia complexa absolute prima ac indemonstrabilia nulla agnoscimus; licet non negemus, dari multa alia tantæ evidentia & certitudinis, ut sanæ mentis quilibet iisdem vel sine omni probatione assentiatur. Interim nostro huic maxime cognatum est Axioma illud: *Quodlibet est vel non est.* Indicat ipsum, duorum con-

tradictoniorum prædicatorum alterutrum necessario cuilibet inesse subjecto, siue verum ens sit, siue non-ens. Convenit cum priori isthæ, quia æque ac illud continet immediationem contradictoriorum; differt autem ab eo, quia præsens hoc immediationem tantum; illud verò non immediationem duntaxat, sed repugnantiam etiam contradictoriorum exprimit. Ceterum potest etiam hoc ex priori illo probari. Si enim aliquid nec esset ens, nec non-ens, sequeretur, aliquid simul esse & non esse. Sed impossibile est, aliquid simul esse & non esse, E. non potest aliquid nec ens esse nec non-ens; adeoque quodlibet est vel non est.

§. XIII. Cartesianum illud: *Ego cogito, ergo sum*; pro principio cognoscendi primo haberi non potest. Oportet enim principium unam esse propositionem, hic verò duæ sunt. Est assertum singulare, principia autem universalialia esse debent, siquidem aliàs nihil ex illis probari potest. Principium non continet expressis verbis inde fluentem conclusionem, id quod in hoc asserto fit. Prolixe satis demonstrant, non esse hoc primum principium cognoscendi, *Auctor Philosoph. Burgund. Tract. I. Metaph. Disp. I. Qu. I. Concl. IV. & HUETIUS in Censurâ Philos. Cartes. Cap. I. S. 4. squ.*

§. XIV. Verum enim verò, utut verissimum sit hætenus, primum principium cognoscendi non posse esse illud: *Ego cogito, ergo sum*; fatendum tamen juxta est, Cartesianum id nunquam
pro

pro tali principio venditasse. Minimè omnium intendit, quod HUBTIUS l. c. §. 4. ei affingit, *primum, firmum, stabile, ac solidum veritatis omnium initium, & totius Philosophiæ fundamentum hoc esse, Ego cogito, ergo sum.* Contrarium potius propria ipsius verba clarè satis indicant. Nam quando P. I. Princip. Philosoph. §. 7. *Hac cognitio, inquit, ego cogito, ergo sum, est omnium prima & certissima, quæ cuilibet ordine philosophanti occurrat,* non idem hoc est, ac assertum illud pro fundamento Philosophiæ ac omnium cognitionis veritatisque principio venditare, quin tantùm voluerit, hanc primam omnium ac certissimam notitiam esse, quam quilibet cogitans in seipso verissimam deprehendat, adæque ab omni dubitatione excipiendam. Ratione inventionis hanc primam esse veritatem affirmat, non autem esse principium primum ratione probationis. Quid? quod expressè fateatur, alia hac propositione priora esse, §. 10. scribens; *Ubi dixi, hanc propositionem, ego cogito, ergo sum, esse omnium primam & certissimam, non ideo negavi, quia ante ipsam scire oporteat, quid sit cogitatio, quid existentia, quid certitudo: item quod fieri non possit, ut id quod cogitet non existat, & alia.* Concedit sane, hanc ipsam notitiam fluere ex primo principio nostro: Impossibile est, idem simul esse & non esse. Et quam in *Dissert. de Methodo* §. 4. dicat, se veritatem hujus pronuntiati tanquam primum ejus, quam quæsierat, Philosophiæ fundamentum

admittere ; ex dictis tamen , ipsum terminum fundamenti impropriè ac pro initio cognitionis usurpare , intelligi satis potest.

§. XV. Aliud cæteroquin principium cognoscendi primum Cartesiani substituunt , ipsum **CARTESIUM** in *Dissert. de Methodo* sequuti : *Quidquid clarè ac distinctè cognosco , illud verum est.* Veruntamen concedere ipsi habent , non absolutè primum hoc principium esse , quare *Ant. le GRAND P. 1. Instit. Philosoph. Art. II. §. 1* scribit : *Fieri non potest , ut id , quod à nobis noscitur , non tale sit , quale à nobis noscitur.* Itane ipsemet fatetur , fluere hoc principium ex nostro , quod supra posuimus ? ut ejus probatio huc redeat : Si id , quod clarè ac distinctè cognosco , verum non est , sequitur , idem simul clarè ac distinctè esse cognitum , & non esse clarè ac distinctè cognitum ; sed impossibile est , idem simul clarè & distinctè esse cognitum & non esse clarè ac distinctè cognitum : quia impossibile est , idem simul esse & non esse ; E. quicquid clarè ac distinctè cognosco verum est. Quomodo igitur is ipse *Art. III. §. 3.* negare potuit , principium istud nostrum usui esse nobis posse ad aliquam rerum cognitionem comparandam.

§. XVI. Quia cognitio nostra in plerisque à sensibus incipit , hinc in quantum etiam sensus ad principia cognoscendi referri queat , accuratè edocet *Auctor Philosoph. Burgund. in Metaph. Tract. 1. Disp. 1. Qu. 1. Concl. II.* optimè concludit : *Non ii sumus , qui sensus ad rerum co-*
gnitio-

gnitionem inutiles arbitremur, sed eos nequam sufficere merito contendimus. Rerum quidem existentiam per sensus, sed intimas earum naturas & principia solâ mente consequimur. Primus mentis aspectus vel perceptio à sensu ducitur, sed quæ sequuntur iudicia & ratiocinia, omnem vim sensuum superant. At dum non nisi materialia in sensus immediatè incurrunt, largiendum quidem utique est, sensum in Physicis principium cognoscendi ac veritatis criterium esse; in Metaphysicis autem principii loco esse non potest. Hic enim entis quærentur principia, ens verò consideratur prout à materialibus rebus & immaterialibus abstrahit. Quis igitur sensus ejus poterit esse principium?

§. XVII. Denique principium cognoscendi primum esse non potest propositio: *Omne ens est ens*; quam pro tali venditavit quidam Antonius ANDREA, *Lib. IV. Metaph. Qu. 5.* refutatus à FONSECA *Lib. IV. Metaph. Cap. III. Qu. I. sect. III.* Nihil enim hæc propositio significat, dum non constat duobus distinctis conceptibus. Et quis negabit, propositiones identicas æque negatorias esse? Si hoc esset principium primum, nihil obstaret, cur non propria singularum Scientiarum principia formarentur, objecto cujuslibet de se ipsomet prædicato. Ita Physicæ Principium foret: *Omnis substantia naturalis est substantia naturalis*; Ethicæ: *Omnis virtus est virtus*; Politicæ: *omnis Respublica est Respublica*; & sic in ceteris. Quanquam hæc particularia magis

magis sint, extra dubium tamen positum est, propositiones identicas omnes æque notas esse. Vid. SCHMIDII *Metaph. Posit. P. II. §. V. n. (a.)* HORNEJI *Comp. Metaph. Lib. I. Cap. II. §. 9. Squ.*

§. XIX. Ut veritas hactenus dictorum eò clarius pateat, criteria & requisita primi principii notanda veniunt, quæ quatuor potissimum sunt: veritas, universalitas, adæquatio & evidentia. *Verum* esse debet, quia ducere nos oportet ad cognitionem veram & certam. *Universale*, quia aliàs primum esse nequit, universalia enim naturâ priora sunt. *Adequatum*, ut ex eo cetera omnia probari queant. *Evidens*, quia ex eo alia sunt cognoscenda, ergo ipsum adeò clarum esse oportet, ut à nemine sanæ mentis vocari in dubium queat. Hæc præcedentibus applicata primum cognoscendi principium apertè indicabunt.

PARS III.

DE

ATTRIBUTIS ENTIS.

CAP. I.

DE

ATTRIBUTIS IN
GENERE.

§. I.

Atributi vocabulum aliquando tam *late* sumitur, ut denotet omne id, quod præter essentiam rei convenit dicique de eâ potest, sive essentiam ejus consequatur, sive sit merum accidens. Nonnunquam in significato *strictiore* denotat quodlibet prædicatum entis essentiam non quidem constituens, ex eâ tamen necessario fluens. *Strictissime* vero est prædicatum essentiam entis non constituens, ex eâ verò nostro concipiendi modo necessario fluens, quodque illi soli competit ac cum ipso recipiari potest. Et hæc acceptio hujus loci est.

§. II. Vocant aliqui attributum etiam Affectivum, qui tamen terminus, ut pro synymo illius haberi possit, ab ambiguitate suâ liberandus ante est. Dicitur enim affectio vel late vel strictè. *Strictè* dicta affectio à subjecto, quod afficit, re-
aliter

aliter distincta est, tanquam verum ejus accidens. *Late* verò sumta affectio denotat quodvis attributum, quod essentiam rei ipsam non ingreditur & declarat, soli tamen ei convertibiliter competit, sive ab eo realiter distinctum sit, sive minus. In priori significatione ens affectiones non habet, quia DEO, qui ens est, competere nequeunt. Si igitur entis dicuntur esse affectiones, in latiori acceptione tales intelliguntur.

§. III. Nec etiam attributi synonyma sunt Passio & Proprietas in rigoroso significato dictæ. Proprietas enim, quanquam essentiam subjecti sequatur, verè tamen ab eâ distinctum quid est. Passio autem est receptio & retentio alicujus rei, ac potentiam passivam præsupponit. Ultraque igitur per naturam suam imperfectionis aliquid importat, adeoque enti universaliter spectato nequaquam convenire potest. Abstrahit enim illud à simplici & composito, finitis & infinito ente; passio autem & proprietas cum subjecto suo realem compositionem inferunt.

§. IV. Attributa quædam entis realia dari probari haud difficulter potest. Multa enim dantur prædicata, quæ non sunt entis conceptus primi aut essentiam ejus ingrediuntur, convertibiliter tamen de ente prædicari possunt; adeoque ea naturam entis sequi & attributa ejus esse, necesse est. Præsupposito etiam, Metaphysicam esse Scientiam & demonstrationes habere, sequitur necessariò, esse quædam debere attributa,

buta, quæ per principia ipsius de ente, tanquam subjecto, demonstrari queant.

§. V. Realia autem esse hæc entis attributa negari nequitiam potest, quandoquidem enti verè ac citra omnem intellectus operationem conveniunt, quæcunque communiter pro attributis entis haberi solent. Nec est, ut dicatur, entis attributa realia non esse, quia non realiter ab ente differunt. Sunt enim multa in aliquo subjecto realia, licet ab eodem non realiter, sed nostro tantum concipiendi modo differant. Quia enim DEUS ens est, & DEI attributa realia dantur, etiam ens in communi suo conceptu realia habere attributa, necesse est.

§. VI. Requisita & criteria attributorum entis notari sequentia solent. I. Attributum ex essentiâ entis nostro concipiendi modo fluit, & ab eâ tanquam posterius quid formaliter differt. II. Attributum in abstracto non potest in casu recto de ente prædicari, neque ens de ipso. III. Attributum, quando concretivè affertur, cum ente recipiari, seu convertibiliter de eo dici potest.

§. VII. Ens igitur & attributa entis non differunt ab invicem realiter, quia nec ens sine attributis propriis, nec attributa sine ente dari possunt. Differunt tamen ratione, & quidem ratione ratiocinatâ, quia ad distinctiorem eorundem conceptum formandum intellectus aliter ens ipsum, aliter ejus attributa describit, & ens tanquam prius, attributa verò tanquam posteriora concipit. Vid. S VAREZ. *Metaph. Dissp. II. Sect. I. n. 5. sqv.*

§. IIX.

§. II. X. Dividuntur attributa entis in simplicia & disjuncta, quæ ab aliis conjuncta vocantur. *Ista* sunt, quæ unico tantum termino constant, ac sine oppositorum disjunctione cum ente recipiuntur. *Hæc* sunt, quæ duobus terminis constant, per particulam quandam disjunctis, & non nisi disjunctivè cum ente recipiuntur. Attributa disjuncta iterum duplicis generis sunt: mediata & immediata. *Immediata* sunt, quæ ex essentiâ entis immediatè, seu non intercedente alio aliquo attributo, sequuntur. *Mediata* sunt, quæ mediante aliquo attributo simplici, nimirum unitate, ex essentiâ entis fluunt.

§. IX. Attributa simplicia entis tria sunt: unum, verum, bonum, cujus cognatum perfectum est. Quæ verò ab aliis plura annumerari solent, non tam attributa sunt, quam vel cognata entis, vel accidentia. Attributa disjuncta immediata sunt: absolutum vel respectivum, potentia vel actu esse, principium vel principiatum, causa vel causatum, necessarium vel contingens. Attributa disjuncta mediata sunt: universale vel singulare, simplex vel compositum, idem vel diversum. Et hinc tres distinctæ constitutiones possunt.

REGULÆ.

Reg. I. Posito ente, ponuntur entis attributa; & sublato ente, tolluntur etiam attributa entis.

Probatur: Quia attributa ab ente realiter non distinguuntur, sed cum ente convertibilia sunt. Vid §. 1. & 7.

Reg. II.

Reg. II. *Attributum à subjecto suo distingvitur.*

Distingvendum est inter distinctionem *realem* & *rationis* ex §. 7. *Sensus Regula est: Attributum distingvitur à subjecto suo, si non realiter, tamen ratione. Probatnr ex descriptione attributi §. I.*

Reg. III. *Attributum ente posterius est.*

Distingvendum est inter posterioritatem *realem* & *rationis*. *Sensus Regule est: Attributum ente est posterius posterioritate rationis. Probatnr iterum ex descriptione attributi, quia scilicet attributum ex essentia^â entis nostro concipiendi modo fluit.*

SECTIO I.

DE

ATTRIBUTIS ENTIS SIMPLICIBUS.

CAP. II.

DE UNO.

§. I.

UNitas est vel absoluta vel exclusiva. *Unitas exclusiva* dicit negationem vel privationem multitudinis sive pluralitatis ejusdem essentiae ac naturae. *Unitas absoluta* est negatio vel privatio divisionis essentiae in ente.

PARS II.

E

Dicitur

Dicitur hinc indivisio, quæ actum divisionis negat, & distinguitur ab indivisibilitate, quæ non actum solum, sed & potentiam, divisionis negat. Sic *Unum* distinguitur in absolute & exclusive tale. *Istud* idem est, quod unicum. *Hoc* est quod habet essentiam indivisam. Dicitur itaque indivisum & distinctum est ab indivisibili, quod dividi ne quidem potest.

§. II. Unitas absoluta simpliciter dicitur unitas transcendentalis, estque vel per se, vel per accidens. Unitas *per se* est, per quam constituitur ens per se, sive illud simplex sit, sive compositum ex partibus essentialibus. Unitas *per accidens* est, quæ constituitur ens per accidens, ex pluribus entibus ad unionem inter se non ordinatis conjunctum. Igitur & *Unum* est vel per se, vel per accidens tale. *Istud* est ipsum ens per se; *Hoc* est ipsum ens per accidens; quorum descriptiones & diversa genera vid. *P. I. Cap. I. §. 17. 18. 19.*

§. III. Unum per se est iterum quintuplex. I. Unum *genere* dicuntur, quæ in aliquo genere, sive proximo sive remoto, conveniunt. II. Unum *specie* dicuntur plura individua eandem naturam sive essentiam specificam habentia. III. Unum *numero* dicuntur, quæ unum individuum constituunt, ut unum eorum sit idem alterum. IV. Unum *subiecto* dicuntur, quæ in aliquo subiecto simul sunt, sive remoto sive proximo. Unum *continuitate* dicuntur, quorum partes communi aliquo termino copulantur & quorum motus est unus atque continuus. Dicitur aliàs unum unitate quantitativâ.

§. IV.

§. IV. Unitas etiam dividitur in universalem & singularem. *Universalis* est quâ natura pluribus inferioribus communis, in universali ut actu indivisa concipitur. *Singularis* est, per quam natura est hujus numero rei natura, seu, quæ constituit essentiam individui. Ista est generica, specifica & subjectiva. Hæc est numerica & continua. Unum itaque *universale* est unum genere specie & subjecto; unum *singulare* est unum numero & continuitate.

§. V. Unitas quidem vi vocis negationem importat; vi significationis verò dicit realem & positivam perfectionem, quæ ens in illo ponit statu, ut ipsum actu divisum non sit, adeoque divisioni, quam negat, opponitur. Nam divisio hæc citra omnem intellectus operationem enti competit, & quo realiter distincta non est. Contradictoria etiam sunt divisio & indivisio, ex quibus unum est quid formaliter positivum, alterum formaliter negativum. At divisio non est formaliter quid positivum; sed negativum, quia est formalis carentia unionis. Ergo indivisio erit quid formaliter positivum; quo argumento utitur SCHMID. P. III. *Metaph. Posit.* §. III. n. (b)

§. VI. Oppositum unitatis multitudo, & unius multum est. Multitudo sumitur vel improprie vel proprie. Multitudo *improprie* dicta est nihil aliud, quam multitudo sive pluralitas partium. Multitudo autem *proprie* dicta est, per quam ens aliquod in plures res ac essentias actu divisum est. Ita multum *improprie* dicitur, quod

ex pluribus quidem partibus compositum ratione
essentiæ suæ tamen actu indivisum est. *Propriè*
multum dicitur, quod in plures res sive essentias
actu divisum est. Istud unum per se est, hoc unum
per accidens.

REGULÆ.

Reg. I. Omne ens est unum.

Distingvendum est I. inter ens *per se & per
accidens*, ex P. I. Cap. I. §. 17. 19. II. Inter unum
per se & per accidens, ex h. C. §. 2. III. inter u-
num *exclusivè & transcendentaliter* tale, ex §. 1.
Sensus Regule est: Omne ens *per se* est unum
absolute tale. Vel: Omne ens *per se* est unum
per se, & omne ens *per accidens* est unum *per
accidens*. *Probatur*: quia unum est attributum
simplex entis, adeoque ex natura ejus necessariò
fluens, & eum ente recipibile.

Reg. II. Unius entis una tantum essentia est.

Distingvendum est inter ens *per se & per acci-
dens*, ex §. 2. Inter ens spectatum præcisè *ut est
unum*, & prout est *compositum ex multis*. *Sen-
sus Regule* est: Unius entis *per se & quatenus
tale est* una tantum est essentia. *Probatur*: quia
ens per essentiam suam est id, quod est: si ergo
plures sunt essentiæ, plura etiam entia erunt.

Reg. III. Unitas dicit unitorum præsentiam.

Distingvendum est I. inter unitatem *generi-
cam, specificam, numericam, subjectivam* atque
continuum ex §. 3. II. Inter unita *externa*, quæ
conjuncta aliquomodo sunt, sine suppositi uni-
tate;

tate; & *interna*, quæ ita, sine confusione tamen, coalescunt, ut unum constituent suppositum. *Sensus Regula* est: unitas *numerica* & *continua* dicit unitorum tam *externorum*, quam *internorum* præsentiam, ut, ubi unum eorum est, etiam alterum adesse debet. *Probatur*: quia unum indivisum constituitur per unitatem, unde necessum est, unita sibi mutuò esse præsentia.

APPENDIX

AD

PRÆCEDENS CAPUT.

DE

UNIONE

§. I.

UNITAS importat Unionem, quæ dupliciter potissimum sumitur, vel pro *actu* uniendi, & dicitur unitio; vel pro *statu* unitorum, & κατ' ἐξοχήν unio vocatur. Illa igitur nostro concipiendi modo, imò & naturâ prior; hæc posterior est; licet tempore simul sint. Ista est causa, per quam res diversæ & divisæ in unitate compositi nanciscuntur indivisionem; Hæc est effectus unionionis & ipsa rerum inter se unitarum indivisio. Ista est actus transiens; Hæc status permanens est.

§. II. Dividitur unio in verbalem, virtuales, & realem. Unio *verbalis* est, quâ res, aliâ ab invicem discrepantes, unitæ quasi sunt per solam

nominis convenientiam. Unio *virtualis* est, quæ res aliqua alteri à se distinctæ unita & præsens esse dicitur per solam virtutem suam, quam in eâ exerit. Unio *realis* est, quæ res realiter diversæ, citra omnem intellectus operationem conjunguntur ac inter sese uniantur.

§. III. Unio realis subdividitur in externam & internam. *Hæc* est, quæ duo extrema intrinsecus vel etiam ita conjunguntur inter se, ut unum immet ac permeet alterum. *Ista* est, quæ duo extrema extrinsecus tantum & sine permeatione alterius conjunguntur. Hinc dicitur unio parastatica. Unio interna iterum est vel essentialis, vel accidentalis, vel personalis, vel sacramentalis, vel mystica. Unio *essentialis* est, quæ duo extrema tanquam partes essentielles, ad constituendum unum totum essenziale naturæ suæ ordinatæ, coalescunt. Unio *accidentalis* est, quæ duo extrema ad unionem naturæ suæ non ordinatæ coalescunt, ad constituendum unum per accidens. Unio *personalis* est, quæ duo extrema ad unionem inter se naturæ suæ non ordinatæ in unitate subsistentiæ ita coalescunt, ut unam personam constituent. Unio *Sacramentalis* est, quæ duo extrema ad unionem naturæ suæ non ordinatæ sine subsistentiæ unitate constituunt unum sacramentale. Unio *mystica* est, quæ duo extrema ad unionem inter se per naturam suam non ordinatæ sine subsistentiæ unitate coalescunt, ad constituendum unum mysticum.

§. IV. Consequens unionis est communicatio, quâ unum unitorum participat ea, quæ alterius sunt. Estque vel realis vel verbalis. *Hæc* est, quando non ipsa res, quæ unius unitorum est, alteri communicatur, sed solum nomen; unde resultant propositiones improprie. *Ista* est quâ non solum nomen, sed ipsa res, quæ alterius unitorum est, alteri communicatur. Quando autem propria unitorum unius alteri communicantur, non desinunt esse prioris propria: utrique tamen verè competunt, quanquam dispari habendi modo. *Isti* enim insunt subjective & per se; *huic* autem per aliud & communicativè. Vid. STALIUS P. I. Regg. Phil. Disp. I. Reg. L. §. 12. *sqv.*

CAP. III.

DE

V E R O.

§. I.

Veritas, ob ambiguitatem suam, statim distingvenda est in veritatem in cognoscendo, in dicendo, & in essendo. Veritas in *cognoscendo* sive *Logica* est conformitas cognitionis nostræ cum re cognitâ. Veritas in *dicendo* sive *Erbica* est conformitas orationis nostræ cum re significatâ. Veritas in *essendo* seu *Metaphysica* & *Transcendentalis* est præsentia essentiæ rei inesse debitæ, per quam ens est id, quod esse debet.

§. II. Eandem etiam ob causam Verum statim distinguitur in verum in cognoscendo, in dicendo, in essendo. *Illud* est cognitio vera. *Istud* est oratio vera. *Hoc* est ens habens essentiam sibi inesse debitam. Dicitur verum transcendente seu metaphysicum, & h. l. præsertim consideratur. Estque ipsum vel absolutè, vel cum addito tale. Verum *absolutè tale* idem est, quod verum ens simpliciter dictum. Verum *cum addito* est verum ens certi cujusdam generis.

§. III. Ceterum Veritas in cognoscendo subdividi sive in veritatem compositionis ac divisionis, & veritatem illationis sive discursus. *Ista* est conformitas affirmationis aut negationis cum re affirmatâ aut negatâ. Dicitur aliis veritas sententiarum. *Hæc* est conformitas illationis sive argumentationis cum regulis bonæ consequentiæ. Aliis vocatur veritas connexionum.

§. IV. Sed verum in essendo sive transcendente sumitur I. in oppositione ad *Fictum*, & est id, citra omnem intellectus operationem, quod esse dicitur. II. In oppositione ad *Supposititium*, estque, quod non venditatur solummodo pro aliquo, sed reverâ est id, pro quo venditatur. III. In oppositione ad *apparens*, quod non tantum apparet aliquid esse, sed re ipsâ est, quod esse apparet. IV. In oppositione ad *Falsum*, quod verè in rerum naturâ datur & citra omnem intellectus operationem id est, quod esse significatur.

§. V. Et

§. V. Et ita quidem verum est entis tantum realiter existentis & positivi attributum, ut nihil propriè verum dici queat, nisi sit tale ens. Interea tamen etiam de non-entibus, præsertim de privativis atque negativis dici verum solet, ast æquivocè tantum & secundariò, ut indigitetur, dari ea in rerum naturâ sine intellectus fictione.

§. VI. Veritati falsitas, & vero falsum opponitur, & quidem vero in essendo opponitur contradictoriè, uti ens opponitur non-enti. Aliàs falsitatis eadem, quæ veritatis, distinctiones sunt. Et sic est falsitas alia in essendo, alia in cognoscendo, alia in dicendo. *Ille* in rerum naturâ non datur, sed dicit purum non-ens, quod non habet essentiam sibi inesse debitam. *Ista* est, quando rem aliter cognoscimus, ac verè se habet. *Hæc* est, quando rem aliter se habere dicimus, quam verè se habet. Falsitas in cognoscendo iterum est vel *compositionis* ac *divisionis*, disconvenientia scilicet affirmationis aut negationis & rei affirmatæ aut negatæ: aliàs falsitas *sententiarum* dicta; vel *illationis* sive *discursus*, i. e. falsitas argumenti in formâ: dicta aliàs falsitas *connexionum*.

§. VII. Falsum igitur etiam triplex est: *in cognoscendo*, sive cognitio falsa; *in dicendo*, sive oratio falsa; *in essendo*, sive non habens essentiam sibi inesse debitam, i. e. non-ens. Deinde falsum etiam est vel absolutè, vel cum addito tale. *Istud* nihil aliud est, quam ipsum

non-ens. Hoc dicitur, quod non est verum ens certi generis; & sic ad falsum pertinet omne fictum, apparens ac suppositivum.

REGULÆ.

Reg. I. Omne ens est verum.

Distingvendum est I. inter ens *positivum* & *privativum* ac *negativum*, nec non *reale* & *rationis*, ex *P. I. Cap. I. §. 11. seq.* II. Inter verum in *cognoscendo*, in *dicendo*, & in *essendo*; item inter verum *absolutè* & *cum addito* tale, ex *h. c. §. 2.* *Sensus Regula* est: Omne ens *reale* & *positivum* est verum *transcendentaliter* & *absolutè* tale. *Probat*ur: Quia verum est attributum simplex entis, adeoque cum ente *realiter* idem & *convertibile*.

Reg. II. Veritas in *essendo* est fundamentum veritatis in *cognoscendo* & *significando*. Vel: Ab eo, quod res est vel non est, Oratio dicitur vera vel falsa.

Sensus Regula est: Causa, cur res verè *cognoscitur* & *dicitur* talis esse vel alia, in eo consistit, quod res verè talis est. *Probat*ur ex descriptionibus veritatis in *cognoscendo* & *dicendo*, ex *§. 1.* Non enim res talis est, quia eam talem *cognosco* & *dico*; sed ideò verè *cognosco* & *dico* eam talem esse, quia nemine cogitante talis est.

Reg. III. Verum vero non contrariatur.

Distingvendum est inter *contradictionem veram*, quâ unius membri *positio* verè tollit alterum; & *apparenter talem*, quâ unum non tollit

lit alterum ob defectum alicujus requisiti veræ contradictionis. *Sensus Regulae* est: Quicquid verum est, non contrariatur *verè* alteri, quod etiam verum est. *Probatur*: Quia impossibile est idem simul esse & non esse. Si verò contradictoriè oppositum ejus, quod verum esse cognoscitur, etiam esset verum, tum id, quod verum esse cognoscitur, verum esset & non esset verum. Vid. GRAUERI *Lib. de Unicâ Veritate.*

Reg. IV. Antiquissimum quodque verissimum est.

Distingvendum est inter antiquissimum *absolute* & secundum quid tale. *Sensus Regulae* est: Antiquissimum quodque *absolute tale* verissimum est. *Probatur*: quia falsitas deflectit à vero, adeoque eo naturâ posterior est. *Not*: Quanquam, probabile saltem argumentum ex hac Regula desumi posse, plerique arbitrantur; rectius tamen statuitur, eam inter genuina principia locum non invenire.

CAP. IV.

DE

BONO ET PERFECTO.

§. I.

Bonitas est absolute vel respectivè talis. Bonitas *respectivè* talis est, quâ quid alteri bonum seu conveniens est. Bonitas *absolute* talis est, quâ quid ratione sui, seu in se spectatum bonum est. Itaque bonum *relative* tale dicitur, quod

quod alteri vel aliis bonum sive conveniens existit. Bonum autem *absolutè* tale est, quod ratione sui seu in se bonum est.

§. II. Bonum respectivè tale variis modis dici potest, quot modis aliquid alteri conveniens est. Estque adeo bonum I. in genere *Causæ Efficientis*, quod bonitatem alterius producit. II. In genere *Causæ impulsivæ*, quod movere alterum ad aliquid potest. III. In genere *Causæ Exemplaris*, ad cuius imitationem aliud quoddam bonum producit. IV. In genere *Causæ Instrumentalis*, quo mediante producit aliud bonum. V. In genere *Causæ Materialis*, quod aptum est ad recipiendam aliquam formam in ipsum introducendam. VI. In genere *Causæ Formalis*, quod alicui bonum esse largitur. VII. In genere *Causæ Finalis*, quod ad sui appetitionem alterum movere valet.

§. III. Bonitas absolutè talis est vel accidentalis, vel integralis, vel essentialis. *Illa* est præsentia omnium accidentium perfectivorum. *Ista* est præsentia omnium partium quantitativarum ad integritatem rei requisitarum. *Hæc* est præsentia omnium requisitorum essentialium entibus debitorum. Hinc Bonum *accidentaliter* tale est, quod possidet omnia accidentia perfectiva sibi convenientia. Bonum *integraliter* tale est, quod habet omnes partes quantitativas ad integritatem sui requisitas. Bonum *essentialiter* tale est, quod habet omnia requisita essentialia sibi debita. Hoc κατ' ἐξοχὴν bonum transcendente audit.

§. IV. Bonum respectivè tale aliàs etiam distingvitur in verum atque apparens. Bonum *Verum* est, quod reipsa alteri bonum vel conveniens est. Bonum *apparens* dicitur, quod reipsa bonum non est, tale autem esse videtur vel ob sensum deceptum, vel appetitum pravum & conceptam inde falsam opinionem. Ultrumque est vel Honestum, vel Jucundum, vel Utile. Bonum *honestum* est, quod legum præscripto ac bonis moribus congruit, vel congruere saltem judicatur. Bonum *jucundum* dicitur, quod sensus ac appetitum sensitivum gratè afficit, vel afficere saltem videtur. Bonum *Utile* est, quod ad aliud quoddam bonum consequendum conducit vel saltem conducere putatur. Quoniam autem membra hujus distinctionis opposita sibi non sunt, ideo alii distingvunt inter bonum appetibile *propter se*, & appetibile *propter aliud*.

§. V. Bonum absolutè tale est vel simpliciter, vel secundum quid bonum. *Simpliciter* bonum est, quod omnes omninò habet perfectiones in gradu excellentissimo. *Secundum quid* bonum est, quod sui tantum generis perfectiones possidet. Et hoc est vel naturale, vel morale, vel spirituale. Bonum *naturale* est quælibet perfectio vel à naturâ rei inexistens, vel eandem conservans. Bonum *morale* est quilibet habitus aut actus Legi naturæ conformis. Bonum *Spirituale* est, quod DEUS in homine operatur & efficit.

§. VI. Cum Bono Perfectum si non prorsus idem est, multum tamen cognationis habet, Dicitur

citur autem perfectum vel propriè vel impropiè. *Impropiè* quidem perfectum dicitur tribus potissimum modis. *Effectu*, quod perfectum aliquem effectum producit; *Possessione*, quod perfectum aliquid habet; *Denominatione*, quod ab aliqua re perfectum denominatur. *Propriè* perfectum quadrupliciter dicitur: *Quantitate*, quod habet omnes partes quantitativas ad sui integritatem requisitas; *Qualitate* sive *Virtute*, quod in aliqua qualitate ita excellit, ut non facile superetur; *Fine*, quod finem labori aut studio suo respondentem obtinuit; *Essentiâ*, cui nihil deest eorum, quæ ad essentiam ipsius requiruntur. Et hoc perfectum transcendente est.

§. VII. Quod abstractum nempe perfectionem attinet, ejus duæ peculiare notandæ divisiones sunt. I. Dividitur in simpliciter & secundum quid talem. *Ista* est, quæ in suo formali conceptu perfectionem dicit, cum nullâ imperfectione conjunctam. *Hæc* est, quæ in suo formali conceptu perfectionem quidem dicit, sed cum imperfectione aliqua conjunctam. II. In formaliter & eminenter talem. *Illa* est, quæ secundum formalem suam rationem ita subjecto in est, ut ab eâ intrinsicam accipiat denominationem. *Hæc* est, quæ secundum suam formalem rationem subjecto non inest, cui verò nobilior quid inexistit, cum virtute isthanc perfectionem extra se in aliis produciendi.

§. IIX. Oppositum boni perfectique Malum est, quod etiam vel absolute vel respectivè tale est.

Hoc

Hoc dicitur, quod alteri, vel aliis malum & disconveniens est. *Istud*, quod ratione sui, sive in se malum est. Et hoc vel accidentaliter, vel integraliter, vel essentialiter malum est. Malum *accidentaliter* tale est, quod non habet omnia accidentia perfectiva sibi convenientia. Malum *integraliter* tale, quod non habet omnes partes quantitativas ad integritatem sui requisitas. Malum *essentialiter* tale, quod non habet omnia requisita essentialia sibi inesse debita. Hoc propriè malum transcendentale est.

§. IX. Malum relativè tale distinguitur in verum & apparens malum. Malum *verum* est, quod reiplà alteri est malum vel disconveniens. Malum *apparens* dicitur, quod reiplà malum non est, tale autem esse videtur, vel ob sensum deceptum, vel affectum pravum, & ortam inde falsam opinionem. Utrumque est vel inhonestum, vel injunctum, vel nocivum. *Illud* dicitur, quod cum legum præscripto & bonis moribus pugnat, vel pugnare saltem videtur. *Istud*, quod sensum dolore, mentemque tristitia afficit, vel saltem afficere putatur. *Hoc*, quod damnum alicui affert, vel afferre minimum judicatur.

§. X. Peculiariter malum dividitur in malum culpæ atque malum pœnæ. Malum *culpæ* est quodlibet peccatum, sive habituale, sive actuale, sive in commissione actionis, sive in omissione actionis debitæ consistens. Malum *pœnæ* est pœna seu passio tristis, contingens ob peccatum sive malum culpæ. Estque vel propriè vel impropriè dicta pœna.

na. *Ill*a infligitur propter peccatum & ad vindicandum peccatum. *Hec* infligitur non ad vindicandum peccatum, sed vel admonitionis, vel castigationis & emendationis, vel explorationis & probationis ergo. Adeoque species ejus sunt *κόλασις* sive *παιδεία*, *δοκιμασία* & *μαρτύριον*. Pœna autem propriè dicta *τιμωρία* nuncupatur.

§. XI. Pœna propriè dicta subdividitur in privativam & positivam. Pœna *privativa* est carentia alicujus boni, quo frui aliàs poteramus, contingens ob peccatum, ad vindicandum peccatum. Dicitur etiam pœna damni. Pœna *positiva* est malum positivè inflictum propter peccatum ad vindicandum peccatum. Dicitur aliàs pœna sensus, quia is, qui punitur, ex eo dolorem perfen- tiscit.

REGULÆ.

Reg. 1. Omne ens est bonum.

Distingvendum est I. inter ens *positivum* ac *negativum*, nec non *reale* & *rationis*, ex P. I. Cap. I. §. II. sequ. II. Inter bonum *absolutè* & *respektivè* tale, ex §. I. III. Inter bonum *accidentaliter*, *integraliter*, & *essentialiter* tale, ex §. 3. *Sensus Regule* est: Omne ens *reale* & *positivum* est bonum *absolutè* & *essentialiter* tale. *Probat*ur: Quia bonum est attributum simplex entis, ex ejus essentiâ necessariò fluens, ut adèò, quod bonum non est, non sit verum atque reale ens.

Reg. II.

Reg. II. Omne bonum est sui communicativum.

Distingvendum est I. inter communicationem, quæ est *ex necessitate naturæ*; & quæ est *à libera voluntate*. II. Inter subjectum, cui communicandum, boni ejus *capax* & ejus *incapax*. III. Inter modum communicandi *licitum* & *illicitum*. *Sensus Regule* est: Omne bonum, præfente *subjecto* ejus *capaci*, si non ex necessitate naturæ, ex *liberâ tamen voluntate*, quantum *licite* & *boneste* fieri potest, suam bonitatem cum aliis communicat. *Probatur*: Quia omne bonum est appetibile, adeoque communicari pluribus potest, præsupposito, nullum appetitum naturalem esse frustraneum.

Reg. III. Malum non est in rebus.

Distingvendum est inter malum *absolute* & *relative* tale, item inter malum *accidentaliter*, *integraliter* & *essentialiter* tale ex §. 8. *Sensus Regule* est: Malum *absolute* & *essentialiter* tale non est in rebus. *Probatur*: Malum enim bono opponitur *contradictoriè*, uti enti non-ens: non-ens autem non est in rebus.

Reg. IV. Malum non est, nisi *à causâ secundâ* particulari.

Distingvendum est I. Inter *malum culpæ* & *malum poenæ* ex §. 10. II. Inter malum *spectatum materialiter* seu quoad esse genericum; & *spectatum formaliter*, seu quoad esse specificum, & quatenus malum est. *Sensus Regule* est: Malum *culpæ*, *formaliter* *spectatum* non est, nisi *à causâ secundâ* particulari. *Probatur*: Quia I. *Causa*

universalis deficere non potest, malum autem dicit defectum; & II. Causa universalis effectui largitur esse tantum genericum; particularis autem causa eam determinat, largiendo esse specificum.

Reg. V. Ex duobus malis minus est eligendum.

Distingvendum est inter malum *culpa* & malum *pæna*, ex §. 10. *Sensus Regule* est: Ex duobus malis *pæna* minus est eligendum. *Probatur*: Quia id est eligendum, quod minus nocet: minus autem malum minus nocet.

Reg. VI. Obtento bono majori, cessat desiderium minoris.

Distingvendum est inter bona *diverse prorsus natura*, & talia, quorum unum sub altero includitur. *Sensus Regule* est: Obtento bono majori, cessat desiderium minoris *sub majori illo inclusi*. *Probatur*: Quia, dum majus illud bonum obtinetur, simul etiam obtinetur minus, quod ab isto includitur.

SECTIO II.

DE

ATTRIBUTIS ENTIS DISJUNCTIVIS IMMEDIATIS.

CAP. V.

DE

ABSOLUTO ET RESPECTIVO.

§. I.

Inter attributa entis disjunctiva immediata generalissimum est, quod ens sit vel absolutum vel respectivum, quod ideò non immeritò primo loco consideratur. *Absolutum* autem in genere duobus maximè modis dicitur: vel quod nullum planè dicit respectum ad aliud, vel quod non dicit respectum præcise talem ad hoc istudve. *Respectivum* contra est, quod aliquem dicit respectum ad quidpiam aliud.

§. II. Absolutum in posteriori significatione vel est absolutum à causâ, vel à subjecto, vel à termino. Absolutum à *causa* dicitur, quod vel nullam planè sui causam, vel certi generis causam non agnoscit, ut respicere eandem queat. Absolutum à *subjecto* est, quod nullum subjectum, tanquam in quo existat, respicit. Absolutum ab *objecto* est, quod non respicit aliud

tanquam objectum, circa quod versetur. Absolutum & termino est; cujus esse non terminatur ad aliud, tanquam ad suum correlatum.

§. III. Hinc facilè patet, quibus modis dici Respectivum queat, dum aliquid respicere potest aliud, vel ut *causam*, vel ut *subjectum*, vel ut *objectum*, vel ut *terminum*. Peculiariora verò entis Respectivi h. l. consideranda inferiora sunt: esse vel signum vel signatum; vel imaginem, vel imaginatum; vel fundamentum, vel fundatum; vel normam, vel normatum; vel mensuram, vel mensuratum.

§. IV. Signum est ens respectivum, quod potentiae cognoscitivæ aliquid repræsentat, vel repræsentare aptum est. Signatum igitur est, quod potentiae cognoscitivæ per signum aliquid repræsentari potest. Signi variæ sunt divisiones, adeoque etiam signati: quoniam verò, cognito uno relatorum, facilè etiam cognosci potest alterum, signi exposuisse divisiones, sufficiet.

§. V. Dividitur nimirum signum in reale & verbale. Signum *verbale* est vox vel oratio, quæ ex impositione substantiæ intelligentis res quæpiam designari solet. Signum *reale* est res quæpiam aliam quandam rem designans, vel designare apta. Et hoc est vel naturale, vel arbitrium sive datum. *Naturale* signum est, quod per naturam suam ita comparatum, ut aliud quid potentiae cognoscitivæ repræsentare possit. *Datum* sive *Arbitrium* signum audit, quod ex libero substantiæ cujusdam intelligentis arbitrio
quid

quidpiam designare potest. Naturale iterum est vel necessarium vel non-necessarium. *Istud* cum signato necessariam habet connexionem, ut inde nunquam fallat. *Hoc* non habet necessarium cum signato nexum, ideoque fallere potest.

§. VI. Deinde etiam signum dividitur in nudum & exhibitivum. Signum *nudum* est, quod rem aliquam absentem nudè significat. Signum *exhibitivum* est, quod non designat solùm, sed unà etiam exhibet rem præsentem. Huc etiam spectat divisio signi in thoreticum & practicum. *Theoreticum* est, quod rem designat tantùm, non autem eam efficit. *Practicum* est, quod rem non tantùm designat sed signando etiam simul efficit.

§. VII. Præterea signum dividitur in demonstrativum, rememorativum, prognosticum & diagnosticum. Signum *demonstrativum* est, quod rem aliquam præsentem designat. Signum *rememorativum* est, quod rem præteritam designat & in memoriam revocat. Signum *prognosticon* est, quod aliquam rem futuram designat. Signum *diagnosticum* est, quod rem unius speciei designat, ut à rebus aliis speciei distinctam. Ad signum demonstrativum referenda etiam est divisio signi in notificans, commonefaciens & obfignans. *Illud* est, quod rem ignotam ita præsentat, ut eam notam reddat. *Istud* est, quod rem aliquam jam cognitam designat, ut ejus notitiam conservet. *Hoc* est, quod rem jam cognitam ita designat, ut magis magisque potentiam cognoscitivam certam reddat.

§. IIX. Imago sumitur vel pro convenientiâ unius rei cum alterâ, vel pro ipsa re cum alterâ conveniente. In posteriore significato potissimum nobis attenditur, & sic vel latè vel strictè talis est. Imago latè dicta est quælibet res alterius rei exprimens quocunque modo similitudinem. *Strictè* dicta imago est res alterius rei similitudinem exprimens, & ad significandam eam ex instituto comparata. Imaginatum proinde sive exemplar etiam est vel latè vel strictè tale. *Latè* est quodlibet, cujus similitudinem quocunque modo alterum imitatur. *Strictè* est, cujus similitudinem exprimit alterum, quod ex instituto ad designandum istud comparatum factumque est.

§. IX. Imago strictè dicta dividitur in primariam & secundariam. *Ista* est res majorem cum exemplari similitudinem habens, per quam illud repræsentat. *Hæc* est, quæ minorem duntaxat cum exemplari habet similitudinem, quâ ipsum exprimit. Dividi etiam potest imago in essentialem & accidentalem. *Ista* est, quæ ipsam exemplaris essentialiam exprimit. *Hæc* est, quæ accidentia tantum externa exemplaris exprimit. Essentialis imago iterum vel est ejusdem numero, vel ejusdem specie, vel ejusdem genere essentialis cum exemplari.

§. X. Fundamentum est, quod primum in re aliquâ ponitur, ita, ut eo posito, & cetera ipsi superimponi possint, ipso autem non posito, nec poni possint reliqua. Fundatum proinde est, quod

quod alteri prius jam posito superimponitur ac ab eo sustinetur. Fundamentum vel absolutè vel respectivè spectari potest, ut *priori* modo cetera omnia sustineat; *posteriori* autem in sensu super aliud fundatum quidem sit, reliqua tamen sibi imposita sustineat. Dividitur autem utroque in sensu in reale & doctrinale. Fundamentum *reale* est ipsa res, cui primùm positæ reliqua superimponuntur, ut istâ non positâ nec hæc poni queant. Fundamentum *doctrinale* est dogma, quod prius præsupponitur, ut eidem alia dogmata innitantur, ita ut isto non posito nec hæc poni possint.

§. XI. Norma est id, ad quod rei alicujus perfectio ac rectitudo exigitur. Duplex igitur normæ officium est, dum I. facit, rem sibi debitam accipere rectitudinem & perfectionem, quod est officium *directivum*; II. manifestat, rem sibi debitam perfectionem ac rectitudinem habere, quod est officium ejus *estimativum*. Normatum verò nunc est res, cujus perfectio atque rectitudo ad certam aliquam normam est exacta.

§. XII. Dividitur Norma primùm in normantem & normatam. Norma *normans* sive *primaria* est, ad quam alterius rei perfectio & rectitudo exigitur, ipsius autem perfectio & rectitudo ad aliud neque exacta neque exigi opus est. Norma *normata* sive *secundaria* est, cujus ipsius perfectio & rectitudo ad aliud exacta esse ante debet, ut alterius rei rectitudo & perfectio ad ipsam exigi possit.

§. XIII. Deinde Norma dividitur in mechanicam, doctrinalem & moralem. *Ill*a est, juxta quam aliquod opus artificiale dirigitur ac perficitur. Et hoc ipsum opus ejus est normatum. *Ista* est, ad quam dogmatis alicujus veritas exigitur & examinatur. Atque hîc normatum est ipsum illud dogma. *Hæc* est, ad quam actio aliqua ejusque rectitudo examinatur. Cujus normatum est actio normæ conveniens.

§. XIV. Mensura est, juxta quam quantitas, sive molis sive virtutis, alicujus rei mensurari sive exigi potest. Mensuratum proinde est, cujus quantitas ad mensuram aliquam est exacta & mensurata. Dividitur mensura I. in adæquatam & inadæquatam. *Ista* est, quæ rei applicata ejus quantitati mensurandæ sola sufficit. *Hæc* est, quæ rei applicata ejus quantitati sola non sufficit, sed vel repetitione opus habet, vel aliâ adjungendâ mensurâ. II. In mechanicam, moralem & doctrinalem, cujus divisionis descriptiones colligantur ex præced. §. 13.

REGULÆ.

Reg. I. Absolutum prius est respectivo.

Distingvendum est inter prius *realiter*, quod ante alterum reverâ existit; & prius *ratione*, quod intellectus ante alterum sibi concipit. *Sensus Regule* est: Omne absolutum prius, si non *realiter*, *ratione* tamen, est respectivo. *Probat*ur: Quia respectivum est in absoluto: quicquid autem

autem in altero existit, illud præsupponit id, in quo existit.

Reg. II. Respectus nec compositionem arguit, nec imperfectionem involvit.

Distingvendum est I. inter respectum *transcendentalem*, qui est realis habitudo ad varia rerum genera essentialiter pertinens; & *predicamentalem*, qui est habitudo accidentalis entium in prædicamento relationis positorum. II. Inter respectum *materialiter* sumtum, prout subjectum, cui inest, denotat; & *formaliter* consideratum, abstrahendo à subjecto in quo est. III. Inter compositionem *realem* sive *intrinsicam*, quæ est in ipso subjecto; & *rationis* sive *extrinsecam*, quæ est in intellectu componente. *Sensus Regule* est: Respectus *transcendentalis* consideratus *formaliter* non arguit compositionem *realem*, nec imperfectionem involvit. *Probatur*: Quia dantur respectus, qui in ens etiam simplicissimum cadunt. Et ratio in formali suâ ratione nihil aliud dicit, quam esse ad aliud, id quod nullam imperfectionem involvit.

Reg. III. Signum non est ipsum signatum.

Distingvendum est inter signum spectatum *materialiter*, sive quoad rem; & sumtum *formaliter*, seu quatenus signum est. *Sensus Regule* est: Signum *formaliter spectatum* non est ipsum signatum. *Probatur*: Quicquid enim aliquid declarat, ab eo, quod declarat, debet esse diversum.

Reg. IV. Signa non omnia apud omnes idem significant.

Distingvendum est I. inter signum *necessarium* & *non-necessarium*. II. Inter signum *naturale* & *arbitrarium*, ex §. 5. *Sensus Regule* est: Non omnia signa *non-necessaria* & *arbitraria* apud omnes idem significant. *Probat*ur per inductionem exemplorum.

Reg. V. Nota debet esse notior notato.

Sensus Regule est: Mensura mensurato, & norma normato notior esse debet. *Probat*ur: Quia res ignota per notam nobis notior fieri debet.

Reg. VI. Nota debet esse certa & firma.

Sensus Regule est: Omnis norma atque mensura debet esse fixa & certa. *Probat*ur: Quia res incerta ad certam rei alterius cognitionem intellectum ducere non potest.

Reg. VII. Omne mensurabile est quantum.

Distingvendum est inter quantitatem *molis* & *virtutis*, ex P. I. Cap. III. §. 12. *Sensus Regule* est: Quicquid mensurari potest, habet quantitatem vel *molis*, vel *virtutis*. *Probat*ur ex descriptione mensuræ §. 14.

CAP. VI.

DE

POTENTIA ET ACTU.

§. I.

Potentia, quæ h. l. considerata, distinguen-
da est I. à potentiâ morali, quæ aliàs pote-
stas dicitur. *Hæc* enim jus dicit sive licentiam
aliquid agendi vel patiendi. *Ista* verò dicit vim
naturalem agendi vel patiendi aliquid, sive licitè
id fiat, sive minus. II. A potentiâ prædicamen-
tali sive Logica. *Hæc* enim est secunda species
Qualitatis, adeoque accidens solis competens
rebus finitis. *Ista* verò abstrahit à substantiâ &
accidente, finitis & infinitis rebus.

§. II. Sed esse vel potentiâ vel actu vix vide-
bitur inter attributa entis numerari posse, præ-
supposito, ens esse, quod veram & realem ex-
istentiam habet. Hanc enim 7ò esse potentiâ pla-
nè destruit ac evertit. Dicendum igitur erit,
vel attributum hoc respicere ens in latiori signi-
ficatione, prout denotat omne id, quod esse pot-
est; vel ipsum non tam respicere ens absolute,
quam potius spectatum cum addito, & alio spe-
cialiori termino casus recti subintellecto, ut ita-
que ens vel potentiâ vel actu tale sit. Vid. Mu-
sæi *Inst. Metaph. Cap. IV. §. 3. 4.* SCHMID. P.
III. *Metaph. Pos. §. VI. n. (a.)*

§. III. Potentiam aliqui describunt, quod sit
id, quod ab altero, tanquam actu, completur
&

& perficitur, vel saltem compleri ac perfici potest. Ast quia hæc descriptio non omni enti convenit, hinc rectius potentia per divisiones suas explicatur. Dividitur autem in causativam & non-causativam seu productivam. *Ista* est potentia largiendi alteri essentiam à suâ essentiâ distinctam. *Hæc* est potentia largiendi alteri essentiam à suâ essentiâ non distinctam. Potentia causativa iterum est vel completa vel incompleta. *Completa* potentia est, cui adsunt omnia antecedenter requisita ut se possit exserere. *Incompleta* est, cui non sunt omnia antecedenter requisita ad id, ut exserere se possit.

§. IV. Deinde dividitur potentia in activam, passivam & objectivam. *Illam* est, per quam quis producere potest aliud à se distinctum, agendo quidpiam. *Ista* est, per quam quis producere potest aliud à se distinctum, patiendo sive recipiendo quidquam. Hinc & potentia receptiva, item subjectiva audit. *Hæc* est non repugnantia rei nondum existentis, ut per potentiam DEI sine præexistente materiâ aliquid fieri possit.

§. V. Potentia activa subdividitur in necessariam sive naturalem, & liberam. Potentia libera ambiguè dicitur, estque libera I. à servitute & obligatione, i. e. quæ superiori alicui subjecta & obligata non est. II. A coactione, i. e. quæ ab externâ violentiâ aut metu gravioris mali ad aliquid agendum non compellitur. III. A necessitate naturali, quâ quis, positus omnibus ad agendum requisitis, potest aliquid agere & non agere,

re, potest agere hoc vel aliud, potest agere hoc vel alio modo. Dicitur aliàs Indifferentia formalis & h. l. intelligitur. Ejus autem ex descriptione patet, triplicem esse libertatem, quarum prima dicitur libertas *exercitii* vel *contradictionis*; altera est libertas *speciei* vel *contrarieratis*; ultima vocatur Libertas *modi*. Potentia *naturalis* sive *necessaria* est, quæ quis, positus omnibus ad agendum requisitis, non potest non agere, non potest non hoc agere, non potest non hoc præcisè modo agere. Et sic etiam triplex necessitas est, *prima*, necessitas contradictionis seu *exercitii*; *secunda*, necessitas contrarieratis seu *speciei*; *tertia*, necessitas *modi*. Sed potentia libera subdividitur in ordinatam & absolutam. *Ista* est, quæ juxta legem communem, præscriptum quoddam aut ordinem constitutum se exserere potest. *Hæc* est, quæ præter vel supra legem ac ordinem constitutum exserere se potest.

§. VI. Deinde etiam potentia activa subdividenda est in principalem & minùs principalem. Potentia *principalis* est, quæ non est ignobilior, quam ad agendum aliquid requiritur. Vel, quæ saltem inter agendum elevatione à potentia quâdam superiori opus non habet. Potentia *minus-principalis* est, quæ ignobilior est, quam ad aliquid agendum requiritur. Vel, quæ agere non potest, nisi à superiori quâdam potentia fuerit elevata.

§. VII. Sunt præterea quædam divisiones potentiaæ activæ & passivæ communes. Sic enim utraque subdividitur I. in universalem & particularem. Potentia *Activa universalis* est, per quam quis plura simul & diversa producere potest; largiendo ipsis esse tantum genericum. Potentia *Passiva universalis* est, per quam aliquod subjectum plures ac diversos actus indifferenter recipere potest, ad neutrum autem peculiariter est determinata. Potentia *Activa particularis* est, per quam quis rem certæ alicujus speciei producere potest. Potentia *Passiva particularis* est, per quam aliquod subjectum certæ ac determinatæ speciei actum recipere potest, ita ut non possit simul recipere actum alius speciei.

§. IIX. II. Dividitur utraque potentia in remotam & proximam. Potentia *Activa remota* est, quæ quis aliquid producere potest, mediante alio quodam interveniente actu. Potentia *Activa proxima* est, quæ quis aliquid producere potest, nullo alio interveniente actu requisito. Potentia *Passiva remota* est, per quam subjectum potest actum quendam recipere, mediante alio quodam actu prærequisito. Potentia *Passiva proxima* est, quæ subjectum recipere actum quempiam potest nullo alio actu interveniente aut prærequisito. Ex quibus descriptionibus clarum fit, non esse eandem hanc divisionem cum præcedente, quanquam fieri queat, ut eadem potentia sit & universalis & remota, eadem & proxima & particularis.

§. IX. Denique III. Potentia tam activa quam passiva subdividitur in naturalem & obedientialem. Potentia *Activa naturalis* est, quando quis vel solis naturæ suæ, vel concurrentibus alterius agentis naturalis viribus producere quidquam potest. Potentia *Activa obedientialis* est, quando agentis vires naturales ad producendum quidpiam non sufficiunt, ideoque agit virtute agentis supernaturalis, aut viribus ab eo concessis. Potentia *Passiva naturalis* est, quando subjectura potest recipere actum quempiam solis viribus naturalibus. Potentia *Passiva obedientialis* est, quando subjectum non potest recipere actum quemdam, nisi concurrente virtute supernaturali.

§. X. A potentia denominatur possibile, cui opponitur impossibile. Possibile autem est vel *transcendentaliter* tale, quod simpliciter esse non repugnat, sive per potentiam finitam sive infinitam sit producendum; vel *physicè* tale, quod per solas naturæ vires fieri & esse potest; vel *logicè* tale, quod non involvit contradictionem, aut repugnantiam terminorum; vel *moraliter* tale, quod licitè fieri potest. Tot modis etiam dicitur Impossibile. *Transcendentaliter* tale est, quod neque per finitam neque per infinitam potentiam fieri & esse potest. *Physicè* tale est, quod fieri & esse non potest per vires naturales. *Logicè* tale est, quod contradictionem involvit, aut repugnantiam terminorum. *Moraliter* tale est, quod fieri non licet, propter legem obstantem, aut quia honestati morum contrariatur.

§. XI. Actus, qui est alterum attributi hujus membrum, quibusdam dicitur entitas, à quâ completur & perficitur potentia. Quia verò hæc descriptio enti infinito minimè competit, potius divisiones actus explicabimus. Dividitur autem à Scholasticis I. in Actum entitativum atque formalem. *Iste* est, per quem ens in rerum naturâ realiter ponitur; sive est ipsa existentia entis. *Hic* est, per quem ens in esse talis entis constituitur; sive est forma entis sive substantialis sive accidentalis.

§. XII. II. Actus dividitur in actum signatum atque exercitum. Actus *signatus* est res pluribus, & vel toto genere diversis, competens, in universali illo conceptu etiam considerata. Actus *exercitus* est res pluribus quidem aliàs competens, sed certæ materiæ applicata, & in particulari illo vel singulari conceptu etiam considerata.

§. XIII. III. Dividitur Actus in purum & impurum. *Purus* actus est, qui excludit potentiam passivam recipiendi aliquid. Estque vel absolutè vel secundum quid purus. *Iste* est, qui excludit omnem omninò potentiam recipiendi sive perfectionem, sive majorem perfectionis gradum, sive imperfectionem. *Hic* est, qui ex pers quidem materiæ est, non tamen omnem omninò potentiam passivam recipiendi quidquam excludit. Actus *impurus* est, qui habet potentiam passivam recipiendi vel imperfectionem, vel perfectiones novas, vel majorem perfectionis gradum.

§. XIV. Denique IV. Actus dividitur in primum atque secundum. Actus *primus* est ipsa essentia rei, vel potentia & facultas, quâ res agere aliquid aut pati potest. Si potentia illa est adhuc remota, dicitur actus primus in *latiori* significatione: ubi est proxima, dicitur *strictè* loquendo actus primus. Actus *secundus* est operatio vel passio ab essentiâ rei proveniens. Vel, est præsentia ejus, cujus potentia tantum antea aderat.

REGULÆ.

Reg. I. Actus prior est potentiâ.

Distingvendum est inter *prioritatem temporis* & *prioritatem nature*. *Sensus Regule* est: Actus *naturâ* prior est potentiâ. Seu: Descriptionem actus novisse ante oportet, ut intelligi possit descriptio potentiæ. *Probatur*: Quia ordine naturæ simplex prima cognoscitur composito.

Reg. II. Potentiæ cuilibet respondet suus actus.

Sensus est: Enti, cui inest potentia activa, competit etiam actio, & cui inest potentia passiva, ei & passio competit. *Probatur*: Quia actus est potentiæ suæ complementum.

Reg. III. Frustra est potentia, quæ non traducitur in actum.

Distingvendum est I. inter potentiam *liberam* & *necessariam*, ex §. 5. II. Inter potentiam *activam* & *passivam*, ex §. 4. III. Inter potentiam *unius individui* & *totius speciei*. IV. Inter potentiam

finitam & infinitam. V. Inter potentiam *impeditam & non-impeditam.* *Sensus Regule est;* Frustra est potentia *finita, necessaria, activa, toti competens speciei & non impedita,* quæ non traducitur in actum. *Probatur:* Quia potentia formaliter in eo consistit, ut, positis omnibus ad agendum requisitis, se exferere queat. DEUS enim & natura nihil faciunt frustra.

Reg. IV. A potentia ad actum non valet consequentia.

Distingvendum est inter consequentiam *affirmativam,* quâ affirmato uno etiam affirmandum est alterum; & *negativam,* quâ negato uno negatur etiam alterum. *Sensus Regule est;* A potentia ad actum non valet consequentia *affirmativa.* *Probatur:* Quia potentia est antecedens, actus vero consequens: Non autem posito quocunque antecedente, ponitur statim consequens.

Reg. V. Ab actu ad potentiam valet consequentia.

Distingvendum est & hîc inter consequentiam *affirmativam & negativam.* *Sensus Regule est:* Ab actu ad potentiam valet consequentia *affirmativa.* *Probatur:* Quia posito consequente, necessarium est poni antecedens.

Reg. VI. Quicquid transit de potentia ad actum, illud mutatur.

Distingvendum est inter potentiam *activam & passivam,* ex §. 4. *Sensus Regule est:* Quicquid transit de potentia *passiva* ad actum, illud mutatur. *Probatur:* Quia subjectum ita novam recipit formam, quam antea non habuerat.

Reg. VII.

Reg. VII. Potentia non excedit suum objectum.

Distingvendum est I. inter potentiam *naturalem* & *obedientialem*, ex §. 9. II. Inter objectum *adequatum*, quod æque latè patet cum potentia; & *inadequatum*, quod cum potentia non æque latè patet. *Sensus Regule* est: Potentia *naturalis* non excedit suum objectum *adequatum*. *Probatur*: quia objectum *adequatum* formaliter in eo consistit, ut potentia circa plura versari non queat.

Reg. IIX. Qui potest majus, potest etiam minus.

Distingvendum est inter majus & minus ab invicem *disparata*, & *sibi subordinata*, quorum unum continetur sub altero. *Sensus Regule* est: Qui potest majus, potest etiam minus *majori subordinatum*. *Probatur*: Quia minus includitur in majori.

CAP. VII.

DE

PRINCIPIO ET PRINCIPIATO.

§. I.

PRincipii vocabulum non sumitur hîc pro initio rei; sed pro eo, à quo aliquid esse suum habet quocunque modo. Duo igitur ad principium requiruntur. I. Ut aliquam connectionem habeat cum principiato, tanquam quod

ab eo est. II. Ut principiatio suo prius sit, sive tempore, sive naturâ, sive ratione, sive ordine. Principiatum vero dicitur, quod quocunque modo esse suum habet à principio aliquo. Ejus requisita etiam sunt I. habere connexionem cum principio suo. II. Esse principio suo posterius, vel tempore, vel naturâ, vel ratione, vel ordine.

§. II. Distingvitur Principium in principium fiendi, essendi & cognoscendi. *Illud* est à quo aliquid in esse suo procedit. *Istud* est, à quo aliquid essentia suâ persistentiam habet. *Hoc* est, ex quo aliquid cognoscitur & probatur. Eodem etiam modo dividitur principiatum. Estque principiatum in *fiendo*, quod esse suum ab aliquo principio habet. Principiatum in *essendo* est, quod ab altero habet, ut in esse suo persistat. Principiatum in *cognoscendo* est, quod ex alio notiori cognitum est atque probatum. De principio cognoscendi ex instituto actum est *P. II. Cap. II.* hoc loco de principio fiendi & essendi peculiariter agendum, cujus divisio in formaliter & virtualiter tale. *P. II. Cap. I. §. 2.* exposita. Reliquæ autem ejus divisiones heic veniunt proponendæ.

§. III. Est enim Principium aliud quod, aliud quo. Principium *quod* est totum suppositum agens, à quo aliquid esse suum habet. Principium *quo* est natura, pars, aut instrumentum suppositi agentis, unde principiati esse immediate procedit. In respectu ad totum suppositum dicitur principium Quo; si autem plures ejus sunt naturæ, partes aut facultates, harum respectu potest

potest etiam dici principium Quod. Unde quibusdam est distincto inter Principium Quo *mediatum* sive *remotum*, & *immediatum* sive *proximum*.

§. IV. Deinde Principium aliud est causale, aliud non-causale. Principium *causale* est, quod aliquid producit à se realiter distinctum, estque adeo in aliquo causarum genere. Principium *non-causale* dicitur, quod in aliquo causarum genere non est, sed largitur alteri essentiam à suâ essentiâ non distinctam. Etiam Principiatum vel causale est, vel non-causale. *Istud* est, quod à principio habet essentiam ab ejus essentiâ realiter distinctam. *Hoc* est, quod quidem a principio suam habet essentiam, non tamen ab essentiâ ejus distinctam.

§. V. Denique dividitur Principium in externum & internum. Principium *externum* est, quod non est pars ejus, cujus est principium; seu, quod non pertinet ad essentiam principiatum. Pertinent huc causæ efficiens & finalis, nec non principia non-causalia fiendi, ad analogiam causæ efficientis ac finalis se habentia. Principium *internum* est, quod est pars ejus, cujus est principium; seu, quod ipsam principiatum essentiam ingreditur. Pertinent huc materia & forma, atque principia essendi non-causalia, quæ ad modum materiæ ac formæ in respectu ad principiatum se habent.

REGULÆ.

Reg. I. Posito principio, ponitur ejus principiatum.

Distingvendum est I. inter principium in *actu primo & in actu secundo* consideratum, ex *Cap. VI. §. 14.* II. Inter principiatum *perfectum* sive *absolutum*, & *imperfectum* sive *inchoatum*. *Sensus Regule* est: Posito principio in *actu secundo*, ponitur etiam ejus principiatum, si non absolutum, tamen *inchoatum*. *Probatur*: Quia principium & principiatum sunt relata, quæ naturâ simul sunt.

Reg. II. Principium principiato suo prius est.

Distingvendum est inter *prioritatem temporis, naturæ, dignitatis, originis* atque *ordinis*. *Sensus Regule* est: Principium principiato suo prius est, si non tempore, naturâ & dignitate, tamen *origine* atque *ordine*. *Probatur* ex requisitis principii §. 1. Contradictionem namque involvit, principium esse, & tamen non esse prius suo principiato.

Reg. III. Omne principium distinctum est à suo principiato.

Distingvendum est I. inter principium consideratum *materialiter* sive quoad rem ipsam; & sumtum *formaliter*, i. e. quatenus principium est. II. Inter distinctionem *realem* & *rationis*. *Sensus Regule* est: Omne principium *formaliter spectatum* distinctum est vel *realiter* vel *ratione* à suo principiato. *Probatur* ex præcedente *Regula*.
Nam

Nam quæ differunt ut prius & posterius, ea inter se differunt. Accedit, quod principium & principiatum sibi opponuntur relativè, quæ distincta esse oportet.

Reg. IV. In principiis non datur progressus in infinitum.

Probatur: Quia natura in subordinatione principiorum progressum in infinitum admittere nequit, sed necessariò dari debet principium, à quo reliquæ res suum esse habent, ipsum verò non ab alio, sed à se ipso & independens est.

CAP. IIX.

DE

CAUSA ET CAUSATO.

§. I.

Prinipio augustior est causa, ut omnis quidem causa sit principium, non autem omne principium causa dici queat. Non quidem accuratè definiiri causa potest, siquidem quolibet genere prædicamentali latius patet; solet tamen describi, quod sit principium influens esse in aliud cum dependentiâ. Influere esse in aliquid, est dare ei vel communicare essentiam. Per aliud intelligitur, quod essentiam saltem numero distinctam ab alterius essentiâ habet. Dependentiâ heic non solummodo dicit, rem ab alio habere suum esse absolutum, sed & esse distinctum realiter ab esse ejus rei, à quâ dependet. Clarè itaque

itaque describitur : *Causa* est principium largiens alteri essentiam à suâ essentiâ realiter distinctam. *Causatum* igitur est, quod habet suam essentiam ab alio realiter distinctam essentiam habente.

§. II. Ut autem causæ natura eò clarius pateat, notari in quâlibet causâ debent tria ejus requisita : materiale causæ, ratio causandi & causalitas. *Materiale cause* est ipsa res causatum producens indeque causa denominata. *Ratio causandi* est id, quo materiale causæ aptum est, ut sit vel fiat causa alterius. *Causalitas* est id, quo aliquid actu fit alterius causa. Ratio causandi vel ipsa essentia causæ est, vel potentia quædam ab eâ diversa; causalitas autem semper à materiali causæ diversum quid est. Est enim ejus actio vel passio, quâ causatum producit.

§. III. Et hæc sunt primaria causæ requisita, in omnibus causarum generibus observanda, quibus superaddi solet requisitum quoddam secundarium, dictum *causa sine quâ non*. Dicitur autem causa sine quâ non, quæ verè quidem non producit causatum, præsto tamen esse debet, quia causa in causandi actu ab eâ dependet, ita ut nequeat causa producere causatum, nisi adfuerit causa sine quâ non. Vocatur alias etiam conditio sine quâ non, quanquam hicce terminus, cum primis in Moralibus, latius pateat, neque omne aliàs requisitum nomen causæ sine quâ non sustineat, quippe quæ solam causam respicit.

§. IV. Causæ ipsius varia sunt genera, in quorum numero definiendo non consentiunt Metaphysici. Præsupposito autem, duas esse causas internas rei, duasque externas, ad quatuor genera revocari commodè omnes causæ possunt, qui etiam numerus plurimis approbatus est. Causæ verò *interna* sunt, quæ ipsam essentiam ac constitutionem causati ingrediuntur. *Externa* causæ sunt, quæ constitutionem & essentiam causati non ingrediuntur. Duæ sunt causæ externæ: Efficiens & Finis; duæ item internæ: Materia & Forma. Et sic quatuor sunt generalia causarum genera, ad quæ ceteræ causæ omnes revocari possunt: & quatuor etiam sunt causata: Effectus, Finitum, Materiatum, Formatum.

§. V. Antequam singula causarum genera ipsa considerentur, consultum erit præmittere explanationem distinctionum vel omnibus vel pluribus causis communium. Huc pertinet, quod causa distingvitur I. in universalem & particularem. *Ista* plurium causa simul existit, largiendo ipsis esse duntaxat genericum. *Hæc* est unus tantum causati causa, faciens ad producendum ejus esse specificum. II. Remotam & proximam. *Ista* est, quæ mediante aliâ quâdam causâ ejusdem generis causatum producit. *Hæc* est, quæ, nullâ aliâ causâ ejusdem generis intercedente, producit causatum. Adeoque cum hac coincidit distinctio causæ in *mediatam* & *immediatam*.

§. VI. Sed III. Causa dividitur in totalem & partialem, vel quod idem est: alia est causa solitaria, aliæ sunt causæ sociæ. Causæ sociæ sive *parciales* sunt plures causæ ejusdem generis ad idem causatum concurrentes, ita, ut eadem quidem omnium sit causandi ratio, diversa tamen agendi potentia, unde causatum neutri soli, sed ex parte huic, ex parte isti reliquisvetribuendum veniat. Causa *totalis* & *solitaria* est, quæ vel planè non concurrat cum aliâ ejusdem generis causâ ad idem causatum, vel si concurrat, non tamen eadem utrique agendi ratio est; vel si & hæc fit, causatum tamen utrique totum adscribi potest.

§. VII. Deinde IV. Causæ dividuntur in coordinatas & subordinatas. Causæ *coordinatæ* sunt plures causæ ejusdem effectus, quarum una ab alterâ neque in existendo neque in operando dependet. Causæ *subordinatæ* sunt plures causæ ejusdem effectus, quarum una ab alterâ dependet, sive in operando, sive saltem in existendo. Adæque sunt vel essentialiter vel accidentaliter subordinatæ. *Istæ* sunt plures causæ ejusdem effectus, in eodem genere existentes, quarum una dependet ab alterâ in agendo. *Hæ* sunt plures causæ ejusdem effectus, in eodem genere, quarum una ab alterâ, non quidem in agendo, in existendo tamen dependet.

§. IIX. Porro distingvitur Causa V. in virtualiter & formaliter causantem. Causa *formaliter causans* est, quæ verè in aliquo causarum genere

re existit, atque sic causatum producit essentiam à suâ essentiâ realiter distinctam habens. *Causa virtualiter causans* dicitur, quæ in aliquo causarum genere verè non existit, adeoque à causato suo realiter non differt, concipitur interim ab intellectu nostro per modum causæ alicujus generis, in quo esset, si à causato suo realiter distingueretur. Vocatur hinc Ratio à priori.

§. IX. Tandem VI. Causa distinguitur in per se & per accidens talem. Utraque rursus duplici modo dicitur: vel ex parte causæ vel ex parte causati. Causa per se ex parte causæ est, quæ, quâ talis, est vera causa causati. Causa per se ex parte causati est, quæ causati, quâ talis, vera causa existit. Causa per accidens ex parte cause est, quæ, non quidem quâ talis, interim tamen vera causa alterius est. Causa per accidens ex parte causati est, (1.) quæ est vera causa causati, licet non quatenus tale est. (2.) quæ per se non est vera causa causati, sed tantum cujusdam ejus adjuncti. Hinc clarum fit, quid sibi velit divisio causæ in materialiter & formaliter talem. *Ista* enim est causa per accidens ex parte causæ. *Hæc* est causa per se ex parte causæ.

REGULÆ.

Reg. I. Omnis causa est principium, sed non omne principium est causa.

*Probat*ur: Quia principium dicitur, à qua aliquid est quocumque modo sive ab eo sit aliud, sive non; causa autem dicitur, à quâ aliud quid esse suum habet. Conf. §. I.

Reg. II.

Reg. II. Causa prior & notior est causato.

Distingvendum est inter prius *naturâ*, quod posito altero, ponitur; ipso autem posito, non statim ponitur alterum; & *nobis*, quod sensibus prius percipitur, quam alterum. Item inter notius *naturâ*, cujus cognitio præsupponitur ad plenè cognoscendum alterum; & *nobis*, quod in sensus magis incurrit, quam alterum. *Sensus Regula* est: Causa prior & notior *naturâ* est causato. *Probat*ur: Quia causatum à causâ esse suum habet.

Reg. III. Nihil fit sine causa.

Distingvendum est inter causam *efficientem*, & *reliqua causarum genera*, ex §. 4. *Sensus Regula* est: Nihil fit sine causâ *efficiente*. Interim de aliis quoque causarum generibus procedit, ut: Nihil fit sine *sine*. Nihil fit *in naturalibus* sine *materia*. Verum prior isto sensus potissimum hoc loco attenditur. *Probat*ur: Quia quicquid fit, illud incipit esse, ita, ut ante non fuerit: quicquid autem esse ita incipit, ut antea non fuerit, illud necessario causam sui agnoscit *efficientem*. *Reg. IV.* Nihil est causa sui ipsius. *Vel*: Nihil est à seipso.

Distingvendum est I. inter esse à se, seu causam sui ipsius *negativa*, quod nullam planè sui causam habet à quâ realiter sit productum; & *positivè*, quod per realem ac positivum influxum in sui productionem sibi ipsi esse dedit. II. Inter *essentiam* & *accidentia* rei. III. Inter esse numero *idem* & *diversum*. *Sensus Regula* est: Nihil est

est sui ipsius quoad essentiam numero eandem causa
positivè. *Probat*ur : Quia impossibile est idem
simul esse & non esse ; si autem aliquid sibi ipsi
per positivum ac realem influxum esse daret, id
simul esset & non esset.

Reg. V. Positâ causâ, ponitur causatum.

Distingvendum est I. inter causam spectatam
in actu primo & in actu secundo ex Cap. VI. §. 14.

II. Inter causatum remotum, quoad totum suum,
esse ; & proximum, quod actu causandi proximè
producitur. *Sensus Regule* est : Positâ causâ in
actu secundo, ponitur causatum proximum. *Pro-*
batur : Quia causa & causatum sunt relata, adeo-
que naturâ simul.

Reg. VI. Negatâ causâ, negatur etiam causatum.

Distingvendum est inter causam sumtam ma-
terialiter, seu quoad esse suum, & spectatam
formaliter, quatenus actum causandi exercet.
Sensus Regule est : Negatâ causâ formaliter con-
sideratâ, negatur etiam causatum. *Probat*ur :
Quia, ubi nullum est producens, ibi & nullum
esse productum potest. Relata enim naturâ si-
mul sunt.

Reg. VII. Posito causato, ponitur etiam causa.

Reg. IIX. Negato causato, negatur etiam causa.

Distingvendum est inter causam materialiter
& formaliter sumtam. *Sensus Regule* utriusque
est : Posito, vel negato causato, ponitur etiam,
vel negatur causa formaliter accepta. *Probat*ur :
Quia relata simul sunt & posito vel negato con-
sequente, ponitur vel negatur antecedens.

Reg. IX.

Reg. IX. Causa causæ est etiam causa causati.

Distingvendum est I. inter causas *coordinatas* & *subordinatas*, & quidem II. inter *essentialiter* & *accidentaliter* subordinatas, ex §. 7. III. Inter causatum sumtum *materialiter*, seu quoad esse genericum; & *formaliter*, seu quoad esse specificum. *Sensus Regule* est: Causa causæ *essentialiter subordinatæ* est etiam causa causati, vel *formaliter*, vel *materialiter* tantum sumti. *Probat*ur: Quia inferior causa à superiori in agendo dependet.

Reg. X. Quædam causæ sunt sibi invicem causæ.

Distingvendum est inter diversa causarum genera, ex §. 4. *Sensus Regule* est: Quædam causæ sunt sibi invicem causæ in *diversis generibus*. Vel: Res alterius causa existens, in alio causarum genere ejusdem causatum esse potest. *Probat*ur inductione exemplorum, v. g. causæ efficientis & finalis.

Reg. XI. Causæ sæpè coincidunt

Sensus Regule est: Eadem res potest esse causa ejusdem causati in diversis generibus. *Probat*ur etiam ex inductione exemplorum, v. g. causæ efficientis & materialis.

CAP. IX.

DE

CAUSA EFFICIENTE.

§. I.

CAusa efficiens, cum varia & diversa sub se genera habet, de quibus univocè dici nequit, haud accurate definiri potest, unde variæ ejus traduntur descriptiones, de quibus videtis *MUSÆI Instit. Metaph. Cap. XII.* Videtur optimè describi posse, quod sit causa externa producens effectum verè, realiter ac propriè agendo. Vel: est causa externa influens esse in effectum per veram & realem actionem, aut si non influit, intendens tamen eum & ad ipsius productionem aliquid conferens. *Effectus* igitur est causatum per veram & realem actionem productum. Requisita causæ efficientis hîc non exponimus, quia tam diversorum generum non una duntaxat causalitas esse potest.

§. II. Dividitur Causa efficiens in Physicam atque Moralem. Causa *physica* est, quæ realiter influit esse in effectum; seu, quæ effectum actione suâ attingit. *Materiale causæ* hîc est verum & reale ens; *ratio causandi* est potentia activa, quam & potentiam causativam appellant; *causalitas* est, ipse influxus, sive actio, vel effectio, quæ effectus producit. Causa *moralis* est, quæ influxum quidem physicum effectui non præstat, aliquid tamen ad ejus productionem confert intention-

tentione sive directâ sive indirectâ, sine quo effectus alius non fieret, unde & ei rectè imputatur. *Causalitas* hujus causæ est intentio, non absolutè, sed quatenus sine eâ effectus alius non fieret.

§. III. Causæ Moralis variæ sunt subdivisiones. Alia enim est causa moralis per omissionem, alia per commissionem. *Ista* est, quæ ad effectus productionem aliquid confert per intentionem, omissione alicujus actus debiti & possibilis se exerentem. *Hæc* est, quæ ad effectus productionem aliquid confert per intentionem, commissione alicujus actus se exerentem. Et hæc rursus alia talis est cum morali motione, alia sine morali motione. *Ista* est, cujus intentio ad effectus productionem aliquid conferens se exerit per commissionem alicujus actus, de quo in Moralibus peculiariter agitur. *Hæc* est, cujus intentio ad effectus productionem aliquid conferens sese exerit per commissionem alicujus actus, de quo in Moralibus peculiariter non agitur.

§. IV. Causæ moralis per commissionem sine morali motione novem sunt genera: nimirum causa impediens, removens impedimentum, concedens, vires largiens, occasionem suppeditans, participans post factum, agens ad patiens applicans, receptans, patrocians. Causæ autem moralis per commissionem cum morali motione decem genera numerantur: videlicet causa mandans, demandans, consulens, consentiens, ratum habens, laudans, impetrans, satisfaciens, incitans

citans sive provocans, merens. Singula hæc genera describuntur generali descriptione causæ moralis per commissionem, addito, per quid intentio ejus se exserat, id quod ipso nomine singulorum generum exprimitur.

§. V. Causa moralis merens quibusdam peculiariter subdividi solet in merentem de condigno & merentem de congruo. Causa merens *de condigno* est, cui merces per justitiam simpliciter debetur, quia inter meritum & mercedem proportio aliqua sive æqualitas intercedit. Causa merens *de congruo* dicitur, inter quam & mercedem æqualitas non intercedit, adeoque ei per justitiam merces non debetur, congruum interim est atque honestum, ut tali mercede compensetur.

§. VI. Deinde Causa efficiens dividitur in principalem & instrumentalem. Potest hæc divisio tam causæ physicæ, quam morali applicari, ideoque distinctè explicanda est. Causa efficiens physica *principalis* est, quæ influit in effectum virtute non ignobiliori, quam ad eum producendum requiritur. Clariùs: quæ producit effectum virtute propria sufficiente & inter operandum non elevatâ. *Instrumentalis* est, quæ influit in effectum virtute ignobiliori, quam ad eum producendum requiritur. Clariùs; quæ effectum producit virtute propriâ non sufficiente, sed inter operandum elevatâ. Causa efficiens moralis *principalis* est, quæ propriâ suâ auctoritate ad producendum effectum aliquid confert. *Instrumentalis*

mentalis est, quæ ad producendum effectum aliquid confert, non auctoritate propriâ, sed quatenus à præscripto & mandato alterius dependet. Dicitur aliàs causa ministerialis.

§. VII. Causæ instrumentalis cognatum est instrumentum, quod tamen ab istâ aliquid differentia hæbet, ad quod abs ullo ante se observatum meminisse non potuit STALIUS *Tabul. Metaph. VI. p. 54.* Differentiæ autem utriusque hæ sunt. I. Nulla causa instrumentalis, quæ talis, potest esse principalis; quædam autem instrumenta principales causæ esse possunt. II. Omnis causa instrumentalis agit; quædam verò instrumenta merè passivè se habent. III. Instrumentalis causa demum dicitur, quæ actu aliquid producit; instrumentum verò audit, quod, ubi elevatur, aliquid producere aptum est, sive actu jam aliquid producat, sive minus.

§. IIX. Instrumentum ipsum vel propriè vel improprè sumitur. *Propriè* dicitur instrumentum, quod ad producendum hunc effectum naturâ suâ ordinatum est; sive, quod propterea totum existit, ut causa principalis eo utatur ad productionem hujus præcisè effectus. *Impropriè* instrumentum dicitur, quod ad hujus effectus productionem naturâ suâ ordinatum non est, sive, quod non propterea totum existit, ut causa principalis eo utatur ad hunc effectum producendum.

§. IX. Non opus est peculiariter exponere distinctionem instrumenti in animatum & inanimatum,

matum, ac animati rursus in rationis expertus & rationis particeps. Sed notamus potius, instrumenta alia esse activa, alia passiva. Instrumentum *activum* est, quod ipsum agit, quando eo quis utitur ad aliquid producendum. Instrumentum *passivum* est, quod unice patitur, quando eo quis utitur ad aliquid producendum. Quibusdam instrumentum passivum dicitur, omne quod in ipso actu quidquam producendi elevatione opus habet a causâ principali; sic autem vi oppositionis activum instrumentum dicitur, quod inter agendum elevatione non indiget; ideoque cooperativum solet nuncupari. Verum in hac acceptione usitatus dividitur instrumentum in conjunctum & separatum. *Istud* est, quod virtutem agendi sufficientem etiam extra usum, in actu saltem primo, conjunctam sibi habet. *Hoc* est, quod sufficientem operandi virtutem extra usum sibi conjunctam non habet, sed à virtute causæ principalis inter operandum elevari debet.

§. X. Porro Causa efficiens dividitur in mediam & non-mediam. *Ista* est, quâ interveniente efficiens causa aliquid agit & producit. Dicitur etiam simpliciter medium ac cum instrumento latius sumto coincidit. *Hæc* est, per quam alia causa non agit aut aliquid producit. Coincidit cum causâ principali. Veruntamen confundenda hæc divisio non est cum alterâ illâ, quâ causa efficiens est vel mediata vel immediata. *Mediata* est, quæ effectum producit, non tamen

eum proximè attingit, sed per aliam quandam causam principalem. *Immediata* est, quæ per nullam aliam causam principalem, sed immediatè ipsa effectum producit proximèque attingit.

§. XI. Præterea etiam notetur, quod causa efficiens dividatur in primam atque secundam. *Prima* reliquarum omnium causarum causa existit, ipsa vero nullam sui seque priorem causam agnoscit. *Secunda* ita est effectus alicujus causa, ut & ipsa ab aliâ quâdam se priori causâ dependeat. Item in univocam & æquivocam. *Univoca* est, quæ producit effectum ejusdem secum speciei. *Æquivoca* est, quæ producit effectum speciei à se diversæ. Denique in naturalem atque liberum. *Naturalis* est, quæ, positis omnibus ad agendum requisitis non potest non agere, non potest non hoc præcisè agere, non potest non hoc modo agere. *Libera* est, quæ, positis omnibus ad agendum requisitis, potest agere & non agere, agere hoc & aliud, agere hoc & alio modo. Conf. dicta de potentiâ liberâ & necessariâ Cap. VI. §. 5.

REGULÆ.

Reg. 1. Causa & effectus non sunt idem.

Distingvendum est I. inter causam *materialiter* sive quoad rem, & *formaliter* seu quatenus causa est consideratam. II. Inter *respectum eundem* & *diversum*. *Sensus Regule* est: Causa *formaliter* sumpta & effectus non sunt idem *in respectu eodem*. *Probat*ur: Quia causa & effectus sibi relativè opponuntur.

Reg. II.

Reg. II. Quicquid est in effectu, id præexistit in causa.

Distingvendum est I. inter ea, quæ effectui *essentialiter*, & quæ ei *accidentaliter* insunt. II. Inter effectum spectatum *in se*, & *quatenus à causâ dependet*. III. Inter causam *univocam* & *equivocam* ex §. II. IV. Inter id quod rei inest *formaliter* & *eminenter*, ex Cap. IV. §. 7. *Sensus Regule* est: Quicquid est in effectu *essentialiter* & *quatenus à causâ dependet*, illud præexistit in causa *univocâ formaliter*, in *equivocâ eminenter*. *Probat*ur ex descriptionibus causæ univocæ & æquivocæ §. II. *unctâ Regulâ*: *Quod quis non habet, id alteri dare non potest.*

Reg. III. Qualis causa, talis effectus.

Distingvendum est I. inter causam *universalem*, & *particularem*, ex Cap. IIX. §. 5. II. Inter causam *per se*, & *per accidens*, ex eod. Cap. §. 9. III. Inter causam *univocam*, & *equivocam*, ex §. II. IV. Inter causam *principalem*, & *instrumentalem*, ex §. 6. V. Inter prædicata *essentialia*, & *accidentalia*. *Sensus Regule* est: Qualis est causa *particularis*, *per se*, *univoca* & *principalis*, quoad prædicata *essentialia*, talis est effectus. *Probat*ur: Quia, si effectus aliam à causâ *univocâ* haberet specie *essentiam*, causa univoca sanè non esset causa univoca.

Reg. IV. Causæ *principalis* & *instrumentalis* idem est effectus.

Distingvendum est inter causam *instrumentalem* *in actu primo* & *in actu secundo* spectatam,

ex Cap. VI. §. 14. *Sensus Regulæ* est : Causæ principalis & instrumentalis *in actu secundo* spectatæ, seu quatenus principalis causa eâ utitur, idem effectus est. *Probat*ur : Quia utriusque idem est effectum producendi actus & motus, dum instrumentalis à principali causâ in agendo dependet, quando ab eâ elevatur atque movetur.

Reg. V. Causa instrumentalis habet activitatem propriam.

Distingvendum est inter activitatem *sufficientem & insufficientem* ad producendum effectum, sive inter activitatem *principalem & instrumentalem*. *Sensus Regulæ* est : Causa instrumentalis habet activitatem propriam *instrumentalem*, seu *insufficientem* ad producendum effectum. *Probat*ur : Quia causa instrumentalis est vera atque realis causa, adeoque per causalitatem quandam potentiam causandi exerit, quo in activitas ejus consistit.

APPENDIX

AD

PRÆCEDENS CAPUT.

DE

CAUSA IMPULSIVA ET
EXEMPLARI.

§. I.

Solent equidem hæ causæ ab aliis ad alia causarum genera referri, utpote Impulsiva ad finem,

finem, exemplaris ad formam; attamen, quia causam efficientem præ ceteris respiciunt arctiusque cum eâ sunt conjunctæ, ideo ipsas heic loci ad-
dere placuit.

§. II. Causa Impulsiva est, quæ causam efficientem intellectu ac voluntate pollentem movet ad aliquid agendum. Dividitur in internam & externam. *Interna* est, quæ intra causam efficientem existens eandem ad aliquid agendum impellit. *Externa* est, quæ extra causam efficientem existens eandem impellit ad aliquid agendum. Hæc quidem cum causâ finali haud rarò coincidit, levi factâ mutatione; interim non sunt confundendæ inter se hæ duæ causæ. Finis enim movet causam efficientem ad agendum sub ratione boni tantum; causa impulsiva externa autem impellit eam ad agendum tam sub ratione mali, quam sub ratione boni. Finis movet sub ratione boni absentis ac obtinendi; causa impulsiva movet sub ratione boni sive physicè sive moraliter præsentis. Causa finalis exprimitur per particulam: *cujus gratiâ*; sed causa impulsiva exprimitur: *Ob quod*.

§. III. Causam impulsivam externam subdividunt in principalem & minus principalem. *Principalis* est, quæ propriâ suâ, eaque sufficiente virtute ac dignitate causam efficientem intelligendi & volendi vi pollentem ad aliquid faciendum impellit. *Minus principalis* est, quæ causam efficientem ad faciendum quidquam impellit, non autem propriâ sufficiente virtute,

te, sed dignitate ab alio acceptâ. Ista indicatur per particulam: *propter*; hæc per particulas: *ex, per*.

§. IV. Causa Exemplaris est idea, vel forma, ad cuius imitationem causa efficiens intellectu ac voluntate pollens effectum ex intentione producit. *Exemplatum* igitur est effectus causæ intellectu ac voluntate pollentis, qui & quatenus ideam vel formam imitatur, quam ex intentione producentis imitari debebat. Causa exemplaris dividitur in internam & externam. *Ista* est idea in intellectu concepta, ad cuius imitationem causa efficiens ex intentione liberâ effectum producit. *Hæc* est forma quædam extra intellectum causæ efficientis existens, ad cuius imitationem ex intentione liberâ effectum producit.

CAP. X.

DE

CAUSA FINALI.

§. I.

Finis, quatenus inter causarum genera refertur, describitur, quod sit, cuius gratiâ aliquid est, aut fit. Vel clarius: Finis est causa sub ratione boni cogniti movens causam efficientem ad sui appetitionem & consecutionem sive effectionem. Motio finis, in quâ ejus causalitas consistit, non est physica, sed moralis. Nam plerumque finis, quando ut obtinendus intenditur,

tur, adhuc non-ens est. *Causatum Finis Finitum* dicitur, estque id, quod alterius gratiâ est, aut fit. Vocatur aliis medium, qui tamen terminus plerumque strictiùs intelligitur, quam ut omne *causatum finis complectatur*.

§. II. Est *Finis alius Cujus, alius Cui*. *Finis Cujus* est ipsa res, *cujus* obtinendæ gratiâ aliquid est aut fit. Particula ejus indicativa est: *cujus gratiâ Finis Cui* est id, cui aliquid est acquirendum sive obtinendum. Particula ejus indicativa est: *in* *cujus gratiam*. *Finis Cui* itaque est subjectum, in quod *finis Cujus* est introducendus. Reliquæ, quæ sequuntur, *Finis* divisiones ad finem *Cujus* tantum pertinent.

§. III. Dividitur autem *Finis* in *Internum & Externum*. *Finis internus* est, qui est in potestate agentis; i. e. quem agens, positus omnibus ad agendum requisitis quoties vult suoque officio rite fungitur, obtinere potest. *Finis externus* dicitur, qui non est in potestate agentis, i. e. quem agens, positus licet omnibus ad agendum requisitis, non semper obtinere potest, etiamsi velit suoque officio rectè fungatur.

§. IV. Deinde *Finis* dividitur in *Naturalem & Arbitrarium*. *Naturalis finis* est, ad quem producendum sive obtinendum res per naturam suam ordinata est. *Finis arbitrarius* est, quem agens liberum intendit ut producendum per id, quod ad ejus productionem naturâ suâ non est ordinatum. *Arbitrarius* igitur finis est tantum *causarum liberè agentium*; *naturalium* verò sive

necessariarum causarum omniumque sine intentione agentium finis naturalis est.

§. V. Porro dividitur Finis in Objectivum & Formalem. *Iste* est ipsa res, cujus consequendae gratia aliquid est, aut fit. *Hic* est operatio circa rem obtinendam, qua eadem potitur atque fruitur, cujusque consequendae gratia aliquid est aut fit. Hinc patet, finem objectivum esse objectum finis formalis; hunc autem ad istum se habere, uti actio ad objectum suum. Ideoque finis objectivus non semper absolute & secundum se intenditur, sed ut actio circa eundem versetur, utpote per quam res demum verè obtinetur.

§. VI. Tandem Finis dividitur in Ultimum & Intermedium. *Iste* est, qui unice propter se, & non propter alium finem, per hunc ipsum, tanquam per medium aliquod, obtinendum appetitur. *Hic* est, qui non propter se, sed propter alium finem, per hunc ipsum, tanquam per medium aliquod, obtinendum appetitur. *Iste* primario, *hic* secundario intenditur. Ultimus autem finis iterum est vel absolute vel secundum quid seu respectivè ultimus. *Iste* simpliciter ac in omni rerum genere ultimus est, ut propter nullum prorsus alium finem appetatur. *Hic* in certo quidem rerum genere ultimus est, in respectu tamen ad aliud rerum genus propter alium quendam finem appetitur.

§. VII. A Fine distingvenda est utilitas rei. Usus enim rei & effectus bonus dicitur Finis, quatenus ab agente vel Auctore agentis intenditur. Sed usus rei & effectus bonus quocunque modo spectat.

ſpectatus dicitur utilitas. Ita nec effectus rei prorsus idem cum fine eſt, licet eadem res utrumque nomen ſortiat. Finis namque dicitur res, quatenus intenditur ut obtinenda; quatenus autem actu obtinetur, dicitur effectus. In naturalibus igitur, quæ ſine intentione agunt, qui nunc eſt uſus & effectus, ex intentione conditoris ipſorum finis fuit.

REGULÆ.

Reg. I. Omnis finis bonum quid eſt.

Distingvendum eſt inter bonum *verè* & *apparenter* tale, ex Cap. IV. §. 4. *Sensus Regulae* eſt: Omnis finis bonum ſive *verè* ſive *apparenter* tale, eſt. *Probat*: Quia finis movet appetitum ad ſui conſecutionem, quomodo à malo non movetur, quod potius averſatur, ceu ex omnium inductione conſtat.

Reg. II. Finis primum eſt intentione & ultimum in executione.

Distingvendum eſt inter finem *Cujus* & *Cui*, ex § 2. *Sensus Regulae* eſt: Finis *Cujus* primum eſt in intentione & ultimum in executione. *Probat*: Quia finis, antequam eſſe reale obtinet, movet agens ad agendum; ipſe verò per actionem demum atque media obtinetur.

Reg. III. Finis prior eſt mediis.

Distingvendum eſt I. inter finem *Cujus* & *Cui*, ex §. 2. II. Inter finem *ultimum* & *intermedium*, ex §. 6. III. Inter *prioritatem nature* ſive *exiſtentiae*, & *prioritatem cognitionis* aut *intentionis*.

Sensus

Sensus Regule est: Finis Cujus, ultimus, prioritate cognitionis & intentionis prior est mediis. *Probat*ur: Quia de mediis deliberatio frustra instituitur, nisi finis ante fuerit cognitus, quippe qui mensura mediorum est.

Reg. IV. Qui vult finem, vult etiam media.

Distingvendum est I. inter voluntatem simplicis complacentiæ, quâ alicui quid in se quidem placet, non tamen istud sibi acquirere intendit; & voluntatem efficacem, quâ quis aliquid efficere aut sibi acquirere seriò intendit. II. Inter media per se & per accidens ad finem ordinata. *Sensus Regule* est: Qui vult finem voluntate efficaci, is etiam vult media per se ad finem istum ordinata. *Probat*ur: Quia media sunt causa finis obtinendi, sine quâ is obtineri nequit.

Reg. V. Cujus finis bonus est, id ipsum bonum est.

Distingvendum est. I. inter finem per se & per accidens bonum. II. Inter media legitima & illegitima. *Sensus Regule* est: Cujus finis per se bonus est, id ipsum, si in se non est illegitimum, bonum est. *Probat*ur: Quia actio quælibet à fine suo, tanquam à mensurâ dependet.

Reg. VI. Unius rei plures possunt esse fines.

Distingvendum est I. inter finem internum & externum, ex §. 3. II. Inter finem ultimum & intermedium, ex §. 6. *Sensus Regule* est: Unius rei plures possunt esse fines externi & intermedii. *Probat*ur: Quia plures esse possunt respectus, propter quos unica res est.

CAP. XI.

DE

CAUSA MATERIALI.

§. I.

MAteria in genere definiri haud potest, quia ambiguè dicitur & tribus planè diversis modis, ut sit alia materia ex quâ, alia materia in quâ, alia materia circa quam. Absolutè posito termino materiæ, intelligitur materia ex quâ, quæ in *latiori significatione* est, quicquid essentiam rei ita ingreditur, ut ei non largiatur esse specificum. Dicitur melius: materiale rei. *Strictè* verò est altera pars substantiæ compositæ per receptionem ac retentionem formæ. Causalitas igitur ejus, quoad fieri compositi, est receptio formæ; quoad esse, retentio formæ, sive unio cum formâ. Causatum hîc est *Materiatum* sive *Compositum*, quatenus à materiâ dependet.

§. II. Cognatum materiæ ex quâ est Elementum, illâ tamen latius patens, ut omne elementum materia sit, non autem contra omnis materia elementum. Estque Elementum, quatenus inter causarum genera referri potest, vel latè vel *strictè* tale. *Latè* dicitur Elementum quælibet materia in partes diversi generis ac nominis haud divisibilis. *Strictè* verò Elementum est substantia materialis ex partibus diversi generis ac nominis non constata, ex quâ aliæ substantiæ materiales componuntur atque dependent.

§. III.

§. III. Ipsa Materia ex quâ dividitur I. in Primam atque Secundam. *Ista* est, quæ aliorum compositorum est materia, ita, ut ipsius nulla materia sit. Aliàs dicitur esse materia omniformâ denudata, quæ primum generationis & ultimum corruptionis subiectum sit. *Hæc* est, quæ aliorum compositorum materia existit, ita, ut ipsa ex materiâ quâdam constet. Aliàs dicitur esse materia certâ quâdam formâ jam imbuta.

§. IV. Dividitur Materia in Permanentem atque Transeuntem. *Ista* est, cujus natura & substantia in compositione eadem permanet, quæ ante fuerat. *Hæc* est, cujus natura & substantia mutatur, quando ex eâ aliquid compositum fit. III. In Separabilem & Inseparabilem. *Hæc* est, quæ ita est materia alicujus, ut ipsum sine hac præcisè materiâ dari non possit. *Ista* est, quæ ita est materia alicujus, ut ipsum ex aliâ etiam materiâ dari possit. IV. In Sensibilem & Insensibilem. *Ista* sensibus externis percipi potest; *Hæc* verò non item.

§. V. Materia in Quâ est, in quâ forma aliqua quocunque modo fit vel inest. Causatum igitur ejus est Forma quædam inexistentis sive substantialis sive accidentalis. Dividitur autem in Subiectum Inhæfionis, Informationis & Operationis. *Illud* est, cui aliquid tanquam accidens inest. *Istud* est, cui aliquid tanquam forma inest. *Hoc* est, in quod forma agit, ut finem suum in ipsum introducat, cum alioquin ipsi non inest.

§. VI.

§. VI. Subjectum Inhæſionis, ut & Operationis aliud est Subjectum Quod, aliud Subjectum Quo. Subjectum *Operationis Quo* est totum suppositum, in quod forma agit, ac finem suum introducit vel saltem introducere conatur. Subjectum *Operationis Quo* est natura aut pars, secundum quam suppositum operationi formæ subicitur. Subjectum *Inhæſionis Quo* est totum suppositum, cui aliquod accidens inest. Subjectum *Inhæſionis Quo* est pars aut natura, secundum quam accidens supposito inest. Quanquam Subjectum Quod sine Subjecto Quo dari possit; nunquam tamen Subjectum Quo potest esse sine Subjecto Quod. Inde Subjectum Quod est Subjectum denominationis, quia videlicet suppositum est fundamentalis ratio omnium, quæ in eo sunt ac fiunt.

§. VII. Subjectum Operationis Quo subdividitur in *Primarium* & *Secundarium*. *Primarium* est, in quod forma principaliter finem suum per operationem introducit, vel introducere conatur. *Secundarium* est, in quod forma principaliter finem suum introducere non conatur, sed mediatè tantum, & quia cum altero est conjunctum, ex cujus perfectionibus & hoc participat. Subjectum Quo Inhæſionis subdividitur in *Mediatum* sive *Remotum*, & *Proximum* sive *Immediatum*. Vid. Cap. VII. §. 3.

§. IIX. Subjectum Inhæſionis dividi etiam potest in *Ultimum* & *Non-ultimum*. Subjectum *ultimum* est, in quo aliquod accidens est, ita, ut ipsum

ipsum in nullo alio subiecto sit. Subiectum *non-ultimum* est, in quo aliquid accidens est, ita, ut & ipsum in alio quodam subiecto existat. Istud remotum, hoc proximum subiectum est. Coincidit ceterum hæc divisio cum illâ in subiectum Quod & Quo, nisi quod ipsâ paulò latior sit.

§. IX. Materia circa Quam usitatiùs vocatur Objectum, quod est id, circa quod aliquid versatur agendo, ut tamen neque in ipsum agat, neque ipsum producat. Causalitas ejus est extrinseca terminatio potentiæ activæ ipsiusque actionis. Causatum est ipse actus, qui circa objectum versatur. Dividitur Objectum in Materiale atque Formale. *Istud* est ipsa res, circa quam aliquid versatur. *Hoc* est ratio, sub quâ aliquid circa rem quampiam versatur. Hinc idem diversarum Scientiarum objectum materiale esse potest; formale autem singulis est proprium.

§. X. Tam materiale, quam formale objectum subdividitur in Adæquatum & Inadæquatum. Objectum *materiale adæquatum* est, circa quod aliquid ita versatur, ut nec circa plura, nec circa pauciora simul versetur. Objectum *materiale inadæquatum* est, circa quod quidem aliquid versatur, ita tamen ut simul etiam circa plura versetur. Objectum *formale adæquatum* est ratio, sub quâ solâ aliquid circa rem quampiam versatur. Objectum *formale inadæquatum* est ratio, sub quâ verè, non autem solâ, aliquid versatur circa rem aliquam, sed ita, ut sub alla quoque ratione circa eandem versetur.

§. XI.

§. XI. Objectum Materiale subdividendum quoque est in Primarium & Secundarium. *Primarium* objectum est, circa quod aliquid necessario ac propter seipsum versatur, seu ita, ut non possit non versari circa ipsum. *Secundarium* objectum est, circa quod aliquid non necessario, sed tantum propter aliud quid versatur, seu ita, ut possit etiam non versari circa ipsum.

REGULÆ.

Reg. I. Ex nihilo nihil fit.

Distingvendum est I. Inter nihil *negativum* & *privativum*, ex P. I. Cap. I. §. 2. II. Inter id, quod *naturaliter* & quod *supernaturaliter* fit. *Sensus Regule* est: ex nihilo *purè negativo* nihil fit *naturaliter*. *Probat*ur: Quia partim nihil negativum neque aliquid est, neque aliquid fieri potest; partim, quia productio alicujus rei ex nihilo superat omnem virtutem naturalem.

Reg. II. Positâ materiâ, ponuntur ejusdem accidentia.

Distingvendum est inter accidentia *necessaria*, quæ ex materiæ naturâ necessario & naturaliter resultant; & *contingentia*, quæ tantum ex certo materiæ statu sequuntur. *Sensus Regule* est: Positâ materiâ, ponuntur ejusdem accidentia *necessaria*. *Probat*ur: Quia materia est subjectum accidentium:posito autem subjecto, ponuntur accidentia.

Reg. III. Qualis est materia, tale est materiatum.

Distingvendum est I. inter materiam *permanentem* atque *transeuntem*, ex §. 4. II. Inter materiatum per se & per accidens tale; III. Inter prædicata *essentialia* & *accidentalialia*. *Sensus Regule* est: Qualis est materia *permanens* quoad prædicata *essentialia*, tale est materiatum *per se* spectatum. *Probatum*: Quia qualis est causa, tale est causatum. Vid. *Cap. IX. Reg. III.*

Reg. IV. Subjectum est adjuncto prius.

Distingvendum est I. Inter subjectum *inhesionis*, *informationis* & *operationis*, ex §. 5. II. Inter *prioritatem temporis* & *naturæ*. *Sensus Regule* est: Subjectum *inhesionis* est adjuncto prius *naturæ*. *Probatum*: Quia adjunctum inest subjecto; illud verò, cui alterum inest, prius, quam ei inest, existere oportet.

Reg. V. Subjectum operationis capax esse debet finis & mediorum.

Distingvendum est inter *capacitatem positivam* seu *physicam*, quæ est dispositio fini introducendo proportionata; & *privativam* seu *logicam*, quæ est non-repugnantia obediendi formæ finem introducere conanti: *Sensus Regule* est: Subjectum operationis capax esse debet, *capacitate* minimum *logicâ* seu *privativâ*, finis & mediorum. *Probatum*: Quia finis per certa media in subjectum operationis est introducendus.

CAP. XII.

DE

CAUSA FORMALI.

§. I.

Forma sumitur vel latè vel strictè. Forma *late* sumta denotat quodcunque rei esse specificum largitur eamque ab aliis omnibus rebus distinguit. Dicitur melius: Formale rei. *Strictè* Forma est altera pars substantiæ compositæ, quæ cum materiâ juncta largitur composito esse specificum. Causatum formæ est ipsa unio cum materiâ, sive informatio. Causatum est Formatum, sive compositum, quatenus à formâ dependet.

§. II. Dividitur Forma primum in Informantem & Parastaticam sive Assistentem. Forma *informans* est, quæ ad unionem cum materiâ naturâ suâ est ordinata eamque adeò intimè penetrando composito esse specificum dat. Forma *parastatica* est, quæ rei compositæ in esse jam constitutæ supervenit, nec ullam cum materiâ unionem habet, sed composito, extra essentiam ejus, assistens ipsum moveri ac operari reali influxu facit.

§. III. Forma informans est vel Substantialis vel accidentalis. *Substantialem* formam quidam esse dicunt, quæ ipsa est substantia, *Accidentalem* verò, quæ est accidens. Rectius autem *Substantialis* forma dicitur, quæ cum materiâ

juncta constituit ens per se, ideoque aliis audit forma essentialis. *Accidentalis* forma est, quæ cum materiâ unita constituit ens per accidens. Forma substantialis iterum est vel materialis vel immaterialis. *Ista* est, quæ educitur è potentiâ materiæ, i. e. quæ à materiâ in fieri, esse & operari dependet. *Hæc* est, quæ è potentiâ materiæ non educitur, i. e. quæ nec in fieri, nec in esse, nec in operari à materiâ dependet.

§. IV. Præterea Forma dividitur in Physicam & Metaphysicam. *Physica* est altera pars compositi, materiæ ejus contradistincta. *Metaphysica* est tota rei quidditas sive natura, materiale & formale ejus complectens. Eadem cum hac divisione est illa, quæ Forma dicitur esse alia Totius, alia Partis. *Forma partis* enim est forma physica, & *Forma totius* est forma metaphysica. Non autem eadem cum hac est divisio Formæ in Totalem & Partialem. Nam forma *totalis* est, quæ sola & unica informat totum heterogeneum, quoad omnes ejus partes. *Forma partialis* autem est, quæ non sola totum heterogeneum, sed aliquam tantum ejus partem informat.

§. V. Denique & hæ notari Formæ divisiones possunt. I. Forma alia est interna, alia Externa. *Interna* est, quæ subjectum, cujus est forma, immeat intimèque penetrat. *Externa* est, quæ ex terminatione quantitatis resultat ac externæ tantum superfici subjecti inhæret. II. Forma alia est Realis alia Modalis. *Ista* est res, inter quam & materiam ejus intercedit unio ab utrâque realiter distincta.

Hæc

Hæc est modus, subjectum afficiens, non intercedente unione ab utroque realiter distincta.

REGULÆ.

Reg. I. Forma dat esse rei.

Distingvendum est I. inter formam *informantem & parastaticam*, ex §. 2. II. Inter formam *substantialem & accidentalem*, ex §. 3. III. Inter formam *totalem & partialem*, ex §. 4. *Sensus Regule est: Forma informans, substantialis & totalis dat esse rei. Probatur: Quia formæ officium est informare formatum, informatio autem ista materiæ esse specificum largiri debet.*

Reg. II. Forma rem à re distingvit.

Probatur: Quia forma dat esse rei, per quod res unius speciei à rebus aliarum specierum distingvitur.

Reg. III. Unius rei unica tantum est forma.

Distingvendum est I. inter formam *informantem & parastaticam*, ex §. 2. II. Inter formam *substantialem & accidentalem*, ex §. 3. III. Inter formam *partialem & totalem*, ex §. 4. *Sensus Regule est: Unius rei unica tantum est forma informans, substantialis, totalis. Probatur: Quia forma dat esse rei, esse autem unicum tantum unius rei esse potest.*

Reg. IV. Forma prior est materiâ.

Distingvendum est inter *prioritatem rei & rationis sive intentionis. Sensus Regule est: Forma ratione & intentione prior est materiâ. Probatur: Quia forma intenditur primariò,*

materia autem secundariò tantum & propter formam.

Reg. V. Dans formam dat etiam consequentia formæ.

Distingvendum est inter consequentia *necessaria & contingentia*. *Sensus Regule* est: Dans formam dat etiam consequentia *necessaria* formæ. *Probatur*: Quia causa causæ est etiam causa causati, forma autem suorum consequentium causa est.

CAP. XIII.

DE

NECESSARIO ET CONTINGENTE.

§. I.

Necessarium ambiguè dicitur, & quidem I. in oppositione ad liberum, de quâ acceptione vid. Cap. VI. §. 5. II. In oppositione ad moraliter indifferens, ut sit idem, quod debitum, seu ad quod obligatus quis est. III. In oppositione ad spontaneum, ut sit, quod coactè fit & per violentiam quandam externam. IV. In oppositione ad contingens, estque id, quod aliter se habere non potest. Distingvitur statim (est enim hoc hic loci nostræ considerationis) in Complexum & incomplexum. *Hoc* est ens ita existens, ut non possit non esse. *Illud* est propositio, quæ ita vera est, ut nunquam falsa esse possit. *Sequentes* distinctiones ad Necessarium incomplexum maximè pertinent.

§. II.

§. II. Estque Necessarium vel simpliciter vel secundum quid. *Istud est, quod per nullam planè potentiam ac causam, sive finitam sive infinitam, non esse, aut aliter se habere potest. Hoc est, quod, licet per potentiam ac causam infinitam, non tamen per finitam non esse, aut aliter se habere potest. Dicitur hinc necessarium necessitate Naturæ, sicuti istud etiam vocatur necessarium necessitate absolutâ. Huic autem, alio in respectu, quoque oppositur Necessarium hypotheticè tale, quod in se quidem contingens est, cum aliquâ verò hypothese ac causâ ita est connexum, ut propter eam aliter se habere nequeat. Estque hoc necessarium vel ex hypothese cause efficien-
tis, quod ob causam sui efficientem aliter se habere haud potest; vel ex hypothese materia, quod ob talem materiam aliter se habere nequit; vel ex hypothese formæ, quod non potest aliter se habere ob talem formam; vel ex hypothese finis, quod aliter se habere non potest, quatenus ad talem finem ordinatur.*

§. III. Necessarium ex hypothese Finis iterum duplex est, aliudque necessarium necessitate exigentiæ, aliud necessitate expedientiæ. Necessarium necessitate exigentiæ dicitur, quod ita necessarium est ad finem obtinendum, ut is sine eo obtineri prorsus nequeat. Necessarium necessitate expedientiæ vocatur, sine quo finis obtineri quidem potest, ut tamen melius sit, si per hoc ipsum iste obtineatur. Illud ad ipsum esse, hoc ad bene esse rei facit.

§. IV. Ultimo loco notanda est distinctio, quod aliud sit necessarium necessitate Consequentis, aliud necessitate consequentiæ. Necessitas *consequentia* est, quando aliquid esse vel non esse dicitur, quia aliud quid esse vel non esse præsupponitur, ex quo istud ducatur, licet utrumque in se necessarium non sit. Necessitas *consequentis* est, quando aliquid esse vel non esse dicitur, quia aliquid esse vel non esse præsupponitur, ex quo istud fluit, ita ut utrumque in se necessarium sit.

§. V. Contingens nonnunquam sumitur in oppositione ad impossibile, ut denotet omne id, quod fieri non repugnat, sive per finitam, sive per infinitam potentiam. Hoc loco sumitur in oppositione ad necessarium, estque id, quod ita est, ut etiam non esse possit, vel ita est tale, ut etiam possit aliter se habere. Est verò hoc ipsum vel *equaliter* contingens, quod æque esse & non esse potest, vel *ut plurimum* contingens, quod frequentius fit, perpetuum tamen non est; vel *raro* contingens, cujus oppositum frequentius fit, sive, quod *rarius* fit, quam oppositum ejus.

REGULÆ.

Reg. I. Omne quod est, quando est, necesse est esse.

Distingvendum est I. inter ens *materialiter* spectatum, seu quoad totum suum esse; & *formaliter* sumtum, quatenus existit. II. Inter necessarium *absolute* & *hypotheticè* tale, ex §. 2. III. Inter

Inter necessitatem *ratione dependentie à causis & ratione ipsius existentia*. *Sensus Regule* est: Quicquid est, *quatenus est*, quando est, saltem *hypotheticè* necesse est esse. *Probat*ur: Quia contradictorium est, actum existendi habere, & tamen non existere.

Reg. II. Necessitas & contingentia rerum æstimanda est ex causis ejus.

Distingvendum est inter causas *proximas & remotas*, ex Cap. IIX. §. 5. *Sensus Regule* est: Necessitas & contingentia rerum æstimanda est ex causis *proximis* ejus. *Probat*ur: Quia, quicquid existit, per causam suam existit, adeoque ab eâ vel necessarium esse habet, vel contingens.

Reg. III. Necessariorum datur scientia.

*Probat*ur: Quia modus cognoscendi sequitur modum essendi.

Reg. IV. Contingentium non datur scientia.

Distingvendum est inter ipsum *subjectum contingens*, & ejus *causam*. *Sensus Regule* est: Contingentium *ratione causarum* non datur scientia. *Probat*ur eadem ratione, quâ *Regula præcedens*: contingentium enim non dantur certæ ac necessariae causæ.

Reg. V. Præscientia divina non infert rebus præscitis necessitatem.

Distingvendum est I. inter præscientiam DEI *theoreticam*, quâ DEUS quæ futura sunt simpliciter cognoscit, antequam fiunt; & *practicam*, quâ DEUS res præcognitas etiam voluntate suâ determinat, ut fiant. II. Inter necessitatem *absolutam*

lutam & hypotheticam ex §. 2. *Sensus Regule* est: Præscientia divina *theoretica* non infert rebus necessitatem *absolutam*. *Probatur*: Quia scientia sine determinatione voluntatis non facit rem, quæ ejus est objectum; sed potius supponit. Ideoque præscientia rerum duntaxat adjunctum earum quoddam est.

SECTIO III.

DE

ATTRIBUTIS ENTIS DISJUNCTIVIS MEDIATIS.

CAP. XIV.

DE

UNIVERSALI ET SINGULARI.

§. I.

ENs vel universale esse vel singulare, ex eo fluit, quod omne ens est unum. Vel enim ita est unum, ut non competat pluribus ac de iis dici possit, sicque est unum singulare. Vel ita est unum, ut tamen pluribus competere ac de iis dici possit, & sic est unum universale. Potest tota hæc doctrina illustrari ex *Prælimin. Logicæ Cap. de Predicabilibus*, modo observetur, heic loci ea considerari, quate-

quatenus a materialibus & immaterialibus rebus, a finitis ac infinitis abstrahunt.

§. II. Universale in genere quidem id denotat, quod ad plura pertinet, vel certè pertinere potest. Hoc verò, quia multis diversis modis contingere potest, universale non potest non multifariam dici. Et sic universale aliud est in causando, aliud in significando, aliud in repræsentando, aliud in essendo. Universale *in causando* est nihil aliud, quam causa universalis, descripta *Cap. II. §. 5.* Universale *in significando* est terminus, qui ex impositione substantiæ intelligentis rem aliquam in universali significat. Universale *in repræsentando* est conceptus mentis, qui rem quampiam in universali repræsentat. Universale *in essendo* est, quod pluribus competere ac inesse potest.

§. III. Hoc loco postremum maximè consideratur, quod & κατ' ἐξοχήν Universale vocatur. Dicitur autem, quod pluribus inesse potest, ut adeò non penitus ab eo excludantur, quæ in Logicis dicuntur species μοναδικαί, unde quibusdam est distinctio inter universale actu & potentia tale. Horum istud dicitur, quando reverà plura dantur singularia, quibus universale inest; hoc autem, quando unum duntaxat in rerum naturâ singulare datur ita tamen, ut plura existere possent. Ceterum, controversia illa Scholastica: Num universalia in essendo sint entia realia, an rationis? nihil habet utilitatis, quæ tamen, si cuiquam volupe fuerit, videri potest apud

puD MUSÆUM *Instit. Metaph. Cap. XXXII. §. 19. sqv.*

§. IV. Hoc universale in essendo distingvitur in essenziale & accidentale. *Istud* est, quod ad essentialiam singularium sub ipso contentorum ita pertinet, ut eandem ipsam ingrediatur. *Hoc* est, quod ad essentialiam suorum singularium ita non pertinet, ut eandem constitutat. Universale essenziale iterum est vel completum vel incompletum. *Completum* est, quod constituit atque exhaurit totam suorum singularium essentialiam. *Incompletum* est, quod quidem essentialiam suorum singularium constitutivè ingreditur, non tamen eam totam exhaurit. Universale accidentale est rursus vel necessarium vel contingens. *Necessarium* est, quod essentialiam singularium non constituit, ex eadem tamen fluit. *Contingens* est, quod neque essentialiam singularium constituit, neque eandem sequitur.

§. V. Singulare in genere intelligitur id esse, quod ad plura non pertinet. Distingvitur autem in singulare absolutè & respectivè tale. *Absolutè* singulare dicitur, quod pluribus competere atque inesse aptum planè non est. *Respectivè* singulare est, quod in se quidem est universale, sed tamen singulare dicitur, factâ comparatione ad aliud quoddam, quod magis universale est. Hoc secundariò tantùm, istud primariò singulare dicitur, aliàsque audit Individuum.

§. VI. Quemadmodum in ceteris modus prædicandi sequitur modum essendi; ita & universale

sale in essendo fieri potest universale in prædicando, seu, quod pluribus singularibus revera inest, id etiam de iis omnibus verè dici potest. Ceterum, de singulari absolutè tali seu individuo disquiritur: quodnam sit ejus principium internum & adæquatum, per quod in esse singularis seu individui constituitur? Ubi sufficit respondere: sicuti universale per hanc specie materiam & formam in esse universalis; ita singulare per hanc numero materiam ac formam in esse singularis constituitur.

REGULÆ.

Reg. I. Universalia non per se, sed in singularibus suis existunt.

Probatur partim ex inductione omnium universalium & singularium; partim quia, si contrarium affirmaretur, universale fieret singulare, quod dici sine absurditate haud potest, siquidem contrariorum unum alteri inesse nequit.

Reg. II. Universalia sunt æterna.

Sensus Regule est: Quælibet propositio, cujus prædicatum necessariò de subjecto dicitur, absolutæ ac æternæ veritatis est. *Probatur* ex necessariâ prædicati cum subjecto connexionè.

Reg. III. Singularia sunt incommunicabilia.

Distingvendum est I. inter singularia *absolutè* & *respectivè* talia, ex §. 5. II. Inter incommunicabile *absolutè* tale & *secundum quid*, scilicet per sui multiplicationem in pluribus inferioribus specie aut numero distinctis. *Sensus Regule* est: Singularia *absolutè* talia sunt incommunicabilia

secun-

secundum quid. Probatur ex descriptione singularis absolute talis seu individui.

Reg. IV. Singularium non datur definitio.

Distingvendum est I. inter singularia *formaliter* accepta, seu quatenus singularia sunt; & *materialiter* sumta, seu quatenus participant universalialia. II. Inter definitionem strictè dictam & descriptionem. *Sensus Regulae* est: Singularium *formaliter talium* non datur definitio *strictè dicta.* Probatur: I. quia harum definitionum nullus foret usus. II. Quia singularia, quatenus talia sunt, differentiam non habent.

CAP. XV.

DE

SIMPLICI ET COMPOSITO.

§. I.

Simplex dicitur, quod ex pluribus partibus realiter ab invicem distinctis ac verè inter se unitis non constat. Estque vel absolute vel secundum quid tale. Simplex *absolute* tale est, quod nulatenus ex pluribus est compositum, i. e. neque ex materiâ & formâ, neque ex partibus materialibus, neque ex subjecto & accidente verò & realiter distinctis. Simplex *secundum quid* dicitur, quod vel ex pluribus sui generis non constat, vel alio certo compositionis genere caret.

§. II.

§. II. Compositum est vel realiter vel ratione tale. *Istud* est, quod ex pluribus verè & realiter distinctis ac inter sese unitis constat. *Hoc* est, quod ex pluribus non realiter, sed nostrò duntaxat concipiendi modo distinctis ac inter se unitis constat. Fundamentum compositionis rationis est intellectus humani imbecillitas, qui, quando rem aliquam; uti in se tota est, uno simplicique cognoscendi actu comprehendere haud valet; distinctos sibi de eadem & inadæquatos conceptus efformat, adeoque eos componendo rem successivè cognoscit. Ideoque nulla est compositio verè talis in re, quæ cognoscitur; sed solum datur in intellectu cognoscente, qui rem distingvit atque componit. Hoc est, quod alii dicitur, compositionem rationis *intrinsecè* denominare rationem, *extrinsecè* verò objectum, quod compositum dicitur.

§. III. Compositum realiter tale iterum est vel per se vel per accidens tale. *Istud* est ens per se, descriptum *Part. 1. Cap. 1. §. 19. num. 2.* *Hoc* est ens per accidens, de cuius descriptione ac variis generibus vid. *Ibid. §. 17. 18.* Sed compositum per se est vel *Physicum* seu *Essentiale*, quod ex materiâ & formâ constat; vel *Integrale*, quod ex partibus materialibus & quantitativis componitur; vel *Intensivum*, quod ex diversitate graduum intensiōnis in qualitatibus oritur. Ad rationis composita referuntur, quæ constant genere & differentiâ, subjecto & attributo realiter non distinctis, essentiâ & subsistentiâ infinita

tâ. Ast compositio ex essentiâ & substantiâ in rebus finitis aliis realis, aliis rationis compositio habetur.

§. IV. Ad Compositum spectat, quod ens est vel totum vel pars, id quod alii, sed oppidè ineptè, entis in se spectati attributum faciunt, cum non de omni ente ipsum dici queat. Totum autem quod attinet, cum ob ambiguitatem suam describi nequeat, statim distinguitur in essentialiale, integrale, universale, numerale & potestativum. Totum *essentialiale* est, quod ex partibus pluribus ad essentialiam ipsius pertinentibus verè distinctis, at inter se unitis constat. Totum *integrale* est, quod constat ex pluribus partibus quantitativis, quarum quælibet suam quantitatem confert ad constituendam quantitatem totius. Totum *universale* est nihil aliud, quam universale, quod de pluribus inferioribus sive specie sive numero distinctis prædicari potest. Totum *numerale* est quilibet numerus perfectus sive completus plures unitates complectens. Totum *potestativum* est complexus plurium potentiarum sive facultatum, per quas quid operari potest.

§. V. Hinc facilè constat, partes etiam tot modis, uti totum, dici. Est autem pars *essentialis*, quæ ita pertinet ad totum, ut sine illâ hujus essentialia salva esse nequeat. Pars *integralis* est, quæ quantitatem suam confert ad integritatem totius, & sine quâ ens est mutilum. Pars *specialis* est species sub genere, aut individuum sub specie contentum. Pars *numeralis* est quælibet

libet unitas concurrere ad numerum completum perficiendum. Pars *potestativa* est quælibet facultas sive potentia, per quam totum operari potest.

§. VI. Totum integrale subdividitur in simile & dissimile. *Istud* est, quod constat ex partibus sibi ipsi homogeneis, i. e. talibus, quæ eandem naturam idemque nomen cum toto habent. *Hoc* est, quod constat ex partibus heterogeneis, i. e. diversam naturam nomenque diversum à toto habentibus. Sic etiam pars est vel similis vel dissimilis. *Ista* est cum toto homogenea, seu idem nomen eandemque naturam cum toto habens. *Hæc* est cum toto heterogenea, seu naturam diversam diversumque nomen à toto habens. Pars dissimilis rursus alia est principalis, alia minus principalis. *Principalis* est, sine qua totius essentia salva esse haud potest. *Minus principalis* est, sine qua essentia totius potest esse salva.

REGULÆ.

Reg. I. Simplex prius est composito.

Distinguendum est I. inter simplex *absolute* & *respectively* spectatum, ex §. I. II. Inter prioritatem *temporis* & *naturæ*. *Sensus Regule* est: Omne simplex *absolute* spectatum *naturæ* prius est suo composito, cujus constitutionem ingreditur. *Probatur*: Quia omne compositum ex simplicibus constat; istud verò, ex quo aliquid constat, necessariò prius est eo, quod ex illo constat.

Reg. II. Quo quid simplicius, eò est perfectius.

Distingvendum est I. inter substantias *materiales & immateriales*. II. Inter perfectiones *essentiales*, quæ essentiam rei constituunt; & *accidentales*, quæ essentiæ rei jam constitutæ superveniunt. *Sensus Regule* est: Quò simplicior est aliqua substantia *immaterialis*, eò perfectior est *accidentaliter*. *Probat*ur: Quia compositio involvit imperfectionem non unam, dum partim potentiam passivam præsupponit, partim dependentiam à terminis componentibus importat.

Reg. III. Summè simplex est omnis compositionis expers.

Distingvendum est inter compositionem *realem & rationis*, ex §. 2. *Sensus Regule* est: Summè simplex est omnis compositionis *realis* expers. *Probat*ur: Quia contradictorium est, summè simplex esse, & nihilo tamen minus ex partibus realiter distinctis compositum.

Reg. IV. Positis omnibus partibus, ponitur totum.

Distingvendum est I. inter *materialiter*, seu secundum esse earum absolutum; & *formaliter*, seu secundum esse respectivum consideratas. II. Inter partes *separatim*, & *in unione* spectatas. *Sensus Regule* est: Positis omnibus partibus *formaliter sumtis & unitis*, ponitur totum. *Probat*ur: Quia totum ex partibus componitur, ideoque necesse est, partibus omnibus debito modo inter se unitis, totum etiam poni.

Reg. V.

Reg. V. Posito toto, ponuntur ejus partes.

Distingvendum est I. inter totum *essentiale*, *integrale* & *universale* &c. ex §. 4. II. Inter partes *essentiales* &c. ex §. 5. III. Inter partes *principales*, & *minus principales*, ex §. 6. *Sensus Regule* est: Posito toto *essentiale*, ponuntur ejus partes *essentiales*. Et posito toto *integrally*, ponuntur ejus partes *integrales*, minimum *principales*. *Probat*ur: Quia totum ex partibus suis est compositum, ideoque fieri nequit, ut posito composito, non etiam simul ea ponantur, ex quibus est compositum.

Reg. VI. Sublato toto, tolluntur ejus partes.

Reg. VII. Sublatis partibus, tollitur totum.

Utriusque hujus *Regule* sensus pariter ac probatio ex duabus *præcedentibus* colligi poterit.

Reg. VIII. Omne totum majus est suis partibus.

Distingvendum est I. inter totum *spectatum absolute*, seu quatenus totum est; & *respectively*, quatenus ad partes suas refertur. II. Inter totum *essentiale* & *integrale*, ex §. 4. III. Inter partes *seorsim* & *in unione* *spectatas*. *Sensus Regule* est: Omne totum *integrale absolute* *spectatum* majus est suis partibus *seorsim* *consideratis*. *Probat*ur: Quia totum pluribus constat partibus: partes autem plures simul sumtæ singulis majorem habent quantitatem.

Reg. IX. Totum prius est suis partibus.

Distingvendum est I. inter totum *absolute*, & *respectively* *consideratum*, vid. *Dist. I. Reg. præc.* II. Inter *intentionem* & *productionem* rei. *Sensus*

ius Regulae est: Totum absolute spectatum prius est intentione suis partibus. *Probatur*: I. Quia totum est perfectissimum. II. Quia partes sunt propter totum.

Reg. X. Pars toto prior est.

Distingvendum est inter prius tempore, & prius naturâ. *Sensus Regulae* est: Pars toto prior est naturâ. *Probatur*: Quia pars ad constitutionem totius facit.

Reg. XI. Quicquid dicitur de toto, dicitur etiam de parte.

Distingvendum est I. inter totum spectatum in actu signato, & in actu exercito. II. Inter totum essenziale, integrale, & universale. ex §. 4. III. Inter totum simile & dissimulare, ex §. 6. *Sensus Regulae* est: Quicquid dicitur de toto integrali, & universali simili, spectato in actu exercito, illud etiam dicitur de partibus ejus. *Probatur*: Quia totum & partes idem sunt materialiter. Et speciatim quoad totum simile, quia partes cum ipso eandem naturam habent.

CAP. XVI.

DE

EODEM ET DIVERSO.

§. I.

Idem cum Uno coincidit, quare, quæ supra *Cap. II.* de Uno, præsertim de Uno per se & per accidens dicta sunt §. 2. 3. heic repetenda & applicanda veniunt. Nam eodem modo Idem vel

vel per se vel per accidens tale est. Hic loci verò præterea Idem distingvitur in realiter & ratione tale. *Realiter* seu *materialiter* Idem dicuntur, quæ à parte rei idem sunt, licet ab intellectu nostro velut diversa concipiantur & diversa etiam nomina habeant. *Ratione* sive *formaliter* Idem sunt, quæ & à parte rei Idem sunt, & ab intellectu nostro etiam uti diversa non concipiuntur.

§. II. Diversa etiam distingvuntur in *realiter*, & *ratione* talia. *Realiter* sive *materialiter* diversa sunt, quorum unum non est idem alterum, sed unum sine altero esse potest. *Ratione* sive *formaliter* diversa dicuntur, quorum unum re ipsa est idem alterum, ab intellectu autem nostro diversimodè dicuntur, indeque diversas descriptiones habent.

§. III. Eadem tribus potissimùm modis aliàs dicuntur. I. *Numero*, quæ diversa quidem nomina habent, quoad rem ipsam vero unum sunt. II. *Specie*, quæ numero plura sunt, sed eandem differentiam specificam habent. III. *Genere*, quæ & numero & specie licet differunt, in uno tamen genere proximo conveniunt. Totidem etiam modis dicuntur diversa. I. *Numero*, quorum unum non est idem alterum. II. *Specie*, quæ diversas differentias specificas habent. III. *Genere*, quæ diversa habent genera, quæque in diversis prædicamentis ponuntur. Not. Identitas ac diversitas major præsupponit minorem. Maxima identitas est numerica; diversitas autem maxima est generica.

§. IV. Diversum etiam quandoque vocatur distinctum, cujus abstractum est distinctio, quæ vel realis vel rationis est. Distinctio *realis* est diversitas rerum, inter ipsas, vel citra omnem intellectus operationem, intercedens. Distinctio *rationis* est diversitas rerum re ipsâ inter se non distinctarum à solâ intellectus cognoscentis operatione dependens. Sed hæc est vel distinctio rationis ratiocinantis, vel rationis ratiocinatæ. *Ista* est, quæ sine omni causâ fit nullumque in re fundamentum habet. *Hæc* est, quæ fit ob aliquam causam ac fundamentum quodpiam in re habet. Causa autem distinctionis rationis præcipua est intellectus nostri imbecillitas, ob quam ille omnia, quæ in re sunt, uno simplicique cognoscendi actu adæquatè comprehendere non valet, ideoque distinctione eorum, ut accuratè cognoscat, opus habet. Fundamentum ejus præcipuum esse potest, vel quod res diversos obtinet respectus, vel quod alio atque alio modo sese exprimit.

§. V. Deinde Distinctio est vel adæquata vel inadæquata. *Ista* est I. inter cujus membra non datur tertium. II. Cujus unum membrum non continetur sub altero. *Hæc* est I. inter cujus membra datur aliquod tertium. II. Cujus membrum unum sub altero continetur. Denique distinctio est vel essentialis, vel formalis, vel virtualis, vel modalis. Distinctio *essentialis* est diversitas rerum essentialis, præcipuè quoad formam & differentiam specificam. Distinctio *formalis*

malis est diversitas rerum quoad definitiones aut descriptiones. *Distinctio virtualis* est diversitas rerum quoad diversa prædicata sive connotata. *Distinctio modalis* est diversitas rerum, quæ sese respiciunt ut subiectum & modus. Modus autem h. l. dicitur, quod enti singulari in esse jam constituto superadditur ipsumque ab aliis rebus distingvit.

REGULÆ.

Reg. I. Quæ sunt eadem uni tertio, ea sunt idem inter se.

Sensus Regulae est: Quæ in uno aliquo tertio conveniunt, ea *quatenus talia* etiam inter se conveniunt, ut utrumque idem admittat prædicatum. *Probat*ur ex naturâ omnium similium. Quomodo alii ad rectè explicandum Regulam hanc se torqueant, sed prorsus insufficienter illud præstent, luculenter demonstravit DONATI *Regg. Metaph. Loc. XIV. Reg. 37.* Interim conf. STALIUS *Part. II. Regg. Philosoph. Disp. XII.*

Reg. 2.

Reg. II. Identitas rei non tollit distinctionem realem.

Distingvendum est inter distinctionem *generaliter sic dictam*, quæ distinctioni rationis adæquatè opponitur; & *specialiter dictam*, per quam res differentias essentielles habent. *Sensus Regule*

le est. Identitas rei non tollit distinctionem realem *generaliter* dictam. *Probat*ur : Quia res & rei modus essentialiter idem sunt , realiter tamen distinguuntur ; quibus & alia addi exempla possunt.

Quæ prætera heic addi solent Regulæ, ad Dialecticam, præsertim ad Locos Oppositorum, Similium & Dissimilium, potius spectant.

S. D. G.

